

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning

Kyrkorna

Uppstartsmöte

Steg 1. Precisering av de kyrkliga kulturvärdena – genomgång av materiella och immateriella kulturvärden

Delmoment A – sommarhalvåret 2016

Kommentar delmoment A

Delmoment B – Workshop i Kila församlingshem
den 22 oktober 2016, kl. 10.00 – 16.00

Kommentar delmoment B

Delmoment C

Steg 2. Precisering av bruksvärden

Delmoment A – november 2016 – 2017

Delmoment B Workshop i Säffle kyrkas församlingshem
den 25 februari 2017, kl. 09.00-14.00

Kommentarer gällande personalträffar

Kommentarer gällande workshopar

Delmoment C

Steg 3. Kyrkan i samhället

Delmoment A – Möte med Säffle kommun, Region Värmland
och Länsstyrelsen den 15 juni 2017

Delmoment B – Enkätundersökning, maj 2017

Svarsfrekvens

Vilka har besvarat enkäten?

Enkätformuläret

Resultat

Kommentar delmoment B

Delmoment C

sid

3

6

10

10

10

12

12

13

13

14

14

15

17

17

17

19

19

20

21

21

21

22

23

23

Steg 4. Kultur- och bruksvärden ur ett barn- och ungdomsperspektiv

Delmoment A - Samtal med barnverksamhetens
personal, juni 2017

Delmoment B – Enkätundersökning och
instagramuppdrag, sommaren - hösten 2017

Vilka har besvarat enkäten?

Enkätformuläret

Resultat

#Kulturvärderingsprojekt

Kommentar till delmoment B

Delmoment C

Steg 5. Förslag till förändringar och prioriteringar

Delmoment A – Projektgruppens förslag till förändringar
/prioriteringar, hösten 2017

Delmoment B – Möte/workshop i Säffle kyrkas
församlingshem den 25 september 2017

Delmoment C – Objekt till konsekvensutredning

Steg 6. Konsekvensutredning

Delmoment A – Konsekvensutredning, hösten 2017

Ekonomi

Konsekvensutredningarna

BOTILSÄTERS KYRKA

Åtgärden

Bakgrund

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

Åsikter om åtgärden

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

Att tänka på vid projektering

Alternativ åtgärd

sid

24

24

24

24

25

25

27

28

28

28

28

29

31

32

32

32

34

34

34

34

35

35

36

39

40

	sid
BRO KYRKA	41
Åtgärden	41
Bakgrund	41
Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden	42
Åsikter om åtgärden	42
Påverkan på det kulturhistoriska värdet	43
Att tänka på vid projektering	46
Alternativ åtgärd	47
BY KYRKA	48
Åtgärden	48
Bakgrund	48
Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden	49
Åsikter om åtgärden	49
Påverkan på det kulturhistoriska värdet	50
Att tänka på inför åtgärden	53
Alternativ åtgärd	53
GILLBERGA KYRKA	54
Åtgärden	54
Bakgrund	54
Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden	55
Åsikter om åtgärden	55
Påverkan på det kulturhistoriska värdet	56
Att tänka på vid projektering	59
Alternativ åtgärd	60
HUGGENÄS KYRKA	61
Åtgärden	61
Bakgrund	61
Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden	62
Åsikter om åtgärden	62
Påverkan på det kulturhistoriska värdet	63
Att tänka på vid en försäljning	65
Alternativ åtgärd	65

	sid
MILLESVIKS KYRKA	66
Åtgärden	66
Bakgrund	66
Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden	67
Åsikter om åtgärden	67
Påverkan på det kulturhistoriska värdet	68
Att tänka på inför ett överlämnande till trossamfundet Svenska kyrkan	71
Alternativ åtgärd – kallställning eller malpåse	72
Delmoment B – Presentation av konsekvensutredningar i Säfte kyrkas församlingshem den 29 november 2017	73
Kommentar delmoment B	74
Delmoment C – Rapport	75
Litteratur	76
Övriga källor	77

Inledning

Under 2016 – 2017 har Säfte pastorat tillsammans med Antikvarietjänst Eld & Forsberg AB bedrivit projektet "Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden i Säfte pastorat", även kallat "Kulturvärderingsprojektet".

Projektgruppen har bestått av Katarina Bjerker, kyrkogårds- och fastighetschef, Lena Skoting, kyrkoherde, Per Johansson, ordförande i kyrkogårds- och fastighetsutskottet, Maud Forsberg, projektledare och antikvarie, Maria Eld, antikvarie.

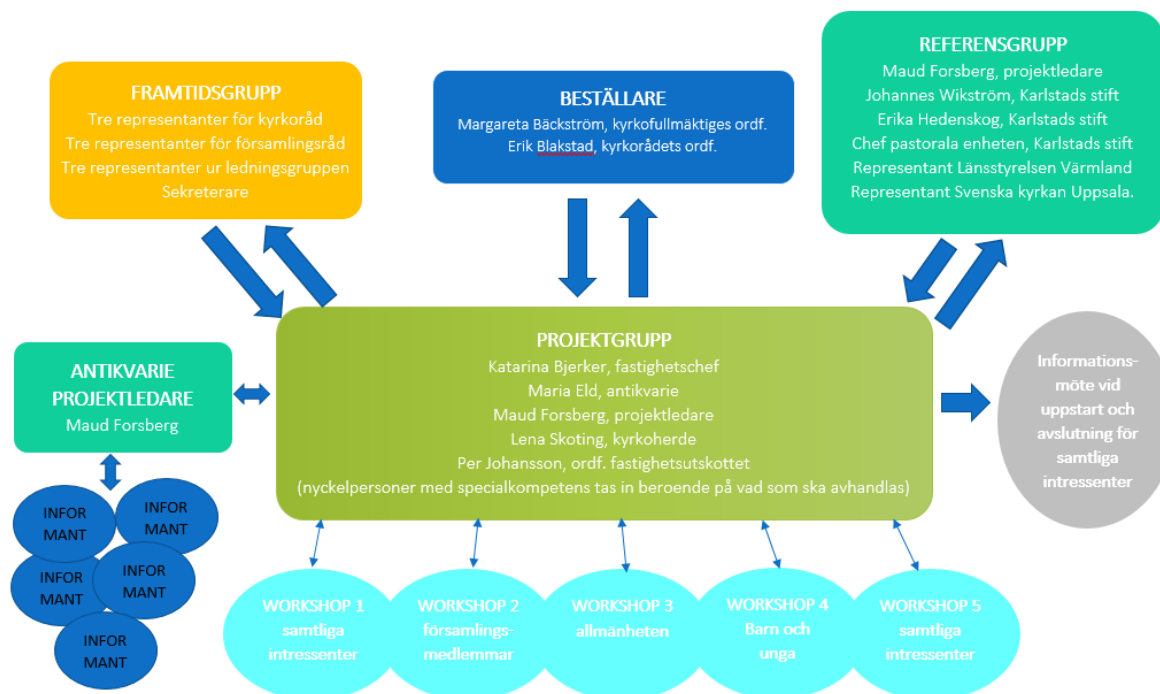
Som bakgrund till projektet kan nämnas att en förstudie om hur man bättre kan prioritera i frågor som rör kyrkoantikvarisk ersättning och framtida vård utfördes 2013. Förstudien föregicks bland annat av kyrkoherde Lena Skotings skrivelse "Ett nödrop om kyrkobyggnader", vilket resulterade i att Säfte pastorat blev en av referenspastoraten i projektet. Studien kom fram till att det är tydligt att Säfte pastorat inte klarar av att fullgöra det grundläggande uppdraget om man samtidigt ska ta ansvar för alla sina kyrkobyggnader på samma sätt som man tidigare gjort.

I samarbetet med stiftskansliet gavs därefter FM konsulterna AB uppdraget att genomföra en lokalutredning gällande pastoratets byggnader. Utredningen visade att pastoratets lokaler är genomgående lågt utnyttjade, och att samtliga församlingar har ett överskott av byggnader. Utredning gav också pastoratet ett antal frågeställningar att arbeta vidare med:

- Vilka verksamheter och volymer ska lokalbeståndet dimensioneras för?
 - På vilka orter ska församlingarna ha verksamhet?
 - Hur kan samarbetet mellan församlingarna utvecklas så att verksamheten vitaliseras, personalresurserna räcker till och överflödiga lokaler kan avvecklas?
 - Hur stor andel av pastoratets budget får gå till lokaler?
 - Vilka byggnader är tekniskt lämpliga att satsa på?
 - Vilka byggnader matchar verksamhetens framtida krav?
 - Vilka "skallkrav" gällande bevarande måste beaktas?
- (Se vidare bilaga 12.)

För att besvara frågorna gällande den framtida verksamheten påbörjade 2015 pastoratet ett arbete med att formulera målsättningar inför framtiden. Under rubriken "Vart är vi på väg?" samlades anställda, kyrkoråd och församlingsråd under två dagar i Sunne. Detta ledde vidare till att "Volontärbyrå" grundades och att en projektledare för denna anställdes. "Vart är vi på väg?" som arbetsnamn har sedan ersatts av "Vi bygger framtidens kyrka!", och i begreppet ryms både verksamhet och lokaler, liksom kopplingen däremellan.

Arbetet med framtidsfrågorna fortsatte sen på flera sätt, bl.a. i "Framtidsgruppen", som bestod av representanter för såväl kyrkoråd som församlingsråd och ledningsgrupp. (Se vidare bilaga 11.)

En av de stora frågorna i framtidsgruppens diskussioner är verksamhetens behov av lokaler. Hur kan/behöver verksamheten utvecklas/förändras och hur påverkar det behovet av lokaler?

För att ta arbetet vidare och ge ytterligare svar på de frågor som ställdes i lokalutredningen ansökte pastoratet om kyrkoantikvarisk ersättning och främjandebidrag för projektet "Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden i Säfte pastorat", inför perioden 2016-2017. Medlen beviljades och arbetet med projektet startades upp våren 2016.

Projektet har tagit avstamp i de frågor som Maria Eld och Katarina Bjerker formulerade som projekttidé:

- Finns det övertaliga kyrkor i pastoratet?
- Finns det byggnader och kyrkor med kapacitet för utvecklat eller förändrat bruk?
- Kan pastoratet bidra till att göra kyrkomiljöerna mer levande, tillgängliga och välkomnande?
- Hur kan kulturarvet integreras med verksamheten?
- Kan prioriteringen för vård och underhåll ändras?

Det beslutades tidigt att projektet skulle utföras i dialog med personal, förtroendevalda, församlingsbor och allmänhet. Tanken med den transparenta arbetsprocessen var att den ska göra det lättare för förtroendevalda att fatta beslut om hur det kyrkliga kulturarvet fortsatt ska förvaltas och brukas inom Säfte pastorat.

En referensgrupp knöts också till projektet. Denna har bestått av Charlotte Hartwig Lundh, chef för pastorala enheten Karlstads stift,

Erika Hedenskog, stiftsantikvarie Karlstads stift, Johannes Wikström, stiftsingenjör Karlstads stift, Ann-Catrin Johansson, enheten för kulturarvsstöd Svenska kyrkan Uppsala, och Sara Bodin Olsson, antikvarie Länsstyrelsen Värmland.

Vidare har projektet ingått som ett samverkansprojekt i det hos Svenska kyrkan på nationell nivå pågående projektet "Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden", med syfte att pröva metodiken i den handbok som håller på att tas fram. Kulturvärderingsprojektet har dock kommit att föregå framtagandet av handboken varför projektet snarare har fungerat som ett studieobjekt än ett projekt där en metodik testas.

Projektet har genomförts i en process där ett projektsteg leder vidare till nästa steg.

Steg 1. Precisering av de kyrkliga kulturvärdena – genomgång av materiella och immateriella kulturvärden.

Steg 2. Precisering av bruksvärden.

Steg 3. Kyrkan i samhället.

Steg 4. Kultur- och bruksvärden ur ett barn- och ungdomsperspektiv.

Steg 5. Förslag till förändringar och prioriteringar.
Steg 6. Konsekvensutredning.

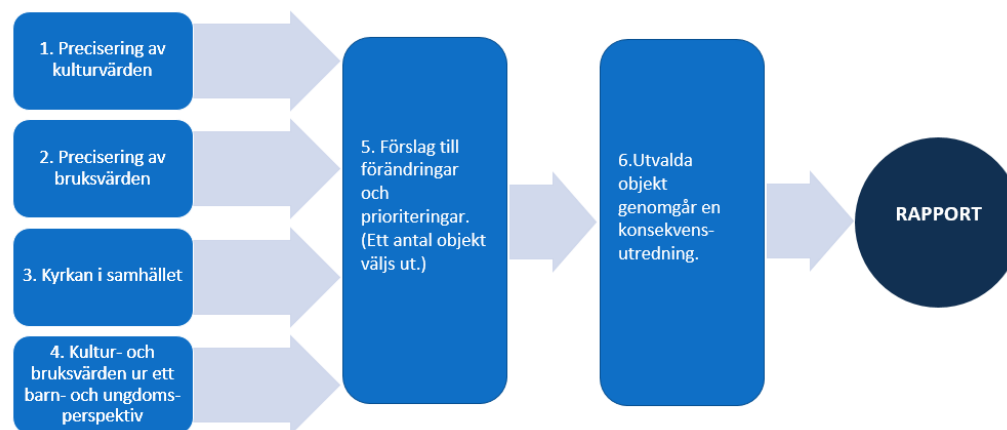
Varje steg kan generellt sägas ha bestått av tre delmoment:

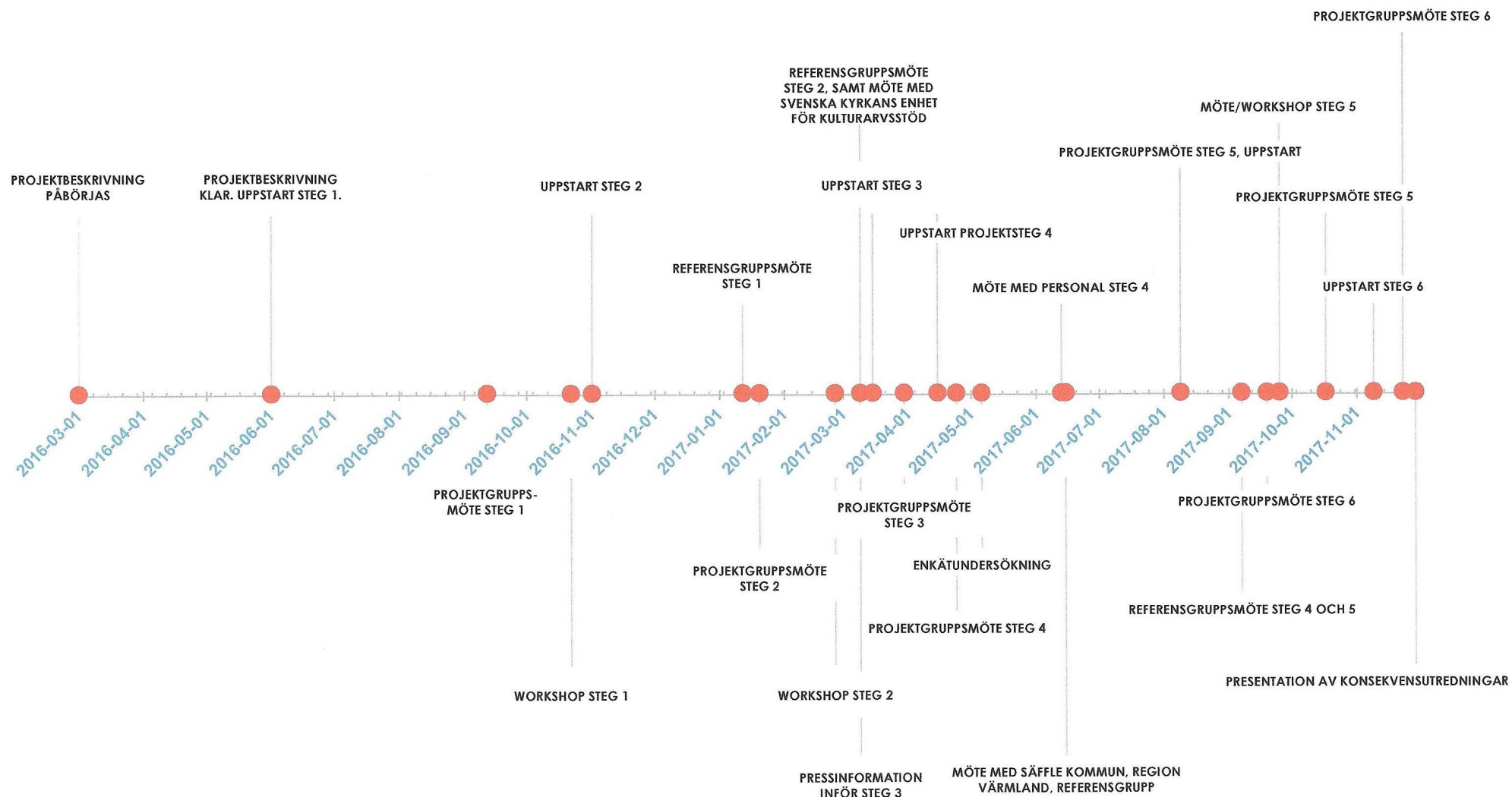
A. Sammanställning av grundfakta. Ett arbete som utförts av projektgruppen och projektledaren/antikvarien, i samarbete med framtidsgrupp, informanter och andra nyckelpersoner som haft den kompetens som varit relevant för det enskilda steget i processen.

B. Workshop/möte/enkätundersökning. Förändringar förutsätter förståelse och målet var att deltagarna skulle få en gemensam bild av nuläget och av pastoratets problem, men också hjälp att släppa det gamla och tänka nytt och innovativt. Målet var med andra ord att alla skulle få komma till tals och bli delaktiga i den pågående processen.

C. Sammanställning av materialet från delmoment A och B. Sammanställningen redovisades därefter för referensgruppen som gavs möjlighet att yttra sig.

För mer information om projektets bakgrund se projektbeskrivning, bilaga 1.

Faktisk tidslinje som visar viktiga hållpunkter i processen, från uppstart våren 2016 till presentationen av konsekvensutredningarna i slutet av november 2017.

Kyrkorna

BOTILSÄTERS KYRKA

Botilsäters kyrka är troligen från 1100-talet och tillsammans med kyrkogården vittnar den om en närmare tusenårig historia. Socknen och kyrkan tillhör med andra ord de första som etablerades i Värmland. Om kyrkans medeltida ursprung vittnar en lillklocka från 1200-talet, samt en dopfunt från sent 1100-tal som är den enda i stiftet med figurscener. I kyrkans västra delar finns också delar av det medeltida murverket kvar.

Dagens exteriör är resultatet av de förändringar som gjordes runt sekelskiftet 1700. Kyrkan fick då ett nytt tresidigt avslutat korparti, samt en rymlig korsarm. Sakristian uppfördes först 1854, och nuvarande vapenhus är från 1887.

Interiört präglas kyrkan av den s.k. provinsiella barockstilen. Kyrkorummet täcks av ett brädvalv med målningar av Hans Georg Schüffner från 1769. Altaruppsats och predikstol är från samma sekel.

Kyrkans klockstapel är av klockbocktyp och troligen uppförd 1798. Det gör den därmed till en av de äldsta i Värmland.

Den murade och putsade likboden från 1800-talets mitt är även den en av de äldsta i länet.

BRO KYRKA

Bro kyrka ligger på en höjd i det öppna jordbrukslandskapet och utgör ett tydligt landmärke för såväl bil- som tågresenärer. Socknen har medeltida ursprung men kyrkans tillkomsttid har inte gått att fastställa. Dagens kyrka är ett resultat av om- och tillbyggnader som gjordes under 1700-talets senare hälft. Då fick bl.a. kyrkan sitt tresidiga koravslut och ett nytt västtorn. Samtidigt höjdes kyrkorummets väggar med en meter.

Interiört präglas kyrkorummet främst av tillbyggnaden i slutet av 1700-talet, men också av 1800- och 1900-talets renoveringar. Interiörens viktigaste föremål är altaruppsatsen från 1600-talets slut, predikstolen i rokokostil från 1750-talet, läktarbarriären från 1860-talet, och de fyra begravningsvapnen från 1600- och 1700-talet. I mittgången finns också ett flertal bildgravstenar från samma tid.

BY KYRKA

By socken har medeltida ursprung, och kyrkan utgör tillsammans med kyrkogård och prästgård en samlad miljö med en lång historia.

Nuvarande kyrka uppfördes 1767-1779 av murarmästare Sven Hertz. Den ersatte då den medeltida kyrkan som låg ca 20 meter sydost om dagens kyrka. Kyrkans torn uppfördes 1784 av sten från den medeltida kyrkan. Om den gamla kyrkan vittnar ett triumfkrucifix från 1200-talet, en kyrkklocka från senmedeltiden, samt predikstolen och de tre begravningsvapnen från 1600-talet.

Dagens kyrka har en sedan byggnadstiden välbevarad exteriör, och i det stora kyrkorummet märks fortfarande nybyggnadstidens klassicistiska stilideal. I övrigt präglas det dock främst av den renovering som utfördes på 1930-talet under ledning av Einar Lundberg. Då fick kyrkorummet nuvarande färgsättning, nya bänkar och ny altartavla. Samtidigt återinflyttades den gamla predikstolen från 1600-talet.

ESKILSÄTERS KYRKA

Eskilsäters stenkyrka tillhör en av Värmlands äldsta byggnader. Dess äldsta murpartier kan härstamma från 1100-talet, och tornets äldsta delar är från 1300-talets mitt. De utgör således ett omistligt historiskt dokument. Från medeltiden finns också ett rökelsekar samt ett medeltida triumfkrucifix.

Under 1600-talets andra hälft förlängdes långhuset åt öster med ett tresidigt korparti, och väggarerna höjdes. På 1600-talet uppfördes även gravkoret på södra långsidan, vilket sedan 1700-talet har använts som sakristia. Efter västtornets fullbordan 1896 har exteriören endast förändrats marginellt.

Kyrkorummet har en ålderdomlig prägel med predikstol och altarpupsats från 1600-talet, och med en läktarbarriär med figurativt måleri utförd av målarmästare Hans Georg Schüffner år 1763. Orgeln och rummets takform tillkom under 1800-talet. Orgeln är tillverkad av Johan Eberhardt - en tidens mest erkända orgelbyggare, och är en av få bevarade av dennes produktion.

GILLBERGA KYRKA

Med sin placering i omedelbar närhet till ett välbevarat järnåldersgravfält visar Gillberga kyrka hur många medeltida kyrkor medvetet lokaliserades till förhistoriska centralplatser. Gillberga kyrka intar också en särställning bland de värmländska kyrkorna eftersom stora delar av murverket från den romanska kyrkan, med dess smalare kor och absid, finns kvar. Den medeltida kyrkan, från 1100-talets slut, förlängdes dock åt väster 1731-34 och 1837-40 uppfördes nuvarande torn. Därefter har exteriören endast förändrats marginellt.

Kyrkorummet återspeglar olika tiders om- och tillbyggnader. Av den fasta inredningen märks främst altartavlan från 1665, vilken håller hög konstnärlig kvalitet. Predikstolen från 1736 är utförd i tidstypisk s.k. provinsiell barockstil, medan orgelfasad, altarring och läktarbarriär är utförda i nyklassicistisk stil vid 1800-talets slut. Kyrkorummet präglas i övrigt av den renovering som utfördes på 1940-talet under ledning av arkitekt Einar Lundberg. Den vittnar om sin tids syn på bevarandeideologi och omgestaltning av äldre kyrkorum.

HUGGENÄS KYRKA

Huggenäs socken och kyrkplats har medeltida ursprung. Här stod tidigare en kyrka som på 1830-talet beskrivs som en förfallen timrad kyrka, med spånklädd rödfärgad fasad och bräddtak. Eftersom Huggenäs församling vid 1800-talets början var så liten att den hade svårt att underhålla kyrka och kyrkogård sammanlades verksamheten med Södra Ny 1842. Kyrkan med inventarier såldes då på auktion, och kom efter några år att användas som skolklass. Under åren 1865-66 genomgick byggnaden en omfattande ombyggnad för att bättre fylla sin funktion som skolklass. Efter att skolan stängdes 1966, återinvigdes byggnaden som kyrka 1972 efter att ha genomgått en grundlig renovering.

P.g.a. sin bakgrund som skola är kyrkan utformad mer som en samlingslokal än som en traditionell sockenkyrka. Det rektangulära kyrkorummet får en speciell prägel genom sitt platta innertak, och sin med timret synliga uppsågade innervägg. Väggar, golv och såväl lösa som fasta inventarier är alla trävita, vilket ger rummet ett speciellt särdrag.

KILA KYRKA

Kila kyrka ligger naturskönt på en medeltida kyrkplats. Den uppfördes 1652-54 och ersatte då en medeltida kyrka som låg något söder om den nuvarande. Om den gamla kyrkan minner en medeltida dopfunt i täljsten, en järnkrona från 1500-talet, samt ett triumfkrucifix från 1200-talet.

Det smäckra västtornet tillkom först på 1770-talet, och på 1820-talet tillbyggdes sakristian. Därefter har kyrkans exteriör inte genomgått några större förändringar.

Nuvarande altarpupsats, altarring, predikstol och läktare tillkom på 1800-talet och är utförda i en sammanhållen nyklassicism. Intressanta är också de s.k. "von Echstedtska bänkarna" längst bak i kyrkan, vilka är från 1700-talet.

På väggarna hänger också två begravningsvapen från samma tid.

Från den renovering som utfördes 1936 under ledning av Einar Lundberg, märks främst bänkarna i 1700-talsstil och de målade korfönstren.

LÅNGSERUDS KYRKA

Långseruds socken har medeltida ursprung och kyrkan har troligen haft en medeltida föregångare på samma plats. Om denna kyrka minner en dopfunt i täljsten från 1200-talet.

Nuvarande träkyrka har sitt ursprung i 1600-talet, men eventuellt kan rester av medeltida väggpartier finnas i såväl långhus som kor. Både exteriör och interiör har dock fått sin utformning främst under 1700- och 1800-talet. Korsarmar tillfogades på 1720-talet, och i slutet av 1760-talet förlängdes kyrkan och försågs med sakristia och vapenhus. Samtidigt fick kyrkan ett välvt innertak av trä. Byggnaden är således ett typ-exempel på träkyrkornas möjlighet till om- och tillbyggnad när ökad befolkning och nya stilideal ställde krav på förändring.

I kyrkorummet finns en predikstol från 1600-talet, altarpupsats och dekormåleri från 1700-talet, samt läktare och bänkar från 1800-talet.

Kyrkan saknar torn men har istället en spånklädd klockstapel från 1914. Denna är en kopia av sin föregångare från 1742.

SÖDRA NY KYRKA

Södra Ny kyrka och kyrkogård utgör en samlad miljö med medeltida förankring. Kyrkan byggdes 1757-1773 av byggmästare Sven Hertz och ersatte då en intilliggande medeltida träkyrka. Om den gamla kyrkan vittnar två triumfkrucifix från 1300- respektive 1400-talet, en kyrkklocka från 1400-talet, en ljuskrona i järn och ett rökelsekar.

Nuvarande kyrkas exteriör har fortfarande prägel av byggnadstiden, och utgör en god representant för landsbygdens stenkyrkor från 1700-talet. Kyrkobyggnaden får också karaktär av ett åt väster vänt tornur, som är unikt för Värmland.

I interiören märks särskilt vapenhusets dekor-måleri och de bevarade bänkarna. Bänkdörrarna är numrerade och de tre bänkraderna längst fram har dörrar med målade vapensköldar, vilket är unikt för Värmland. I vapenhuset finns marmoreringar från byggnadstiden och i dess tak dekorativt bemålade bräder från 1670-80, vilka tidigare prytt den gamla kyrkan. Från 1871 års renovering märks särskilt altarpupsatsen, predikstolen och altarringen som är hållna i en för tiden typisk nyklassicism.

TVETA KYRKA

Tveta socken har medeltida ursprung och den nuvarande kyrkan har haft en föregångare vars placering är något oklar. Om den gamla kyrkan minner en lillklocka från 1200-talet, en mellan-klocka från 1400-talet, en dopfunt i täljsten från 1200-talet samt en kalvariegrupp och en helgonskulptur från 1300-talet. Båda skulpturena har engelskinfluerade stildrag vilket är ovanligt i Sverige. (Kalvariegruppen deltog 1968 i utställningen "Gotikens Europa" på Louvren i Paris.)

Nuvarande kyrka är timrad och i sina äldsta delar från 1670-talet. Såväl interiör som exteriör har dock omgestaltats flera gånger sedan byggnadstiden.

En omfattande tillbyggnad skedde 1872-73, då kyrkan höjdes, förlängdes och försågs med nuvarande västtorn. Kyrkans fasader kläddes också med panel som vitmålades. Vid en renovering 1955 avlägsnades dock den utvändiga panelen och fasaden kläddes återigen med tjärade spånor.

Interiören präglas av renoveringar gjorda på 1700-, 1800- och 1900-talet. Här finns exempelvis en altartavla i s.k. provinsiell barockstil från 1722. Altarring, predikstol, läktarbarriär och orgelfasad är däremot från slutet av 1800-talet och hållna i en klassicerande stil.

ÖLSERUDS KYRKA

Ölseruds socken har medeltida ursprung och åtminstone två tidigare kyrkor har funnits vid Byn, ett par kilometer öster om dagens kyrkplats. Den ena var en stenkyrka som var ruin redan på 1600-talet, den andra en träkyrka som användes före uppförandet av den nuvarande kyrkan år 1663. Om de äldre kyrkorna vittnar en senmedeltida klocka av gotisk typ.

Kyrkans nuvarande exteriör och interiör är ett resultat av de renoveringar som utförts under senare århundraden. Exteriörens utseende härstammar från den omfattande ombyggnad av kyrkan, som utfördes såväl ut- som invändigt 1880-81. Ett tillbyggt vapenhuset lades då till

kyrkorummet, sakristian norr om koret togs bort, ett nytt västtorn uppfördes, och exteriören fick sin nuvarande historiserade stil.

Interiören präglas främst av den renovering som gjordes 1953 under ledning av arkitekt Erik Fant. Ett skrank mot sakristian togs då bort och en vägg sattes upp mot öster. Mot den placerades en ny altartavla av Olle Hjortzberg. Väggarna kläddes med slätpanel och kyrkorummet fick en ny färgsättning.

Uppstartsmöte

Den 18 april 2016 hölls ett uppstartsmöte i Kila församlingshem. Till mötet inbjöds ordinarie ledamöter i församlingråden, ordinarie ledamöter i kyrkogårds- och fastighetsutskottet, ordinarie ledamöter i kyrkorådet, representant från Säffle kommun, representant från Region Värmland, representant från Länsstyrelsen, representanter från Karlstads stift, samt ledningsgruppen i Säffle pastorat, begravningsombud och kyrkogårdsmästare.

61 personer, inkl. projektgruppens medlemmar, deltog vid mötet som började med att kyrkoherde Lena Skoting höll en kort andakt. Därefter presenterade Maria Eld projektet, och Maud Forsberg höll två korta föredrag på temat "Vad är kulturhistoriskt värde?" respektive "Befintliga karakteriseringar av kyrkor i Säffle pastorat".

Efter detta ombads deltagarna att inför kommande projektsteg tänka över nedanstående frågeställningar:

- Hur bidrar din kyrka till landskapsbilden/ omgivningarna?
- Symboliserar din kyrka något mer än den kristna tron?
- Hur har din kyrka och kyrkogård använts i ett historiskt perspektiv? Hur används den nu?
- Vad är din kyrkas styrkor när det gäller gudstjänstfirande, förrättningar och evenemang?
- Finns det speciella händelser som förknippas med din kyrka?
- Finns det speciella traditioner som förknippas med din kyrka?
- Finns det särskilda sedvänjor i din kyrka?
- Vilka naturvärden finns det inom kyrkomiljön?, Finns där skyddade arter och biotoper?

Maud Forsbergs föredrag samt frågeställningarna lades efter mötet ut på intranätet för att de även skulle komma ej närvarande till del. Frågeställningarna fanns även tillgängliga på pastors-expeditionen.

En "ordförandeträff" hölls också den 12 september 2016, då Maud Forsberg presenterade värderingsmetoden för ordföranden i församlingråden och kyrkorådet.

Steg 1. Precisering av de kyrkliga kulturvärdena – genomgång av materiella och immateriella kulturvärden

Delmoment A. En fördjupning av de kyrkliga kulturvärdena utförs i ett första skede av antikvarie Maud Forsberg i dialog med projektgruppen. Arbetet kommer att innefatta fältinventering, arkiv- och litteraturstudier, intervju med ett antal informanter (en per kyrkomiljö), samt analys och författande.

Delmoment B. Workshop 1 – kulturlördag för samtliga intressenter (hösten 2016), och personaldag. Målet med workshopen är att dels skapa förståelse för den värdering som gjorts i delmoment A, dels att involvera församlingsmedlemmar i en dialog om de kyrkliga kulturvärdena så att de blir brett belysta och därmed relevanta för beslutsfattare i pastoratet. För att skapa förståelse för de kulturhistoriska värdena även i personalgruppen kommer en personaldag att anordnas på samma tema. Resultatet från workshop och personaldag sammanställs och analyseras av projektgruppen.

Delmoment C. Den kulturhistoriska värderingen sammanställs av projektgruppen utifrån det som framkommit i delmoment A och B. Resultatet redovisas för referensgruppen, som ges möjlighet att yttra sig.
(Ur projektbeskrivningen)

Delmoment A – sommarhalvåret 2016

Maud Forsberg arbetade i detta projektsteg med en fördjupad undersökning och precisering av de kyrkliga kulturvärdena. För att göra det framtagna materialet överskådligt och ge det en gemensam ram togs en arbetsmodell fram där man utgick från den modell som används av Churches Conservation Trust i England.

"Säfflemodellen" tar också fasta på Inge Bredins och Thomas Engels ord i den förstudie som gjorts. De skrev där att för "att få ett mönster måste man väva med många färger i inslaget".

Metoden diskuterades i projektgruppen och presenterades även för referensgruppen innan arbetet startade. Mallen bygger på att man i varje kyrkomiljö studerar varje enskild del, och fyller i ett excelark med följande rubriker:

Lagskydd

Platsen

Fornlämningar
Socknen och kyrkplatsens historia
Tidigare kyrkplatser

Miljön

Kyrkans läge i landskapet

Bebyggelse

Naturvärden

Skyddsvärda träd

Skyddsvärda arter och biotoper

Djurliv

Kyrkogården

Medeltida delar

Utvidgningar och förändringar

Mycket värdefulla gravvårdar

Bildgravhällar

Strukturer o.dyl.

Minnesstenar/monument o.dyl.

Vegetation

Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer

Klockstapel

Övriga byggnader

Kyrkan

Tillkomstår

Byggmästare/arkitekt

Donatorer/andra viktiga personer för kyrkans

tillblivelse

Planform

Medeltida delar

Tillbyggnadsfaser

Stomme/byggnadsteknik

Torn

Sakristia

Vapenhus

Kyrkklockor

Exteriören

Fasadmaterial

Fönster

Tak- och takkonstruktion

Kyrkportar

Lanternin/tornur

Genomgripande restaureringar

Interiören

Kor

Altaruppsats och altare

Altarring

Predikstol

Dopfunt

Orgel

Läktare

Herrskapsläktare

Bänkar och kvartersindelning

Dekormåleri

Figurativt måleri

Konstnärlig utsmyckning

Innertak/valv/dragstag

Innerväggar

Golv

Dörrar

Uppvärmning

Ljuskronor

Tillgänglighet

Rumsliga kvaliteter

Helhetsgestaltning

Lösa inventarier

Medeltida inventarier

Medeltida föremål som ej längre finns i kyrkan

Gravminnen - begravningsvapen och epitafier

Textilier

Immateriella kulturvärden

Berättelser, sägner

Sedvänjor

Traditioner

Minnen

Händelser

Personhistoria

Synpunkter från församlingsbor

Övrigt

Efter en genomgång av Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister, adekvat sockenlitteratur, respektive kyrkoarkiv på Värmlandsarkiv, samt Helge Kjellins arkiv på Värmlands museum m.m. fylldes excelfilerna med information om respektive post.

Därefter gjordes ett besök i varje kyrkomiljö. Vid besöket närvarade en utvald informant från respektive församling. Excelfilerna gicks igenom

på plats, mer information tillfördes och felaktig information rättades.

Antikvarietjänst dåvarande medarbetare landskapsvetaren Lina Rosell bidrog med inhämtning av information från Länsstyrelse och Säffle kommun rörande lagstiftning, fornlämningar, naturvärden m.m. Beträffande värdering av orglar inhämtades information från Carl-Johan Bergsten som inventerat samtliga orglar i Karlstads stift.

Efter att materialet renskrivits och analyserats gjorde Maria Eld och Maud Forsberg en första värdering. Churches Conservation Trust värderar utifrån skalan: low, low-moderate, moderate, moderate-high, high. I Säfflemodellen översattes detta till: av ringa intresse (blå), värdefull (grön), mycket värdefull (gul), omistlig ur ett regionalt perspektiv (orange), omistlig ur ett nationellt perspektiv (röd).

Tanken med färgerna var att när alla värderade poster sammanställts, och kyrkorna redovisades bredvid varandra, så skulle det bli tydligt var de stora värdena finns. (Se bilaga 2.)

Workshop i Kila församlingshem 22 oktober 2016.

- **High** – important at national to international levels
- **Moderate-High** – important at regional or sometimes higher
- **Moderate** – usually of local value but of regional significance for group or other value (e.g. vernacular architecture)
- **Low-Moderate** – of local value
- **Low** – adds little or nothing to the value of a site or detracts from it

5	Omistlig ur ett nationellt perspektiv
4	Omistlig ur ett regionalt perspektiv
3	Mycket värdefull
2	Värdefull
1	Av ringa intresse

Churches Conservation Trust värderar utifrån skalan: low, low-moderate, moderate, moderate-high, high. Detta har i Sjöföle-modellen översatts till: av ringa intresse (blå), värdefull (grön), mycket värdefull (gul), omistlig ur ett regionalt perspektiv (orange), omistlig ur ett nationellt perspektiv (röd).

Kommentar delmoment A

Värderingssystemet kan tyckas något förenklat då de kulturhistoriska värdena inte preciserat i enlighet med exempelvis Riksantikvarieämbetets system för kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Optimalt vore om man på varje post skrev exakt vilka värden som gäller för just den posten, men av tidsskäl var inte detta möjligt. Eftersom syftet med projektarbetet var att det skulle utföras i dialog med församlingsborna ansågs också färgerna vara lättare att ta till sig än en textmassa med för allmänheten komplicerade begrepp.

Vissa poster visade sig mycket svåra att värdera och gjordes därför om till rena informationspunkter. Detta gäller exempelvis posten "genomgripande restaureringar" och

"helhetsgestaltning"? Eventuellt borde dessa poster ha omnämnts, i enlighet med Riksantikvarieämbetets *Plattform kulturhistorisk värdering och urval*, som "processkontext" (för företeelse som återspeglar ett längre utvecklingsförlopp eller en förändringsprocess) och tidskontext" (för företeelse som återspeglar en kortare eller avgränsad tidsperiod).

Den mycket noggranna arkivgenomgången kan i framtida projekt eventuellt minskas. Efter en genomgång av bebyggelseregistret och en träff med informanter kan istället punktsatser i arkiven göras i de fall där adekvat information saknas.

Delmoment B – Workshop i Kila församlingshem den 22 oktober 2016, kl. 10.00 – 16.00

Istället för att anordna en särskild personaldag, vilket enligt projektbeskrivningen var planen, inbjöds både personal och församlingsmedlemmar till en workshop i Kila församlingshem lördagen den 22 oktober 2016. 46 deltagare slöt upp vilket får anses vara ett stort antal.

Efter inledningen höll Maud Forsberg en introduktion där hon berättade hur arbetet i delmoment A bedrivits. Hon förklarade också hur excelarken byggts upp och hur man i projektgruppen resonerat kring valet av värderingssystem.

På väggarna i lokalen hade alla excelfiler hängts upp (se bilaga 2 a - e), likaså en sammanställning av bilder på kyrka.

I workshop 1 delades deltagarna in i fjorton grupper, d.v.s. en för varje kyrka.

Uppdraget var att gå igenom informationen i respektive kyrkas excelark, kontrollera om den stämde och ange om det var något man ville tillföra.

Efter workshopen gjordes en summering där man reflekterade kring hur workshopen gått. De flesta ställde sig positiva till den metod som använts och tyckte att det mesta hade ringats in.

I workshop 2 fick deltagarna dela in sig själva i tio grupper utifrån fem valda teman; miljö, kyrkogård, exteriör, kyrkorummet, inventarier. För att få en spridning och undvika att alla jobbade med samma tema användes "först till kvarn-principen", och det gällde att snabbt ta det färgade klistermärke som representerade det tema man var intresserad av.

På borden låg förenklade excelark med den information som framtagits kring varje tema, dock utan värdering, d.v.s. färgmarkeringar. Deltagarna fick sen med hjälp av färgpennor försöka sig på att göra egna värderingar enligt systemet blå - av ringa intresse, grön - värdefull, gul - mycket värdefull, orange - omistlig ur ett regionalt perspektiv, röd - omistlig ur ett nationellt perspektiv.

Efter workshopen lämnades tid för summering och reflektioner. Det konstaterades då att de flesta tyckte att det var mycket svårt att värdera, men också att det var intressant att tänka på kyrkomiljöerna på ett nytt sätt.

I workshop 3 jobbade deltagarna församlingsvis med immateriella kulturvärden. Workshopens syfte var att få församlingsborna att tänka till och diskutera kring de frågeställningar som medföljde i inbjudan. Frågorna hade innan

workshopen justerats något och sammanställts i ett frågeformulär som man jobbade med för-samlingsvis. Engagemanget var stort och en del grupper kom mycket väl förberedda till workshopen.

Även workshop 3 avslutades med summering och reflektioner.

Kommentar delmoment B

Upplevelsen av workshopen var generellt sett positiv. Det fanns en stor förståelse för de värderingar som gjorts och deltagarna tyckte helt införstådda med att vissa kyrkor har ett högre kulturhistoriskt värde än andra. Värderingsövningen föll också mycket väl ut, då deltagarna angav att de fick förståelse för svårigheten i att värdera.

Klagomål framfördes på utskriften av värderingen. För att all information skulle få plats hade en alltför för liten teckenstorlek valts, vilket gjorde dem något svårärliga.

Delmoment C

Efter workshopen i Kila kompletterade Maud Forsberg excelfilerna med de uppgifter och kommentarer som framkom under workshopen. En sammanställning av de värderingar som utfördes i workshop 2 utfördes också. (Se bilaga 3.) Det kunde där konstateras att temagruppernas värderingar inte skiljde sig alltför markant från den professionella bedömning som utförts av Maud Forsberg och Maria Eld.

I enlighet med projektbeskrivningen redovisades det sammanställda resultatet för referensgruppen, på möte den 12 januari 2017.

KULTURVÄRDERINGSPROJEKTET I SÄFFLE PASTORAT

Kulturhistorisk värdering:

5	Omistlig ur ett nationellt perspektiv
4	Omistlig ur ett regionalt perspektiv
3	Mycket värdefull
2	Värdefull
1	Av ringa intresse

1. BOTILSÄTERS KYRKA	2. BRO KYRKA	3. BY KYRKA
LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspillet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningsgarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad bygglöplikt. Området är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL). Utpekad kulturväg finns intill kyrkan (trafikverket).	LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. Områdesskydd/Miljöbalken: Natura 2000 (fågeldirektiv) Brosjön. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad bygglöplikt. Utökad bygglöplikt. Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL). Utpekad kulturväg finns intill kyrkan (trafikverket).	LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad bygglöplikt. Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL).
PLATSEN Fornlämningar Bygden är rik på fornlämnings som vittnar om en brukad och bebodd bygd redan under första årtusendet efter Kristi födelse. Ett gravfält från senare delen av järnåldern finns strax söder om kyrkogården.	PLATSEN Fornlämningar Kyrkans läge i anslutning till ett höggravfält visar på en kontinuitet mellan förhistorisk tid och medeltid, samt mellan fornnordisk religion och kristendom. Intill kyrkan, strax norr om den medeltida Västbro, finns till exempel en fornlämnning i form av en hög från järnåldern på ett karakteristiskt höjdläge med fin utsikt över Brosjön. Det har även gjorts lösfynd i socknen då man bl.a. hittat 2 st hålstensyxor samt en sländtrissa.	PLATSEN Fornlämningar Landskapsavsnittet kring kyrkan representerar en kontinuerligt hävdad kulturbild med säkerhet kan följas tillbaka till järnåldern. Har finns ett flertal förhistoriska lämningar som visar att området var väl jänspråktagat för bosättning, odling och gravsättning redan under första årtusendet efter Kristi födelse. Kyrkans läge i direkt anslutning till flera forntida lämningar visar på en kontinuitet mellan förhistorisk tid och medeltid, samt mellan fornnordisk religion och kristendom.
Socknen och kyrkplatsens historia Botilsäters sockenbildning räknas till de första i Värmland. Socken omnämns i medeltida brev från år 1359 och framåt. Kyrkan, som sannolikt är från 1100-talet och således en av Värmlands äldsta, ligger vid gården Kalvhagen som kan vara en del av den ursprungliga huvudgården. Botilsäter. Denna ligger strax söder om kyrkplatsen, vid ett gravfält från järnåldern. Namnet skrevs 1423 Bydhillsäter. Efterleden är säter, 'utmarksäng'. Förleden innehåller bödel, vilken senare har omtolkats till kvinnonamnet Botild. När namnet Botilsäter övertogs av kyrksocken kom huvudgården att benämnas Botilsäters by och Byn. På samma sätt tycks socknenamnen uppstått i ytterligare ett par grannsocknar, där de gamla huvudgårdarna med kyrkplatser bär namnet Byn. Även myntfynd visar att kyrkplatsen kan ha varit etablerad före 1200.	Socknen och kyrkplatsens historia Bro socken har medeltida ursprung. Socken omnämns i medeltida brev från år 1367 och framåt, och hörde på 1300-talet till Slottbo härad. Namnet skrevs 1367 Bro och kommer från den gamla kyrkbyn och avsåg äldst en bro över än Slåan. Kyrkan ligger på den medeltida frälsegården Västbro ägor, och i en centralbygd med storgård, höggravfält och kyrka. Kyrkan anges i en landshövdingeberättelse från 1692 vara en gammal kyrka av sten med torn. Nuvarande kyrka anses eventuellt kunna innehålla murverk från denna kyrka. Eventuellt har den kyrka som omnämns 1692 föregåtts av en tidigare kyrka. Om en medeltida kyrka vittnar de medeltida dopfuntsfragment som hittats.	Socknen och kyrkplatsens historia By socken har medeltida ursprung och en kyrkoherde i by, Birger Niclâsson, omnämns i ett medeltida brev från 1326. Namnet skrevs 1326 By som tolkas 'by; gård' och avsåg ursprungligen prästgården. Nuvarande kyrkplats är även den medeltida och redan 1326 ska det ha funnits en kyrka som låg inom den nuvarande kyrkotomten, ca 20 meter sydost om dagens kyrka. Den medeltida kyrkan byggdes om 1639 och det sägs då att halva kyrkan är uppmurad på nytt (troligen förlängd) och att taket täckts med spån. Tio år senare renoverades den och försägs med ett torn, som tycks ha varit placerat på taket. I en landshövdingeberättelse från 1692 anges kyrkan vara gammal och byggd av sten. Om detta är den första kyrkan i By är oklart. Den gamla kyrkan revs då den nya kyrkan byggdes, men om den minner triumfkrucifixet från slutet av 1200-talet och predikstolen som troligen tillkom i samband med renoveringen 1639. Platsen för den medeltida kyrkan återfanns vid grävningar på kyrkogården 1980.
Tidigare kyrkplatser	Tidigare kyrkplatser	Tidigare kyrkplatser Se ovan
MILJÖN Kyrkans läge i landskapet Kyrkan ligger i ett öppet odlingslandskap, med agrart anknytning bebyggelse väster om kyrkomiljön. I norr finns beteshagar, ett skogsparti och bebyggelse (samlingshem och skola). Öster om kyrkomiljön finns jordbruksmark. Landsvägen passerar väster om kyrkan. Kyrkan kan inte sägas utgöra ett landmärke, men har däremot landskapsestetiska värden.	MILJÖN Kyrkans läge i landskapet Kyrkan ligger på en markerad moränhöjd som omges av flackt jordbrukslandskap. Kyrkan är väl synlig från socknens enda tätort Värmlands Bro, och utgör ett landmärke för såväl bil- som tågresenärer. Kyrkan har också stora landskapsestetiska värden.	MILJÖN Kyrkans läge i landskapet By kyrka ligger inte långt från Byälvens mynning i Vänern och området utgörs av ett utpräglat jordbrukslandskap. Heläkersbygden med enstaka större jordbruksenheter är typisk för trakten söder om Säffle stad. Kyrkan kan inte sägas utgöra ett landmärke, men har däremot landskapsestetiska värden.
Bebyggelse Bebyggelsemiljön med kyrkan, gravfältet och de intilliggande gårdarna utgör ett tydligt sockencentrum med kulturhistoriska och	Bebyggelse Bro sockencentrum har fungerat som socknens administrativa centrum i århundraden. Här finns kyrka, skola (1959-31), ekonomibyggnad (16	Bebyggelse Dagens bebyggelselokalisering överensstämmer till stor del med

Steg 2. Precisering av bruksvärden

Delmoment A. En fördjupning av bruksvärdet utförs av projektgruppen utifrån tidigare framtaget material (lokalutredning, förstudien mm), i samarbete med framtidsgruppen och personal m.fl.

Delmoment B. Workshop 2 (januari 2017). Syftet med workshopen är att inkludera församlingsmedlemmar i bedömningarna av de olika lokalernas bruksvärde. Målet är att belysa hur lokal-innehavet sett ut genom tiderna kontra vad som behövs idag, men också att tillsammans med församlingsmedlemmarna diskutera hur de olika kyrkornas funktioner t.ex. kan renodlas och verksamheten utvecklas. Resultatet från workshopen analyseras av projektgruppen.

Delmoment C. Materialet från delmoment A och B sammanställs. Resultatet redovisas för referensgruppen, som ges möjlighet att yttra sig.

Pressinformation kommer att ske i detta steg. (Ur projektbeskrivningen)

Delmoment A – november 2016 - februari 2017

Projektgruppen beslutade vid projektstegets första möte den 1 november 2016 att en faktagrund skulle sammanställas. Denna skulle sedan granskas och kompletteras med uppgifter. Maria Eld samlade därför in bruksvärdesfakta om kyrkorna i en påbyggbar excelfil, vilken kom att ligga till grund för diskussionerna om kyrkobyggnadernas bruksvärde i delmoment B. (Se bilaga 4.) För att deltagarna i diskussionerna skulle kunna analysera och ställa bruksvärde mot kulturvärde användes en värderingsmodell som ursprungligen är hämtad från Linköpings stift men som omarbetades av Thomas Engel och Inge Bredin i samband med den förstudie som gjordes inför föreliggande projekt (se s. 15).

Det beslutades också att Maria Eld skulle åka ut och träffa pastoratets församlingslokaliserade personal för att få ta del av deras syn på respektive kyrkas bruksvärde. Ett antal frågeställningar togs fram inför diskussionerna, vilka även kom att ligga till grund för arbetet i workshopen:

- På vilket sätt bidrar kyrkorummet i utförandet av den grundläggande uppgiften?
- Hur kan man utöka användandet av kyrkan? (Aktiviteter, sambruksmöjligheter, alternativa verksamheter/bruk)

Säffle pastorats kyrkor - Bruksvärdesfakta

Befolkning/medlemmar	Total	Tveta	Ny	Huggenäs	Botilsäter	Esksäter	Millesvik	Öiserud	Långserud	Gillberga	Svanskog	Bro	Säffle	By	Kila
Antal medlemmar 2015	11 818	555		324			639		540	646	768	689	7098		559
Antal medlemmar 2016	11 571	550		324			605		551	646	768	688	6917		566
varav kvinnor	5995 52%	268		147			283		273	325	368	336	3716		279
varav män	5576 48%	282		174			322		278	321	379	332	3201		287
andel av total i procent	100%	5		3			5		5	6	6	6	59		5
Antal invånare 2014	15 334	647		391			757		623	815	916	904	9598		683
Antal invånare 2015	15 366	651		386			749		618	795	913	890	9683		681
Antal invånare 2016	15 366														
varav under 15 år 2016	2422 15,5%														
varav över 65 år 2016	4135 26,9%														

Statistik verksamhet	Total	Tveta	Ny	Huggenäs	Botilsäter	Esksäter	Millesvik	Öiserud	Långserud	Gillberga	Svanskog	Bro	Säffle	By	Kila
Antal användningstillfällen 2013	865	59		51			67		79	75	101	51	297		85
Antal användningstillfällen 2015	1160	74	44	24	52	22	32	30	86	70	80	66	266	214	100
Antal användningstillfällen 2016	1269	91	48	43	57	43	46	42	90	69	102	88	291	172	87
varav gudstjänst 2016	374	32	17	22	18	12	15	12	35	28	32	31	77	18	25
varva antal dop 2016	95	11	1	1	2	2	2	1	8	3	17	6	13	14	14
varav antal vigsel 2016	40	2	1	0	1	2	0	1	1	4	7	2	1	11	7
varav antal begravnings 2016	134	10	4	1	4	1	1	5	7	5	8	11	3	65	9
varav övrigt 2016 (diverse bokningar)	589	34	22	21	30	26	28	23	34	29	34	34	181	62	31
varav extern verksamhet 2016	35	2	0	0	2	0	0	0	5	0	4	4	15	2	1

Byggnadsfakta	Total	Tveta	Ny	Huggenäs	Botilsäter	Esksäter	Millesvik	Öiserud	Långserud	Gillberga	Svanskog	Bro	Säffle	By	Kila
Kyrkans area, BRA	5488	265	440	200	230	140	160	110	693	403	440	275	1375	477	300
Kyrkorummets area	3037,8	130	300,7	30,1	182	106	136	162	300	182	304	260	308	360	252
varav korets area	893,3	70	97,4	8,4	43	25	35	35	60	85	72,5	76	101	100	85
Antal sittplatser		?	400/335	100	?	?	?	?	375/330	310	400/320	220	200+100 (vålgång)	350?	?
Tillgänglighet entré inkl gångar		Lös ramp	Norra sidan	Lösa ramper	Provisorisk ramp sida	Nej	Ett likt trappsteg	Provisorisk ramp	Lös ramp	Ramp söder	Nja, sidoentré	Plant, enbart en tröskel	Ramp samt dörroppnare	Nja sidoentré	Plant
Tillgänglighet kor		Lös ramp	Nej	Nej	Lös ramp	Lös ramp	Ej förhöjt	Lös ramp	Lös ramp (samma som för entrén)	Lös ramp	Lös ramp	Lös ramp	Ramp	Lös ramp	Lös ramp
Tillgänglighet sittplats		Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Plats finns i sidogång	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Vatten/avlopp		Ja	Ja	Ja	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej
WC/RWC		WC	RWC	WC	Nej, utedass	RWC i driftsbyggnad	Nej, utedass	Nej, utedass	RWC i förshem	RWC	RWC	WC	RWC	RWC	RWC förshem
Antal läktare/platser		1/10 platser	1/0 platser	0	2 /10 platser	1 /10 platser	1 /10 platser	1 /10 platser	3 /0 platser	1/30 platser	2/0 platser	1 /0 platser	1 /20 platser	1/40 platser	1 /0 platser
Uppgång/utrymning läktare		1	1		1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1
Uppvärmning		Dir el	Dir el	Dir el	Dir el	Dir el	Dir el	Dir el	Elpanna/Vattenb.	Pellets + Ack	Bergvärme + Elp	Dir el	Fjärrvärme + Ventilation	Pellets	Bergvärme + Olja
Styrning		Ja	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Klimatmätning		Ja	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ljudanläggning		Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Mixerbord ljud		Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Hörselslinga		Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Belysning		i huvudsak LED	LED	Daggr	Dålig status	Dålig status	Dålig status	Dålig status	LED	LED	LED	LED	LED	LED	LED

Maria Elds sammanställning av bruksvärdesfakta. Hela dokumentet återges i bilaga 4.

- Vad skulle öka kyrkans användbarhet? (Borttagning av bänkar, ombyggnad, nya installationer o.s.v.)
- Kan kyrkan rymma församlingshemsverksamhet och tvärtom?

Maria Eld träffade sju personalgrupper ute på respektive arbetsplats. Resultatet redovisas nedan, under delmoment B.

Delmoment B – Workshop i Säfte kyrkas församlingshem den 25 februari 2017, kl. 09.00-14.00

Till workshopen inbjöds ledamöter i församlingsråd, ledamöter i kyrkoråd, arbetsutskott, kyrkogårds- och fastighetsutskott, samt projektets referensgrupp. Med inbjudan följde ovan nämnda frågeställningar som de inbjudna uppmanades att begrunda inför workshopen. 47 personer deltog i workshopen, vilket får sägas tyda på ett stort engagemang.

Som i steg 1 var syftet med workshopen är att inkludera församlingsmedlemmarna i processen. Målet var också att belysa hur lokalinhavet sett ut genom tiderna kontra vad som behövs idag. Workshopen inleddes därför med att Maud Forsberg höll ett föredrag på temat "Byggnadsbeståndet i ett historiskt perspektiv". Där visade hon hur byggnadsbeståndet i pastoratet förändrats från medeltiden fram till idag, och att verksamheten, behovet och bruksvärdet även tidigare styrt över de olika byggnadernas öde. Man har genom åren byggt om och byggt till, rivit, och sålt. Det som sker nu är med andra ord inget nytt, vilket ansågs viktigt att förankra hos deltagarna.

Både träffarna med personalgrupperna och workshopen bestod av tre delmoment, och även vid workshopen delades deltagarna in i grupper efter församlingsindelningen. Man fick sålunda "arbeta" med de kyrkor man själv känner till.

1. Det första momentet innebar en genomgång av sammanställd bruksvärdesfakta om respektive kyrka. Därefter värderades respektive kyrkas

bruksvärde utifrån olika faktorer. Bedömnings-skalan gick från 1 – 5, där 5 angav det högsta bruksvärdet. De faktorer som bedömdes var bl.a. kyrkornas omställningsbarhet/flexibilitet, inneklimat, ljus-, ljud- och luftmiljö, tillgänglighet, ändamålsenlighet för verksamheten. Samtidigt utfördes en värdering av kyrkorummens teologiska budskap, rumsliga kvaliteter, akustik och kyrkornas lokala förankring och deras möjlighet att vara en del av turismnäringen. Likaså skedde en bedömning av huruvida kyrkan är lämplig för annan verksamhet och om det finns möjligheter för sambruk och/eller uthyrning.

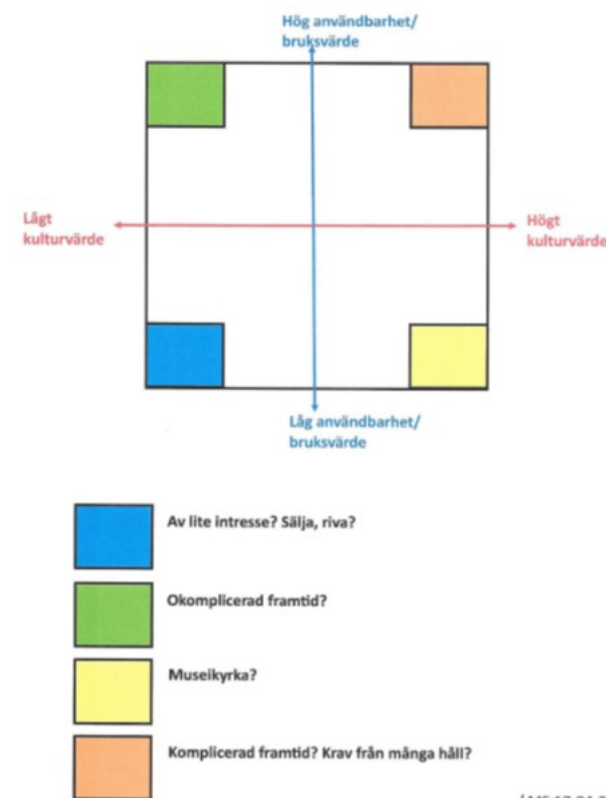
2. I det andra momentet samtalade deltagarna runt de fyra frågeställningarna:

- På vilket sätt bidrar kyrkorummet i utförandet av den grundläggande uppgiften?
- Hur kan man utöka användandet av kyrkan?
- Vad skulle öka kyrkans användbarhet?
- Kan kyrkan rymma församlingshemsverksamhet och tvärtom?

Diskussionerna kring frågeställningarna samt övrigt som diskuterades redovisas i bilaga 6.

3. I tredje momentet utförde deltagarna en sammantagen värdering av kyrkornas bruksvärde och kulturhistoriska värde. Sammanvägningen mellan bruksvärdet och kulturvärdet gjordes enligt den värderingsmodell som nämns ovan. En horisontell axel (kulturvärde) och en lodrät axel (bruksvärde) delar där in en ruta i fyra kvarter. Uppgiften var således att markera var respektive kyrka befinner sig i modellen och därmed tydliggöra hur framtiden kan komma att se ut för kyrkan. Hamnar kyrkan i den nedre vänstra kvarten är kyrkan relativt ointressant

både ur ett kulturhistoriskt perspektiv och ett bruksperspektiv. Har kyrkan ett högt bruksvärde och ett lågt kulturhistoriskt värde (övre vänstra kvarten) går den troligen en ganska okomplicerad framtid till mötes. Svårare är om både det kulturhistoriska värdet och bruksvärdet är högt (övre högra kvarten), då är framtiden mer komplicerad med krav både om bevarande men också om anpassning efter verksamheten. Om en kyrka hamnar i nedre högra kvarten och således har ett högt kulturvärde men ett mycket lågt bruksvärde är situationen en annan. Hamnar den längst ner i hörnet är den snarast att betrakta som en museikyrka. (Se vidare bilaga 5.)

FÖRTROENDEVALDA

5: Utmärkt 4: Mycket bra 3: Bra 2: Mindre bra 1: Ej godkänt

Värdering bruksnytta	Tveta	Ny	Huggenäs	Botilsäter	Esksäter	Millesvik	Ölserud	Långserud	Gillberga	Svanskog	Bro	Säffle	By	Kila
Omställningsbarhet/ flexibilitet	3 3 3	5 5	5 5	3 2 2 2	2 2	2 2 2	3 2	3	3		3 3	5 5 5 5 5 5 5 5	5 5 5 5 4 3 4 3	2
Inneklimat, ljus-, ljud- och luftmiljö	4 4 4	4 4 3 3	4 4 3 3	2 3 3 3	3 3	2 2 3	3 3	4	4		4 5	5 4 4 4 5 5 5 5	4 4 4 4 4 4 4 4	4
Tillgänglighet funktionshinder	3 4 3	3 3 3 2	2 2 2 2	1 2 2	1 2	1 2	1 2	2	4		3 3	5 5 5 5 4 4 4 4	5 5 5 5 3 3 3 3	3
Ändamålsenighet för verksamheten	3 3 3	5 5 5 5	5 5 5 5	3 3 4	3 3	3 3	3 3	5	5		3 4	5 5 5 5 5 4 4 4	4 3 3 4 4 3 3 3	2
Teologiskt budskap		3 5 5	4 5 5	4 4 4	3 2	3 2	3 2	5	4		3 4	5 5 5 5 5	5 5 5 5 5	2
Rumsliga kvaliteter/känsla	5 5 5	4 4 2 5	4 4 5 5	4 4 4	4 4	3 4	5 4	5	4		3 3	5 4 4 4 5 5 5 5	5 5 5 4 3 4 4 4	4
Akustik/ljudbild	4 4 4	4 4 3 3	5 5 3 3	3 3 3	3 3	4 3	3 3	5	5		4 4	3 4 4 4 4 4 4 4	5 5 5 4 4 5 5 5	4
Lokal förankring	5 5 5	5 5 5 5	5 5 5 5	5 5 5	5 5	5 5	5 5	5	3		5/1 5/1	5 5 5 4 4 3 3 3	3 4 3 4 4 3 3 4	4
Turism	3 3 3	4 2 2	3 2 2	2 1 5	2 1	2 1	2 1	3	4		3 3	2 2 2 2 2 2 2 2	3 2 2 2 2 2 2 2	3
Alternativa bruk/ annan verksamhet	2 2 2	3 3	3	2 2 2	2 2	2 2	2 2	3	4		2 2	5 3 3 2 3 4 4 4	3 3 3 2 3 2 2 2	2
Sambruksmöjligheter/ uthyrning	3 3 3	2	3	2 2	2 2	2 2	2 2	2	3		3 1	2 3 3 2 3 3 2 4	2 3 3 2 3 2 2 3	1

PERSONAL

5: Utmärkt 4: Mycket bra 3: Bra 2: Mindre bra 1: Ej godkänt

Värdering bruksnytta	Tveta	Ny	Huggenäs	Botilsäter	Esksäter	Millesvik	Ölserud	Långserud	Gillberga	Svanskog	Bro	Säffle	By	Kila
Omställningsbarhet/ flexibilitet	4	3 4 3	3 3	2 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2 2	4 4 4	2 2 2	3 3 3	2 3 4 4 2 3 3 3	2 3 2 2 2 2 3 2	3 3 5
Inneklimat, ljus-, ljud- och luftmiljö	4	4 4 4	1 4	3 3 1	2 2 3	3 2 2	3 3 3	3 3 2 3	4 4 5	4 3 3	4 3 4	3 4 4 3 4 4 4 3	3 3 2 2 4 4 4 3	2 3 4
Tillgänglighet funktionshinder	3	4 3 4	1 1	2 1 2	2 1 2	2 1 2	2 1 2	1 1 1 2	4 4 4	2 4 3	2 4 4	4 3 3 3 3 5 5 3	3 3 2 3 3 5 3 2	2 3 2
Ändamålsenighet för verksamheten	4	5 3 3	3 5	4 2 3	4 2 3	4 2 3	4 2 3	3 3 3 4	5 5 5	5 4 3	3 5 5	5 4 4 4 4 2 3	4 3 3 4 3 2 3	4 2 4
Teologiskt budskap	3	5 4 4	5 3	3 4 4	3 4 4	3 4 4	3 4 4	4 4 3 4	4 5 4	4 4 4	3 5 4	4 3 3 3 4 2	4 3 2 3 4 3	3 5 4
Rumsliga kvaliteter/känsla	4	5 4 4	5 4	4 4 4	4 4 4	5 4 4	4 4 4	4 4 3 4	5 5 5	4 4 4	4 4 5	5 3 4 4 3 4 5 3	2 3 4 2 3 5 4 3	3 3 3
Akustik/ljudbild	3	4 5 4 4	2 4 2	3 2 4 4	3 3 4 3	3 3 4 3	3 2 4 3	3 3 4 4 3	4 5 4 3	3 3 3	4 4 4 4	2 4 4 3 4 3 3 2	4 4 2 2 4 3 5 2	5 4 4 2
Lokal förankring	4	3 4 4	4 4	5 5 4	5 5 4	5 5 4	5 5 4	4 4 5 4	3 3 4	3 3 4	4 3 4	3 3 4 3 3 4 4 3	4 3 4 3 3 5 4 3	4 5 4
Turism	5	2 4 2	2 4	5 3 4	5 3 4	5 3 5	3 2 4	3 5 3 4	4 3 3	5 3 4	4 2 2	2 2 2 2 4 3	2 2 3 2 5 3	3 4 4
Alternativa bruk/ annan verksamhet	3	2 3 2	2 3	2 2 2	2 2 2	2 3 2	2 2 2	2 2 2 2	4 3	2 2 2	3 3 4	2 2 4 2 2 2 5 3	2 2 2 2 2 2 3 3	4 3
Sambruksmöjligheter/ uthyrning	3	1 3 2	2 3	2 2	2 2 2	2 3 2	2 2 2	2 2 2 2	3 3	2 2 2	3 2 2	3 3 4 2 2 2 3 3	2 3 2 2 2 2 3 3	4 3

Maria Eld försökte också få såväl personal som workshopsdeltagare att komma med egna idéer om möjliga besparingar gällande pastoratets fastigheter. Samtidigt ställdes fördjupande frågor om några av de punkter som återfinns som i dokumentet "Bruksvärdesfakta". (Se bilaga 4.)

Kommentar gällande personaltreffen

- Alla ställde upp och diskuterade, värderade och svarade på frågorna. Man uttryckte att det var bra att få sitta ned och prata om sin kyrka.
- Vaktmästarna som grupp kändes väldigt lokalt förankrade i "sin kyrka" som man månar om och pysslar med.
- En präst vurmade för medeltiden, en annan för det kulturhistoriskt värdefulla kyrkorummet, en tredje för möjligheter till samarbete som inte hinns med.
- Församlingspedagogerna verkade i huvudsak bedriva sin verksamhet i andra lokaler än kyrkan. Det tycktes i dessa lokaler finnas problem vad gäller tillgänglighet och modern utrustning.
- Vid genomgång av bruksvärden och kyrkans teknik, inredning, funktioner mm fanns få önskemål om förbättringar eller statushöjningar. Är man kvävd i sina utvecklingstankar p.g.a. många års diskussioner om dålig ekonomi?
- Generellt tyckte alla till en början att tillgängligheten i kyrkorna var "ok". Efter samtal kom dock nästan alla fram till att det finns stora brister som behöver åtgärdas.
- Ingen ville eller kunde direkt se att någon annan församlings kyrka eller övriga byggnader var "övertaliga".
- Förvånansvärt många hade inte "full koll" på samtliga kyrkor i pastoratet, och många hade inte ens varit i alla.

• Ytterst få visste hur många besökare man max får släppa in i kyrkan.

• Det finns lokala traditioner som styr hur kyrkorummet används vid exempelvis dop, begravning, bröllop och julotta. Detta påverkar troligen i någon grad hur man känner för rummets möjligheter.

• Vissa betonade att deras kyrka ofta är fylld av besökande, andra att kyrkan aldrig har varit fullsatt.

• Vid värdering av kulturvärde kontra bruksvärde tyckte en del att det var svårt att bedöma detta för samtliga kyrkor. En person menade att alla kyrkor är lika mycket värda och att en sådan bedömning egentligen inte kan göras.

Kommentarer gällande workshopar

• Deltagarna hade en mer protektionistisk syn på sin kyrka vid denna träff än vid workshopen i steg 1. Detta medförde att många samtal landade i att man lyfte fram det viktiga och trevliga med sin kyrka, och man undvek att diskutera det som är var problematiskt med kyrkan. Som ett exempel kan nämnas att det i ett fall nu ansågs helt acceptabelt att kyrkan saknade toalett.

• Det verkade som om det fanns förståelse för sparkraven, men inte hur och var kostnaderna ska minskas.

• Det framkom att det är svårt att finna folk som vill engagera sig. I en bygd är det ett fåtal personer som engagerar sig, och samma personer som engagerar sig i kyrkan är även engagerade i hembygdsföreningen o.s.v. Dessa personer räcker inte till!

• Det vore önskvärt att få stöd av kommunen genom t.ex. kommunungsdomar som håller kyrkorna öppna sommartid.

Delmoment C

Efter workshopen sammanställde Maria Eld allt material. Diskussionerna redovisas i bilaga 6. En sammanställd beräkning av bedömningen av de olika bruksvärdesfaktorerna gjordes också. (Se bild s. 16.)

Maria Eld gjorde också en total sammanställning över alla deltagares bedömning av kyrkornas kulturvärde och bruksvärde. Därefter genomfördes en s.k. professionell bedömning där kyrkoherde Lena Skoting bedömde bruksvärdet och antikvarie Maud Forsberg och Maria Eld bedömde kulturvärdet. Sammantaget kan sägas att det i de allra flesta fall rådde relativt stor samstämmigheten mellan lekmän och fackmän. (Se vidare bilaga 5.)

Materialet gicks därefter igenom med projektgruppen. Projektsteget redovisades också för referensgruppen i samband med ett möte som hölls på stiftskansliet i Karlstad den 9 mars 2017. Närvarade gjorde då även Henrik Lindblad, Sven-Erik Nylander och Ann-Catrin Johansson från Svenska kyrkans enhet för kulturarvsstöd, Uppsala. På länk deltog även Rikard Isaksson, Stockholms stift, samt Erika Persson och Gunilla Stenberg från Hälsinglands museum.

På mötet redogjorde Maud Forsberg och Maria Eld för hur projekt i Säftele pastorat är upplagt, och Rikard Isaksson och Gunilla Stenberg berättade om de projekt av liknande art som bedrivs i Stockholm respektive Hälsingland.

Den 9 mars 2017 hölls även en pressinformation vilket resulterade i artikeln "Utredar kyrkornas framtid", vilken publicerades i Nya Wermlands-tidningen den 14 mars 2017.

Utredar kyrkornas framtid

KYRKOR. Kulturvärderingsprojektet har varit i gång i snart ett år och nu vill kyrkan engagera allmänheten och Säffle kommun i projektet.

– Vi gör det för att vi vill hitta nya sätt att använda våra kyrkor, och vi hoppas att detta ska ses positivt, säger kyrkoherde Lena Skoting.

I april 2016 skedde den första uppstartsträffen för kulturprojektet i Säffle Pastorat – ett projekt som är unikt, inte bara i Sverige, utan också nationellt. I detta kulturvärderingsprojekt försöker man göra en värdering av kyrkobyggnaderna i Säffle, utifrån det kulturvärde och bruksvärde som finns i dem.

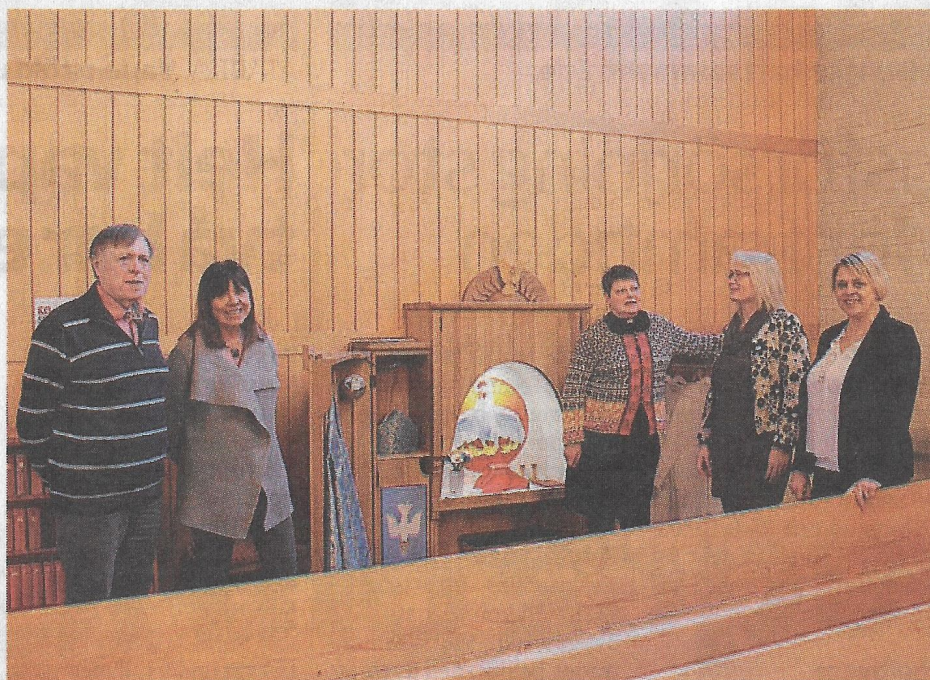
Värdering av kyrkor

Syftet med projektet är att ta fram olika underlag som gör det lättare att fatta beslut om hur det kyrkliga kulturarvet ska förvaltas och brukas inom Säffle pastorat. Man måste därmed ställa kyrkorna mot varandra och jämföra deras kyrkliga kulturvärde med lokalernas bruksvärde.

– Detta ska sedan resultera i en kulturvärdesbedömning där vissa kyrkor ställs framför andra, men också i ett antal förslag om hur kyrkomiljöerna ska kunna utvecklas och förändras, säger antikvariern och projektledare Maud Forsberg.

Kyrkan i samhället

Projektgruppen består av kyrkoherde Lena Skoting, kyrkogårds- och fastighetschef Katarina Bjerker, ordförande i fastighetsutskottet Per Johansson, samt antikvarierna Maud Forsberg och Maria Eld. Kyrkan i samhället heter det steg man nu ska ta sig an, och på torsdagsmorgonen träffade man kulturchefen Katarina

Projektgruppen med Per Johansson, Maud Forsberg, Lena Skoting, Katarina Bjerker och Katarina Kristoffersson (kulturchef, Säffle kommun) samlade i Säffle kyrka.

Kristoffersson.

Tillsammans med Säffle kommun ska man i steg 3 diskutera kring frågor om vilken roll kyrkomiljöerna har i samhället och den kommunala planeringen, samt om hur det kyrkliga kulturarvet kan vara en resurs.

– Det känns jättespännande, men lite svårt. Det är en ny fråga för oss. Vi måste se vad vi kan hitta på för nya sätt att använda våra kyrkor, och framför allt resurser att kunna förvalta dem. Många av kyrkorna håller på fantastiska berättelser som behö-

ver få leva vidare, säger Katarina Kristoffersson som är mycket positiv till projektet. – Det viktiga här är att alla får vara med och tycka och tänka. Men det kan vara mycket känslor i en sådan här diskussion – tyvärr kan man inte argumentera med

känslor, så man måste försöka ställa sig utanför och försöka se till helheten. Vi vill ha en så objektiv bedömning som möjligt, säger Lena Skoting.

Vad är det ni vill att Säffleborna ska tänka på?

– Vi vill att de funderar kring sin egen byggs kyrka – vad vill man med den? Det är en tanke som behöver få ta ett tag. Det är också viktigt att de förstår att de här miljöerna är hotade, säger Katarina Bjerker.

– Även om man kanske inte är aktiv i kyrkan, så tror jag att kyrkan som byggnad betyder någonting i landskapsbilden för många, och att man kanske vill vara med att bevara det kulturarvet, säger Maud Forsberg.

Det tredje steget vänder sig nu mot allmänheten, kommunen och även barn och ungdomar – de vill att alla ska kunna få komma till tals. Under mars månad kommer det att hållas workshops där allmänheten bjuds in till diskussion.

Carolina Schützer

Steg 3. Kyrkan i samhället

Delmoment A. Projektgruppen bjuder in Säfte kommunens kulturförvaltning och Region Värmland till diskussion på temat "strategisk utveckling av det kyrkliga kulturarvet som en resurs för samhället och kyrkan". Fokus kommer att ligga på frågan om utvidgat bruk och på hur kulturvärdena kan kommuniceras.

Delmoment B. Workshop. Allmänheten inbjuds att diskutera vad kyrkan betyder för den som inte är medlem i Svenska kyrkan, eller endast är en sporadisk kyrkobesökare. Resultaten från diskussionerna sammanställs och analyseras av projektgruppen.

Delmoment C. Resultaten från delmoment A och B sammanställs. Resultatet redovisas för referensgruppen.

Pressinformation kommer att ske i detta steg. (Ur projektbeskrivningen)

Delmoment A – Möte med Säfte kommun, Region Värmland och Länsstyrelsen den 15 juni 2017

(Utfördes i praktiken efter delmoment B.)

Torsdagen den 15 juni 2017 kl 13.00-16.00 hölls ett möte i Bro församlingshem med deltagare från Säfte kommun, Region Värmland och Länsstyrelsen. Från Säfte kommun deltog Katarina Kristoffersson, kulturchef, Pär Lindström, fastighetsstrateg, Pia Proper, näringslivschef, Daniel Nordholm, stadsarkitekt, och Camilla Bark, kultursamordnare. Från Region Värmland deltog Nina Olsson, kulturutvecklare, och från Länsstyrelsen Sara Bodin Olsson, antikvarie. Samtliga medlemmar i projektgruppen deltog också i mötet.

I den inbjudan som gick ut angavs att syftet med mötet var att informera om projektet och att få möjlighet att samtala runt frågor som:

- Hur ställer sig kommunen och Region Värmland till att det kyrkliga kulturarvet är hotat?
- Kan vi på något sätt samarbeta för en strategisk utveckling av det kyrkliga kulturarvet som en resurs för samhället och kyrkan?
- Ser kommunen och Region Värmland några möjligheter till utvidgat bruk av kyrkorna?
- Hur kan vi gemensamt kommunicera de kyrkliga kulturvärdena?

Mötet startade klockan 12.00 med att pastoratet bjöd mötesdeltagarna på lunch på Grön Ko i Värmlands Bro. Därefter fortsatte gruppen till Bro församlingshem där Per Johansson hälsade välkommen.

I presentationen "Varför ett kulturvärderingsprojekt?" gav sen Maria Eld en bakgrund till projektet. Hon berättade om hur Svenska kyrkan är organiserad, samt om Svenska kyrkans stora fastighetsbestånd och om utredningen "Gemensamt ansvar". Hon beskrev också situationen i Säfte pastorat. Hur ett färre antal medlemmar och sämre ekonomi gör det svårt att underhålla alla byggnader samt att behovet av att minska lokalytorna och fastighetskostnaderna därför är stort. Även de tidigare genomförda projekt som lett fram till kulturvärdesbedömningen redovisades.

Maud Forsberg höll sen en presentation där hon berättade om det kyrkliga kulturarvet i Säfte och visade bilder från alla kyrkomiljöer. Därefter redovisade hon projektorganisationen, tidplanen och hur projektet är upplagt med sex projektsteg och tre delmoment i varje projektsteg. Hon berättade därefter om hur preciseringen av kulturvärdet utförts enligt "säfflemodellen" och hur deltagarna i workshop 1 arbetat.

Maria Eld gjorde ett inlägg i presentationen och berättade om hur preciseringen av bruksvärdet utförts, dels genom hennes sammanställning av bruksvärdesfakta dels genom de värderingar som personal och församlingsmedlemmar gjorde i projektstegets olika workshops.

Maud Forsberg gick sen över till att berätta om projektsteget "Kyrkan i samhället". Hon berättade också om den enkätundersökning som utförts med allmänheten (se delmoment B nedan), och något om hur svaren sett ut. Som avslutning berättade Maud Forsberg kort om nästa projektsteg "Kultur- och bruksvärden ur ett barn- och ungdomsperspektiv".

Efter presentationerna gick gruppen upp till Bro kyrka och tittade på kyrkan och pågående markarbeten på kyrkogården. Detta för att mötesdeltagarna på plats skulle få en uppfattning dels om vilka kulturvärden pastoratet förvaltar, dels om hur det ständigt pågår underhållsarbeten i kyrkomiljöerna. I kyrkan diskuterades också vad som händer om en kyrka tas ur bruk eller säljs. Den pågående försäljningen av Edane kapell i Arvika pastorat, och de där pågående diskussionerna om inventarierna, togs upp som exempel.

Efter besöket i kyrkan vidtog diskussioner med fokus på frågan om utvidgat bruk och på hur kulturvärdena kan kommuniceras. Kommunen sade sig se möjligheter till utvidgat/annat bruk av kyrkorna men en knäckfråga är vad man kan räkna med att få göra med kyrkorna, eller snarare vad man inte får göra med dem. Ska man får näringsidkare intresserade är det viktigt att våga tänka utanför boxen.

Stadsarkitekt Daniel Nordholm påminde om att Säfte kommunens översiktsplan anger kommunens långsiktiga vision om hur bebyggelsen ska utvecklas och att den kan användas som ett verktyg i diskussionerna om var man ska satsa på utveckling av kyrkans verksamheter.

Det konstaterades också att om man ska kunna kommunicera kulturvärdena är det viktigt att göra det genom berättelser snarare än genom "kulturvärdesfakta".

Diskussionerna resulterade inte i några konkreta förslag, vilket inte heller var väntat, men Säfte kommun, Länsstyrelsen och Region Värmland får efter mötet sägas vara medvetna om Säftes situation. Förhoppningsvis finns nu kyrkomiljöerna och Säfte pastorats situation i åtanke i framtida planering och diskussioner.

Delmoment B – Enkätundersökning, maj 2017

I projektbeskrivningen anges att projektet "ska bjuda in till delaktighet och samtal om kulturhistorisk identifiering, värdering, prioritering och förvaltning av Säfte pastorats kyrkliga kulturmiljöer". I det projektsteg som omnämns "Kyrkan i samhället" var det därför angeläget att möta allmänheten, d.v.s. även de som inte är medlemmar i Svenska kyrkan eller endast sporadiska kyrkobesökare, för att få svar på vad kyrkomiljöerna betyder för dem.

Projektgruppen diskuterade tidigt hur delmoment B lämpligen skulle utföras. Det blev snart tydligt att en workshop för allmänheten skulle bli svår att genomföra. Det beslutades istället att enkätundersökningen skulle utföras utanför köpcentret ICA Kvantum, söder om Säfte, lördagen

den 6 maj 2017, kl. 10.00 – 14.00. Det beslutades också att enkätundersökningen skulle läggas ut på pastoratets hemsida så att möjlighet skulle finnas för den intresserade att skriva ut enkäten och lämna/sända in.

Enkätundersökningens syfte var dels att ge allmänheten en möjlighet att säga sin mening, dels att sprida information om situationen inom Säfte pastorat.

Syftet var också att öka kunskapen om allmänhetens sätt att förhålla sig till kyrkobyggnaderna samt att få ett större underlag för de fortsatta diskussionerna kring hur det kyrkliga kulturarvet ska förvaltas.

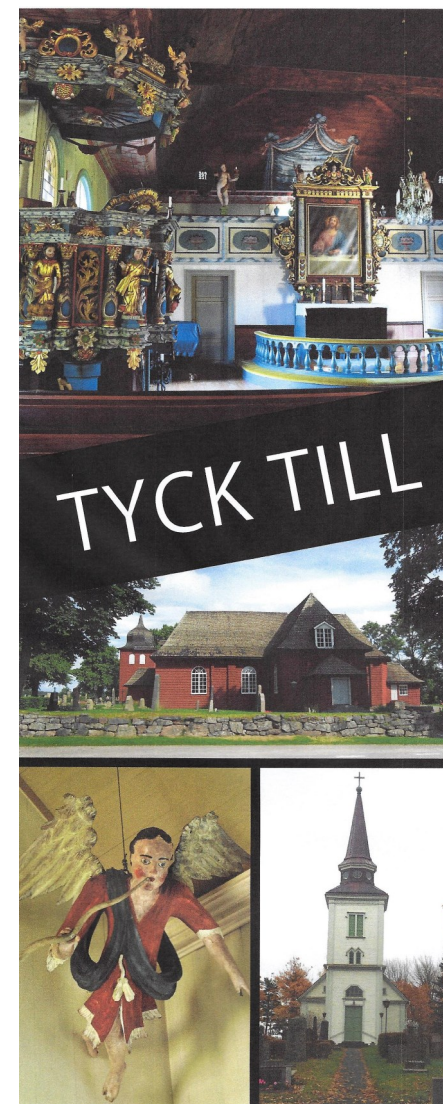
Som utgångspunkt för enkätundersökningen har *Vad ska hända med Åtvids stora kyrka?: Rapport från enkätundersökning 2010* använts. Den enkät som utfördes i Åtvidabergs kommun var betydligt mer omfattande och besvarades av hela 2035 personer (5600 enkäter delades ut). Vissa frågeställningar, liksom upplägget med huvudrubriker och påstående, ansågs dock fungera väl även för "kulturvärderingsprojektets" undersökning. Nya frågeställningar togs dock fram av Antikvarietjänst i samarbete med projektgruppen.

Inför enkätundersökning skickades pressinformation till Säftetidningen, vilket resulterade i artikeln "Hur tycker du att kyrkan ska göra?". Artikeln tog en halv sida i anspråk och var införd samma dag som undersökningen ägde rum.

En roll-up, med bilder från Säfte pastorats kyrkomiljöer och texten TYCK TILL, togs fram. Denna utgjorde sen bakgrund vid den plats där Antikvarietjänst utförde enkätundersökningen.

De som besvarade enkäten erbjöds någon av Svenska kyrkans profilprodukter.

Parallellt med enkätundersökningen ägde många viktiga samtal rum, där även de som inte valde att svara på enkäten fick komma till tals och samtidigt bli informerade om läget.

Svarsfrekvens

Under de fyra timmar som Antikvarietjänst bedrev undersökningen utanför ICA Kvantum i Säftele svarade 92 personer på enkäten. Samtidigt delades ett 70-tal frankerade kuvert ut innehållande uppskattningsvis 100 enkäter. Detta resulterade i att 30 ifyllda enkätsvar inkom via brev.

26 enkätsvar lämnades också in på pastors-expeditionen, Billerudgatan 17 i Säftele. Enkäterna hade i dessa fall hämtats från hemsidan eller på pastorsexpeditionen. Efter att undersökningen avslutats lämnades ytterligare 10 svar in.

Enkätsvaren har sammanställts för hand (se bilaga 7 och 8) och analyserats av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samråd med referensgruppen.

Vilka har besvarat enkäten?

Könsfördelningen för de svarande visar en övervikt av kvinnor. Enkäten besvarades av 83 kvinnor (55% av enkätsvaren) och 61 män (40%). 7 personer (5%) hade missat eller valt att inte fylla i könstillhörighet.

De yngre åldersgrupperna var något svåra att nå. I åldersgruppen 0-15 år besvarade 3 personer (2%) enkäten, och i gruppen 16-25 år 13 personer (9%). Samtliga av dessa enkätsvar, utom två, inhämtades vid ICA Kvantum.

Åldersgruppen 25-50 år står för flest antal besvarade enkäter; 54 stycken (37%). Detta beror naturligtvis på att åldersspannet där är 25 år, och inte 15 år som i nästkommande åldersgrupp 50-65 år. Sistnämnda åldersgrupp representeras av 35 personer (28%).

Bland pensionärerna, 65 år och uppåt, besvarade 42 personer (28%) enkäten.

De allra flesta som besvarat enkäten är hemma-hörande i Säftele kommun - ca 45 % i tätorten Säftele och 27% i områden som Värmlands Bro, Värmlands Nysäter, Värmlandsnäs, Långserud och Svanskog. Övriga som svarade kom bl.a. från Karlstad, Molkom, Åmål och Norge.

Enkätformuläret

Enkäten (se bilaga 7) är uppdelad i tre delar med huvudrubrikerna "Vad betyder de 14 kyrkorna i Säftele pastorat för dig?", "Säftele pastorat har inte råd att underhålla alla kyrkorna." och "Om just kyrkan i din bygd tas ur bruk, hur skulle det kännas".

Under varje rubrik finns ett antal påståenden, vilka den svarande värderar i en femgradig skala. Svarsskalan går från mycket negativ ("stämmer inte alls", "nej, absolut inte", "jag håller inte med") till mycket positiv ("stämmer precis", "ja, gör precis så", jag håller med"). Skalan gör det möjligt att uttrycka i vilken grad man bejakar eller förkastar ett påstående. Ett svar i mitten innebär att man är neutral, inte kan ta ställning, eller inte är så engagerad i frågan. Ett svar i ytterkanten tolkas som att man uttrycker en klar ståndpunkt. Varje huvudfråga med tillhörande påståenden, följs av några rader där man har möjlighet att lämna egna kommentarer och förslag.

SÄFFLE. Enkät om våra kyrkliga kulturvärden

Hur tycker du att kyrkan ska göra?

Har du åsikter om hur kyrkan ska agera för att förvalta de kyrkliga kulturvärdena? Då kan du säga din mening i dag.

Som ST tidigare berättat pågår i Säftele pastorat ett projekt kallat "Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden i Säftele pastorat". Det har sin bakgrund i det faktum att Säftele pastorat inte klarar av att fullgöra det grundläggande uppdraget med församlingsarbete, om man samtidigt ska ta ansvar för alla sina kyrkobyggnader på samma sätt som man tidigare gjort.

Möta allmänheten
Ett av projektets syften är att bjuda in till delaktighet och samtal om kulturhistorisk identifiering, värdering, prioritering och förvaltning av Säftele pastorats kyrkliga kulturmiljöer.

- I det projektsteg som omnämns "Kyrkan i samhället" vill vi möta allmänheten, det vill säga även sporadiska kyrkobesökare, "passiva" kyrkomedlemmar och de som inte är medlemmar i Svenska kyrkan, så att vi får diskutera vad kyrkan betyder för dem, säger Lena Skoting.

Undersökning
I dag lördag kommer därför en enkätundersökning att genomföras utanför ICA Kvantum i Guttane. Syftet med enkäten är att informera om situationen och att ge Säfteleborna möjlighet att säga sin mening om kyrkans framtid.

- Enkätsvaren kommer också att bidra som en vägledning inför kommande beslut om byggnadernas användning, underhåll och förvaltning, säger Lena Skoting.

Syftet är också att ta reda på allmänhetens sätt att förhålla sig till kyrkobyggnaderna och därigenom bredda underlaget för diskussionerna kring det kyrkliga kulturarvet. Enkäten kommer också att finnas tillgänglig på pastorsexpeditionen och på pastoratets hemsida.

Claes Österman
0533-464 41
claes.osterman@saftletidningen.se

Har du åsikter om hur kyrkan ska agera för att förvalta de kyrkliga kulturvärdena? Då kan du svara på kyrkans enkät i dag.

FOTO: TOVE ZETTERSTRÖM

Resultat

1. Vad betyder de 14 kyrkorna i Säfte pastorat för dig?

Enkätens första fråga syftar till att få den svarande att reflektera över vad kyrkobyggnaderna och kyrkomiljöerna har för betydelse.

Det kan konstateras att innevånarna i Säfte kommun tillmäter kyrkobyggnaderna stor betydelse som landmärken och som symbol för bygden. Likaså inser man deras värde som kulturmiljöer. Merparten av de tillfrågade firar inte gudstjänst regelbundet, utan besöker kyrkorna främst i samband med dop, konfirmation, vigsel eller begravning. De som besöker kyrkorna för att de tycker om miljön är fler (46%) än de som besöker kyrkan för att tända ljus eller be (23%). Relativt många (48%) anger att de besöker kyrkorna vid kulturarrangemang. Endast ett fåtal anger att de undviker att besöka kyrkor.

Under "egna kommentarer" har följande noteringar gjorts:

- Tror det kan ha betydelse hur gammal man är. Ju äldre desto mer betyder kyrkorna.
- Bort med dem så vida de inte är ca 1000 år gamla.
- För mig betyder inte byggnaden något.
- Kyrkobyggnaderna har en samlande funktion, särskilt på landsbygden.
- Jag håller mig borta från allt som har med religion att göra. Religionen kommer att krossa mänskligheten.
- Kyrkan är Guds hus för att för ro och stillhet i själen.
- En speciell plats för lugn och harmoni.

•Kyrkobyggnaderna är viktiga kulturminnen, starkt förknippade med vår historia. Om Svenska kyrkan inte har medel att förvalta dessa borde de läggas i statlig regi.

- Jag är en trogen kyrkobesökare.
- Kulturarvet viktigt. Social verksamhet.

2. Säfte pastorat har inte råd att underhålla alla kyrkorna.

Påståendena under denna rubrik syftar till att spegla den svarandes åsikter om vilka åtgärder/ idéer som anses acceptabla att genomföra för att pastoratet ska klara av att förvalta och underhålla byggnadsbeståndet.

61% av de svarande tycks vara bekväma med att anpassa någon eller några kyrkor till nya verksamheter. 51% ansåg att man kan bygga in församlingshem i någon kyrka och sälja intilliggande församlingshem. Likaså ansåg relativt många att man kan ta en kyrka ur bruk bara den får stå kvar.

Att en kyrka kan upplåtas till ett annat kristet samfund tycks vara svårare att förlika sig med. Endast 25% har ställt sig positiv till detta. Den tydligaste markering gäller dock påståendet "Riv någon/några kyrkor om ingen har användning för dem". Här har hela 67% ställt sig mycket negativa till förslaget, och ytterligare 9% har markerat den näst högsta graden av negativitet. Ca 25% har ställt sig neutrala i samtliga av de påståenden som finns under denna huvudrubrik. Undantaget är påståendet om att riva någon/ några kyrkor där man har haft lättare att vara tydlig. Endast 9% har här kryssat i den mittersta rutan.

Under den avslutande frågan "Har du förslag på vad någon kyrka skulle kunna användas till?" lämnades följande fritextsvar:

- Inomhusträning för golf.
- Bättre att man säljer kyrkorna så de kan användas som bostad eller annat passande ändamål.
- Synd om gamla kyrkor förfaller så hitta på nåt annat att göra i dem.
- Parkering eller fin lekplats.
- Film, teater.
- Privat verksamhet, föreningsliv.
- Modernisera kyrkorna med ny teknik så att man t.ex. kan ta del av midnattsmässan i Rom via storbild.
- Till konserter och mer folkliga sammanhang.
- Sälj till någon som vill göra om kyrkan till bostad. En levande landsbygd.
- Samlingslokal för invånarna i bygden. Samarbete med bygdeförening.
- Brasved?
- Ha mer musik, jazzkvällar, blueskvällar, och singelkvällar med tilltugg.
- Replikaler till lokala musiker.
- Kulturevenemang av olika slag.
- Ungdomsverksamhet, förskola, butik, privatbostad.
- Museum, kulturminnen, evenemanglokaler för musik och kultur.
- Om de måste rivas så sälj istället och låt byggas om till bostad.
- Kyrkor har ofta gott om p-platser. Upplåt någon/några platser vid varje kyrka som platser för husvagn/husbil. El mot avgift, samt själva ställplatsen. Genererar garanterat både pengar och besökare. Detta skulle vi själva ha utnyttjat på våra resor i Sverige.

- Konferens, föreningsliv, föreläsningar, bio.
- Sprid frågan till "folket" i bygden. Det kan finnas fler förslag.
- Dela kyrkorummet. Församlingshem och kontor i ena delen, där det går. I Halland har detta genomförts bl.a. i Vessinge Bro.
- Kyrka och församlingshem är en enhet och bör behandlas så.
- Använd församlingshem till andra sammankomster, privata. Marknadsför lokalerna.

3. Om just kyrkan i din bygd tas ur bruk, hur skulle det kännas?

Frågan syftar till att få den svarande att reflektera över vad som kan hända i framtiden, men också till att få svar på hur innevånarna i Säfte skulle agera i den givna situationen.

Hela 70% håller inte med om påståendet "Det skulle inte betyda något för mig". 55% anser att det är värre att stänga kyrkan än andra byggnader, men ungefär lika många menar att kyrkan kan användas till något annat bara den får stå kvar. Drygt hälften av de svarande skulle inte ha några problem med att vända sig till en annan kyrka för gudstjänst, dop, konfirmation, vigsel och begravning. Endast ett fåtal anger att de skulle sluta fira gudstjänst eller gå ur Svenska kyrkan om hembygdens kyrka tas ur bruk. Här är dock andelen som valt att inte svara eller som förhåller sig neutrala förhållandevis hög. Detta beror troligen på att många av de svarande inte är med i Svenska kyrkan, vilket i några enkäter angetts i fritext, eller hör till gruppen mer sporadiska kyrkoberesökare. 11% anger med tydlighet att de kan tänka sig att engagera sig ideellt för att kyrkan ska vara kvar.

Under "egna kommentarer" har följande noteringar gjorts:

- Bort med det bara.
- Jag tror det finns underlag för fler evenemang där man tar entréavgift som kan bidra till finansieringen av kyrkorna, t.ex. musik, utställningar, föreläsningar mm.
- Är ej kristen, är emot alla religiösa samfund – trots att svenska kyrkan är bättre än andra religiösa samfund.
- Viktigt att kyrkan är kvar som en samlingsplats, men förnyade engagemang (evenemang?)
- Höj kyrkoavgiften.
- Värdeöst, det är mitt huvudsakliga skäl att fortfarande vara medlem.
- Besöker mest Säfte kyrka för gudstjänst men besöker Tveta kyrkogård regelbundet.
- Utan en öppen kyrka, ingen fungerande och attraktiv bygd! Sälj istället mycket av kyrkans skog för att finansiera. Skogen som blir kvar – höj jaktarrenden.

Kommentar delmoment B

De enkätsvar som lämnats in eller besvarats på pastorsexpeditionen kan antas vara ifyllda av personer med något större inblick i kyrkans värld, och i de frågor som diskuterats inom pastoratet. Detta går bl.a. att ana av de kommentarer som lämnats, vilka markerats genom kursivering (se ovan). I denna grupp finns också procentuellt fler kyrkoberesökare, och samtliga har under frågan om hur det skulle kännas om deras kyrka tas ur bruk varit tydliga med att det skulle ha stor betydelse. Vi har i sammanställningen ändå valt att inkludera denna grupp, men särredovisar även svaren i egen bilaga. (Se bilaga 8.)

De lämnade fritextsvaren har i något fall lämnats med glimten i ögat, men får i övrigt antas vara allvarligt menade.

Samtliga frågor har besvarats av 93-98%. Detta innebär att 2-7% har missat frågan alternativt lämnat ett otydligt svar. Särskilt fråga 2 f tycks ha missats eftersom den står för sig själv i början av enkätens andra sida. Endast 89% har besvarat denna fråga.

Delmoment C

Resultatet av workshopen redovisades via e-post för referensgruppens medlemmar, samt på det möte som hölls med Säfte kommun, Region Värmland och Länsstyrelsen den 15 juni 2017.

Steg 4. Kultur- och bruksvärden ur ett barn- och ungdomsperspektiv

Delmoment A. Projektgruppen besöker några av kyrkans barn- och ungdomsverksamheter med syftet att ställa relevanta frågor om kyrkomiljöernas betydelse, verksamhetens betydelse, lokalernas betydelse och relevansen av lokalernas placering i kommunen. Svaren sammanställs och analyseras av projektgruppen.

Delmoment B. Workshop 4 (maj 2017). Barn och ungdomar i kommunen (allmänhet) inbjuds till en diskussion om vad kyrkan betyder för dem. Den kompetens som finns inom stiftet på det kyrkopedagogiska området kommer att utnyttjas vid anordnandet av workshopen. Resultaten från diskussionerna sammanställs och analyseras av projektgruppen.

Delmoment C. Resultaten från delmoment A och B sammanställs. Resultatet redovisas för referensgruppen.

(Ur projektbeskrivningen)

I projektbeskrivningen anges att projektgruppen ska besöka några av kyrkans barn- och ungdomsverksamheter med syftet att ställa relevanta frågor (se ovan). Efter diskussioner i projektgruppen och efter samtal med den personal som ansvarar för barn- och ungdomsverksamheten beslutades dock att justera metoden. Detta dels för att den vidtalade personalen menade att metoden inte skulle vara fruktbar, dels för att projektsteget inföll under sommartid då mycket av verksamheten låg nere. Beträffande lokalernas bruksvärde kom också samtlig personal till tals i projektsteg 2.

Det beslutades därför att personalgruppen, i samtal med kyrkoherde Lena Skoting, skulle delge kulturvärderingprojektet vad de upplever

att barn tänker om kyrkan, och främst kyrkorummet. Det beslutades också att enkäten för vuxna skulle modifieras och lämnas ut i en juniorgrupp respektive till sommarkonfirmanderna. För att även unga som inte deltar i kyrkans verksamhet skulle komma till tals bestämdes att ett antal gymnasieelever från Säftele skulle få fylla i den framtagna enkäten. De elever som besvarat enkäten går alla på Karlsbergsskolan i Åmål men kommer från Säftele.

Sommarkonfirmanderna skulle också uppmanas att på instagram jobba med #kulturvärderingsprojektet och där lägga ut bilder på det man finner intressant i olika kyrkomiljöer.

Delmoment A – Samtal med barnverksamhetens personal, juni 2017

Syftet med diskussionerna i personalgruppen var att ta reda på vad som främst intresserar de mindre barnen, men också att få personalgruppen att diskutera kring hur man jobbar. Förhoppningen var också att samtalen skulle leda till nya idéer och uppslag.

Den 13 juni 2017 samtalade kyrkoherde Lena Skoting med Gun Carlsson, Anna Skoglund, Gunilla Gasten och Karin Bäckström kring temat "Så tänker barn om kyrkorummet". Fokus låg på barn under 10 år. Samtalet resulterade i följande slutsatser sammanställda av Lena Skoting:

- Barn fascinerar av kyrkorummet. Det är annorlunda och häftigt, högt i tak och har en rymd som inte finns någon annanstans. Det är vackert och intressant.
- Barn fastnar för detaljer och tycker om det som är "grannlåt", som guld och silver.

- Orgeln är spännande, likaså prästens kläder.
- Det kan finnas bilder som uppfattas som skrämmande.
- Myter och historier intresserar. Likaså att få titta bakom och innanför det som syns, klättra i tornet, öppna skåp o s v.
- "Kyrkan" är ett svårt begrepp, eftersom det betyder både kyrkorummet och verksamheten som oftast bedrivs i församlingshem/sockenstuga.
- Ålder och "kulturarhistoriskt värde" har ingen eller liten betydelse. Erfarenheter vi delar från att ha visat kyrkor för barn i dessa åldrar är att tidsperspektivet inte är utvecklat. Visar vi en medeltida dopfunt kan vi få frågan om den är lika gammal som t ex farfar eller mormor.

Delmoment B – Enkätundersökning och instagramuppdrag, sommaren - hösten 2017

Syftet med enkätundersökningen och instagramuppdraget var att ge barn- och unga en möjlighet att säga in mening, men också att få dem att "tänka till" kring vad en kyrkomiljö är och dess betydelse.

Vilka har besvarat enkäten?

Fem enkätsvar har lämnats från juniorer och sju från konfirmander. Från gymnasieeleverna har 37 svar inkommit.

Enkätsvaren har sammanställts för hand och analyserats av Maud Forsberg, Antikvarietjänst, i samråd med projekt- och referensgrupp. (Se bilaga 9.)

1. VAD BETYDER DE 14 KYRKORNA I SÄFFLE PASTORAT FÖR DIG?

Vi vill veta om dessa påståenden stämmer med din personliga uppfattning. Svara genom att kryssa i någon av rutorna. Om du inte vet eller känner dig osäker kryssa i den röda rutan.

	Ja		Nej
a) Tycker du att kyrkorna är historiskt intressanta byggnader?	☐	☐	☐
b) Tycker du att kyrkorna är viktiga i landskapet?	☐	☐	☐
c) Tycker du att kyrkorna viktiga symboler för bygden?	☐	☐	☐
d) Tycker du att de är viktiga som gudstjänstlokal?	☐	☐	☐
e) Besöker du någon av kyrkorna, och i vilket sammanhang?			

2. HAR DU HÖRT ATT SÄFFLE PASTORAT INTE HAR RÅD ATT TA HAND OM ALLA KYRKORNA?

Vad tycker du att man kan göra? Om du inte vet eller känner dig osäker kryssa i den röda rutan.

a) Tycker du att det är okej att riva en kyrka?	☐	☐	☐
b) Är det en bra idé att stänga en kyrka, men bara underhålla (reparera/renovera) den så att den kan stå kvar?	☐	☐	☐
c) Tycker du att man kan ha andra verksamheter i en kyrka?	☐	☐	☐
d) Har du förslag på vad någon kyrka skulle kunna användas till?			

3. OM JUST KYRKAN I DIN HEMORT SKULLE STÄNGAS, HUR SKULLE DET KÄNNAS?

Enkätformuläret

Enkäten är uppdelad i tre delar med huvudrubrikerna "Vad betyder de 14 kyrkorna i Säffle pastorat för dig?", "Har du hört att Säffle pastorat inte har råd att ta hand om alla kyrkorna?" och "Om just kyrkan i din hemort skulle stängas, hur skulle det kännas?"

Under de två första huvudrubrikerna finns ett antal delfrågor, vilka den svarande värderar i en tregradig skala. Svarsskalan går från positiv (ja) till negativ (nej). Ett svar i mitten innebär att man är neutral, inte kan ta ställning, eller inte är så engagerad i frågan. Några frågor, liksom den tredje huvudrubriken, följs av rader där den svarande förväntas ges ett fritextsvar.

Resultat**1. Vad betyder de 14 kyrkorna i Säffle pastorat för dig?**

Enkätens första fråga syftar till att få den svarande att reflektera över vad kyrkobyggnaderna och kyrkomiljöerna har för betydelse.

Det kan konstateras att endast 29% tycker att kyrkorna är historiskt intressanta byggnader, medan 41% inte tycker det. När det gäller kyrkornas betydelse i landskapet är dock förhållandet det motsatta. 41% har här svarat att de anser kyrkorna vara viktiga. 46% har också svarat att de anser kyrkorna vara viktiga symboler för bygden, medan knappt hälften så många är av motsatt åsikt. 57% anser att kyrkorna är viktiga som gudstjänstlokal, medan 18% inte tillmäter kyrkorna någon betydelse ens som sådan. När det gäller samtliga frågor har 25-35% kryssat i mittenrutan och därmed påvisat att man är neutral, inte kan ta ställning, eller inte är så engagerad i frågan.

Fråga 1 e "Besöker du någon av kyrkorna, och i vilket sammanhang?" har besvarats enligt följande (endast fritextsvar):

Juniorer

- Ja
- Ja, skolavslutning.
- Gudstjänst, dop, bröllop, begravning och skolavslutning.
- Jag är där på juniorena, körer och skolavslutning.
- Ja, skolavslutning, gudstjänst och juniorer.

Konfirmander

- Tveta, Säffle, gudstjänst.
- Långserud på gudstjänster.
- Jag besöker ofta kyrkan hemma och ofta i gudstjänstssammanhang.
- Nej, vanligtvis inte.
- Jag går dit ofta för både mamma och pappa är med och så är det mysigt.
- Ja
- Begravningar, bröllop, konfirmationer

Gymnasieelever

- Ja, vid stöd till släkten.
- Nej (15 st)
- Inte ofta, vid dop och bröllop.
- Dop eller giftemål.
- Ja, skolavslutningar o.s.v.
- Skolavslutningar o.s.v.
- Ja, t.ex. vid bröllop eller dop.
- När jag hade konfirmation så gick jag på gudstjänster. Annars dop, bröllop och begravningar.
- På Lucia, ibland på påsk, bröllop, begravning, när jag var yngre var jag i kyrkan och församlingshemmet varje vecka.
- Vid enstaka tillfällen.
- Jul, dop, begravningar o.s.v.

- Nej, bara vid konfirmation.
- Bara när jag konfirmerades.
- Nej, men jag gjorde det när jag konfirmerades.
- By kyrka, vid dop och konfirmation.
- Med skolan bara.
- Bröllop, begravning, dop (2 st)
- Ja, skolavslutningar och dop.

Några gymnasieelever har lämnat frågan obesvarad, men i övrigt kan konstateras att fördelningen är relativt jämn mellan dem som svarar att de aldrig besöker kyrkan och dem som anger att de endast besöker kyrkan vid dop, konfirmation, vigsel, begravning och skolavslutningar.

Konfirmander och juniorer är av förklarliga skäl mer frekventa kyrkobesökare.

2. Har du hört att Säffle pastorat inte har råd att ta hand om alla kyrkor?

Frågorna under denna rubrik syftar till att spegla barn och ungdomars åsikter om vilka åtgärder/ideér som de anser vara acceptabla att genomföra.

De flesta, 67%, anser att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Detta gäller även gruppen gymnasieelever där hela 65% svarat nej på frågan "Tycker du att det är okej att riva en kyrka?" Däremot tycker lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Mindre än hälften, 41%, tycker att det är en bra idé att stänga en kyrka, och bara underhålla den så att den står kvar. Även när det gäller dessa frågor har relativt många, 18-35%, kryssat i mittenrutan och därmed ställt sig neutrala.

Fråga 2 d "Har du förslag på vad någon kyrka skulle kunna användas till?" har besvarats enligt

följande (endast fritextsvar):

Juniorer

- Dagis
- Spelrum
- Skola, hus, restaurang, badhus
- Ingen aning
- Samlingsplats, skola

Konfirmander

- Skolavslutning
- En samlingsplats
- Som inspirationskälla till konst och kultur.
- Att typ kunna plocka bort bänkarna och typ ha roligt.

Gymnasieelever

- Fest
- Samlingsställe för ungdomar
- Föreningar
- Musikkonsert, teater mm.
- Museum? Samlingsställe av något slag?
- Ungdomsaktiviteter
- Körlokal, ungdomslokal
- Fifa-lan/turnering
- Fifa-lan
- Aktiviteter för barn/pensionärer
- Kultur, musik, konsert, konst
- Nej (11 st)
- Ingen aning
- Vet ej
- Ungdomslokal, umgås

3. Om just kyrkan på din hemort skulle stängas, hur skulle det kännas?

Frågan syftar till att få barn och unga att reflektera över vad som kan hända med hemortens kyrka i framtiden.

Frågan gav endast möjlighet till fritextsvar, och besvarades enligt följande:

Juniorer

- Dåligt
- Dåligt, ledsen
- Ledsen
- Dåligt
- Inte bra, ledsen

Konfirmander

- Tråkigt
- Lite tomt
- Det skulle kännas tråkigt eftersom det är en bra samlingsplats.
- Tråkigt eftersom den tillhör just min hemort.
- Tråkigt
- Vet inte riktigt.
- Jag är aldrig på något i kyrkan men tycker det är bra att ha en kyrka att gå till så det hade varit trist om de stängde den.

Gymnasieelever

- Inte så insatt
- Skulle inte vara kul men skulle inte bry mig jättemycket.
- Inget speciellt (2 st)
- Konstigt (2 st)
- Dåligt att ta bort något som alltid funnits där för många.
- Väldigt tråkigt
- Tråkigt (4 st)
- Jag tror inte jag hade tänkt så mycket på det.
- Jag är inte så insatt, men det skulle vara tråkigt.
- Inget speciellt, kanske konstigt.
- Jag skulle inte bry mig, skulle inte märka.
- Blivit ledsen för jag tycker den är så himla vacker och jag tycker det är väldigt mysigt att vara där när man väl är där, som på kristna högtider.

- Skulle nog inte märka av det?
- Tråkigt om alla skulle stängas, men enstaka skulle kunna stängas.
- Inte alls
- Spelar ingen roll
- Bryr mig inte
- Sådär, har haft mina skolavslutningar där och det är en symbol för bygden.
- Har inga speciella åsikter om detta.
- Jag skulle inte påverkas.
- Ingen skillnad
- Vet ej
- Det skulle inte kännas så bra, lite sorgligt.
- Sorgligt
- Skulle ej röra mig
- Konstigt, tomt. Som en del av mig försvann.
- Sådär
- Mig skulle det inte spela roll men för andra kanske,
- Jag vet inte. Går nästan aldrig till kyrkan bara på t.ex. dop o.s.v.

Kyrkan på hemorten tycks mer betydelsefull för de yngre barnen, vilket också kan bero på att de deltar i kyrkans verksamhet. Några av gymnasieeleverna har valt att inte svara på frågan och ca 40% av dem menar att det inte skulle betyda något för dem om kyrkan på deras hemort stängdes.

#Kulturvärderingsprojektet

Instagramuppdraget utfördes av konfirmander, dels i Säffle kyrka, dels i Tveta kyrka. Resultatet blev 47 inlägg.

I Tveta (4 inlägg) visade bilderna altarpopsats, dopfont, predikstol och orgelns spelbord. Inläggen från Säffle kyrka var mer varierade. Sven X:et Erixons färgrika glasmosaikfönster i koret är

det mest avfotograferade och syns i fem inlägg.

Också altartavlan - en omålad trärelief föreställande Jesus på korset omgiven av sörjande människor – uppfattas som viktig och återges även den i fem inlägg. Likaså finns orgeln avfotograferad i fem inlägg.

Kommentar till delmoment B

Bland de förslag som barn och unga lämnat gällande vad en kyrka kan användas till, märks en större frihet från konventioner. Man tycks se möjligheter att använda kyrkan som ungdomslokal, där man kan ha roligt, arrangera spelturneringar, s.k. lan, och umgås.

Vid de möten som har hållits, dels med representanter från Säfte kommun och dels med den personal som arbetar med inriktning på barn- och unga, har många intressanta idéer väckts kring vad som skulle kunna vara intressant att arbeta med. Som exempel kan nämnas dramatiserade guidningar – eventuellt sommarjobb för kommun ungdom, sociala medier, film – Youtube, skattjakt och "kyrkrättejakt".

Det har också talats om möjligheten att ta fram skolprogram, och om att säkerhetsskåp skulle göra det möjligt att visa fler spännande inventarier. Stor enighet har rått kring det faktum att det krävs goda berättelser för att väcka intresse.

Planeringsmässigt borde projektsteget ha förlagts till vår eller höst, då barn- och ungdomsverksamheten är igång. Att det som nu hamnade på sommaren var något olyckligt.

Delmoment C

Det sammanställda resultatet från projektsteg 4 redovisades för referensgruppen vid möte den 7 september.

Steg 5. Förslag till förändringar och prioriteringar

Delmoment A. Projektgruppen tar fram ett förslag till förändringar/prioriteringar utifrån arbetet i steg 1-4. Förslaget redovisas för referensgruppen som ges möjlighet att yttra sig. Därefter utförs eventuella justeringar av förslaget.

Delmoment B. Workshop 5, alternativt möte (sommaren 2016). Det i delmoment 1 framtagna förslaget presenteras för framtidsgrupp, personal och församlingsmedlemmar som ges möjlighet att komma med synpunkter. Församlingsmedlemmarnas synpunkter sammanställs och analyseras av projektgruppen.

Delmoment C. Ett antal objekt väljs ut av projektgruppen, i samråd med referensgruppen. Dessa objekt ska genomgå en konsekvensutredning med fokus på hur föreslagen åtgärd påverkar de kulturhistoriska värdena. (Ur projektbeskrivningen)

Delmoment A – Projektgruppens förslag till förändringar/prioriteringar, hösten 2017

Arbetet startades upp med ett projektgruppsmöte den 9 augusti 2017. Mötet resulterade i tio åtgärdsförslag, som redovisades för referensgruppen vid ett möte den 7 september 2017.

Förslagen redovisas nedan så som de presenterades för referensgruppen, samt med kommentarer från denna:

Bro kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem. *

Motiv till åtgärden: Minska fastighetsbeståndet - möjliggör försäljning av församlingshem. Kyrkorummet anpassas till församlingens storlek. (Församlingshemmet ligger nära, men inte i direkt anslutning till kyrkan. Kyrkan är för stor för

den verksamhet som bedrivs och utnyttjas aldrig maximalt.)

Referensgruppens kommentar: P.g.a. den svängda läktarbarriären krävs en driven arkitekt och noggrann planering. Om åtgärden blir aktuell bör man vänta med den planerade renoveringen av brudkammaren.

Botilsäters kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem inkl. kontor och lokal för barnverksamhet. *

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet - möjliggör försäljning av församlingshem. Kyrkorummet anpassas till församlingens storlek. Kyrkans bruksvärde ökar. (Församlingshemmet ligger inte i kyrkomiljön. Kyrkan saknar idag vatten och avlopp.)

Referensgruppens kommentar: Inga synpunkter.

By kyrka, omvandling av kyrkan till neutral begravningslokal utan fasta religiösa inslag. *

Motiv för åtgärden: Kyrkan används mestadels för begravningar redan idag, och det finns behov av en neutral begravningslokal. (Gudstjänster hålls redan nu främst i Säfte kyrka.)

Referensgruppens kommentar: Förslaget är intressant att utreda. Jämförelser kan göras med Nygårdskyrkan i Åmål som nu är under utredning.

Gillberga kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem. *

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet - möjliggör försäljning av församlingshem. (Kyrkan är för stor för den verksamhet som bedrivs, och utnyttjas aldrig maximalt.)

Referensgruppens kommentar: Inga synpunkter.

Gillberga kyrka, rivning av torn.

Motiv för åtgärden: Minska behovet av kostnadskrävande renovering.

(Långsiktig åtgärd som kan bli aktuell först när tornet är i ett sådant skick att det skämmer kyrkan.)

Referensgruppens åsikter: Åsikterna går isär inom referensgruppen. Ann-Catrin Johansson, enheten för kulturarvsstöd, menar att åtgärden är intressant att utreda, medan Sara Bodin Olsson, Länsstyrelsen, är mer skeptisk. Hon ställer sig frågan vad det skulle leda till rent tillståndsmässigt om man beviljar en sån åtgärd. Hur ska Länsstyrelsen då kunna neka andra åtgärder?

Huggenäs kyrka, avyttring. *

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet. (Kyrkan har ett lågt kulturvärde, och inte samma lagskydd som pastoratets övriga kyrkor.)

Referensgruppens kommentar: Vad ska man göra med begravningsplatsen? Kommer man fortsätta att gravsätta? Krävs en begravningslokal i anslutning till en begravningsplats? Finns det nåt behov av Huggenäs?

Kila kyrka, kallställning – endast användning som förrättningskyrka. *

Motiv för åtgärden: Minska driftskostnader. (Församlingshemmet kan användas för gudstjänst.)

Referensgruppens kommentar: Inga synpunkter.

Millesviks kyrka, överlämning till nationell nivå. *

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet. (Kyrkan har högt kulturvärde och ligger inom ett riksintresse för kulturmiljövården, men har ett relativt lågt bruksvärde.)

Referensgruppens kommentar: Inga synpunkter.

Alla är medvetna om att denna åtgärd varit på uppe för diskussion länge.

Södra Ny kyrka, överlämning till nationell nivå.

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet. (Stor kyrka, men med en mycket liten församling. Medelhögt kulturvärde.)

Referensgruppens kommentar: Referensgruppen menar att det egentligen endast är meningsfullt att göra en konsekvensutredning gällande Millesvik. Processen kommer att vara likartad om man i framtiden även vill överlämna Södra Ny. Då kan man utgå från den konsekvensutredning som gjorts om Millesvik. Avyttring av Huggenäs och överlämning av Södra Ny skulle innebära att Ny-Huggenäs församling skulle stå helt utan kyrka. (Därav frågan om det finns behov av Huggenäs.)

Ölseruds kyrka, avyttring

Motiv för åtgärden: Minska fastighetsbeståndet. (Kyrkan är möjlig att avstycka. Kyrkogårdsmuren kan dras om väster om kyrkan.)

Referensgruppens kommentar: Sara Bodin Olsson ställde frågan om det finns gamla gravar under kyrkan, en fråga som måste utredas inför en eventuell försäljning.

Efter att referensgruppens åsikter sammanställts höll projektgruppen ett nytt möte där det beslutades att inte gå vidare med förslagen "Gillberga kyrka, rivning av torn", "Södra Ny kyrka, överlämning till nationell nivå" och "Ölseruds kyrka, avyttring". Förslaget att riva Gillberga kyrkas torn ansågs alltför kontroversiellt, och att sälja Ölserud sågs som mindre realistiskt än att avyttra Huggenäs.

Valet att konsekvensutreda en avyttring av

Huggenäs innebar också att förslaget om att lämna över Södra Ny till nationell nivå valdes bort. Detta för att det ansågs orimligt att göra sig av med församlingens båda kyrkor, men också för att det är mycket osäkert hur en överlämning ska gå till. Det gör det inte intressant att utreda ytterligare ett objekt för överlämning, utöver Millesvik. Övriga förslag togs med till delmoment B och har ovan markerats med asterisk.

Delmoment B – Möte/workshop i Säffle kyrkas församlingshem den 25 september 2017

Pastoratet bjöd in till möte/workshop i Säffle församlingshem måndagen den 25 september 2017, gällande vilka åtgärdsförslag som skulle väljas ut för vidare konsekvensutredning. Inbjudna var ordinarie ledamöter i församlingsråden, ordinarie ledamöter i kyrkoråd, arbetsutskott, samt kyrkogårds- och fastighetsutskott. Inbjudna var även den personal i Säffle som arbetar i kärnverksamheten samt referensgruppen. Ett 30-tal slöt upp och deltog engagerat i workshopen.

Inför mötet hade Maud Forsberg tagit fram ytterligare en enkät som deltagarna fick arbeta med i workshopen. (Se bilaga 10.) Man fick denna gång välja att arbeta enskilt eller i grupp. De som valde att arbeta i grupp ombads dock att skriva under med samtliga namn.

Enkäten presenterade de sju förslag som ovan markerats med asterisk. Det fanns också möjlighet att lämna egna förslag till åtgärder som borde konsekvensutredas. Varje förslag följdes av kryssrutor med de tre alternativen "Gör så", "Ingen synpunkt", "Gör inte så". Därefter lämnades plats för synpunkter.

Inför mötet hade Maud Forsberg tagit fram ytterligare en enkät som deltagarna fick arbeta med i workshopen. Man fick denna gång välja att arbeta enskilt eller i grupp. I stort sett alla valde att arbeta i grupp.

Med enkäten följde en förklaring där begreppen "kallställning", "överlämning till nationell nivå", "neutral begravningslokal", "avyttring" och "ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem" förklarades eller exemplifierades. Projektgruppens medlemmar gick också runt bland deltagarna och diskuterade under workshopen.

Efter workshopen sammanställde Maud Forsberg enkäterna och översände sammanställningen till referensgruppen via e-post för kännedom, och för att ge gruppens medlemmar möjligheter att yttra sig.

Delmoment C – Objekt till konsekvensutredning

Den 17 oktober 2017 höll projektgruppen ett möte i syfte att slutligen välja ut de förslag som skulle konsekvensutredas. Den ursprungliga tanken var att fem objekt skulle väljas. Avsikten var också att olika typer av åtgärder skulle väljas så att konsekvensutredningarna skulle kunna utgöra modell för framtida åtgärder i pastoratets andra kyrkor. Det visade sig dock svårt att välja mellan de kyrkor där förslagen innebar en ombyggnad av kyrkorummet. Det beslutades därför att alla tre skulle utredas, d.v.s. Bro, Botilsäter och Gillberga. Det förslag som valdes bort var kallställningen av Kila kyrka. Denna åtgärd ansågs som förhållandevis enkel och mindre kontroversiell, varför en konsekvensutredning inte bedömdes tillföra något väsentligt.

De objekt som valdes ut för konsekvensutredning blev således följande:

- Bro kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem.
- Botilsäters kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem inkl. kontor och lokal för barnverksamhet.
- By kyrka, omvandling av kyrkan till neutral begravningslokal utan fasta religiösa inslag.
- Gillberga kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem.
- Huggenäs kyrka, avyttring.
- Millesviks kyrka, överlämning till nationell nivå.

Glada miner vid möte/workshop i Säffle församlingshem måndagen den 25 september 2017.

Steg 6. Konsekvensutredning, hösten 2017

Delmoment A. De i steg 5 utvalda objekten genomgår en konsekvensutredning, vilken utförs av antikvarie Maud Forsberg i samarbete med projektgruppen.

Delmoment B. Möte (Hösten 2017). Det slutgiltiga förslaget till förändringar och prioriteringar, inklusive konsekvensutredning, presenteras.

Delmoment C. Projektet slutredovisas. (Ur projektbeskrivningen)

Delmoment A - Konsekvensutredning

Syftet med projektet har varit att det ska resultera i en diversifierad kulturvärdesbedömning där vissa kyrkor ställs framför andra, samt i ett antal förslag till hur kyrkomiljöerna ska kunna utvecklas och förändras. I steg 5 valdes sex åtgärdsförslag ut för vidare konsekvensutredning. I föreliggande konsekvensutredningar redogörs för vad en viss förändring innebär för en specifik kyrka, med fokus på hur föreslagen åtgärd påverkar de kulturhistoriska värdena.

De förslag som konsekvensutretts är som nämnts i föregående kapitel:

- Bro, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem.
- Botilsäters kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem inkl. kontor och lokal för barnverksamhet.
- By kyrka, omvandling av kyrkan till neutral begravningslokal utan fasta religiösa inslag.
- Gillberga kyrka, ombyggnad av kyrkorum för att inrymma församlingshem.
- Huggenäs kyrka, avyttring.
- Millesviks kyrka, överlämning till nationell nivå.

I en konsekvensutredning bör flera alternativ redovisas, varav ett bör vara ett nollalternativ. Ett sådant alternativ innebär att ingen åtgärd utförs i kyrkan. Förutsatt att kyrkan fortsatt underhålls innebär ett nollalternativ ingen påverkan på de kulturhistoriska värdena. Därför har inte ett nollalternativ redovisats i respektive konsekvensutredning.

Förslag till alternativa åtgärder anges i respektive konsekvensutredning. Dessa förslag har dock inte utretts beträffande påverkan på de kulturhistoriska värdena utan ska enbart ses som ett alternativ som kan utredas i ett senare skede.

I konsekvensutredningarna nämns inget om de tillstånd från Länsstyrelsen som respektive åtgärd kräver. Generellt kan sägas att det är av stor vikt att åtgärderna planeras i dialog med Länsstyrelsen, och att noggranna åtgärdsförslag tas fram som underlag för tillståndsansökan. Då samtliga kyrkor omfattas av kulturmiljölagens 4 kap får åtgärderna inte utföras utan tillstånd från Länsstyrelsen.

Ekonomi

För att en ombyggnad av den typ som föreslås i Bro, Botilsäter och Gillberga ska stå sig över tid gäller det att i planeringsskedet hushålla för framtiden och att planera långsiktigt. Ombyggnaden ska klara både att åldras och förändras.

Det är också i början av sådana projekt som man kan påverka kostnaderna. Det är som Helena Tallius Myhrman skriver i boken *Levande arv* "genom att hantera tillblivelsefasen rätt som projektet får sin långsiktigt goda totalekonomi". Helt avgörande för totalekonomin är att en kvalificerad projekteringsinsats utförs. Man bör också hålla i minnet att det är i byggkostnaden

och "livslängdskostnaden" man kan spara pengar, inte genom att pressa projekteringskostnaden.

Det kan i ett läge då pengar ska sparas inom pastoratet tyckas besinningslöst att föreslå satsningar i form av stora ombyggnader. Byggekostnader är dock i ett längre perspektiv en mindre kostnad, medan drift och underhåll är en betydligt större kostnad.

De föreslagna åtgärderna skulle bl.a. innebära att församlingshemmen i Bro och Botilsäter, samt sockenstugan i Gillberga kan avyttras. Totalt blir det färre kvadratmeter bruttoarea att underhålla. Enligt pastoratets vård och underhållsplan innebär försäljningen en minskad vård- och underhållskostnad på drygt 7,5 miljoner kronor på 30 år. Likaså försvinner driftskostnader motsvarande 700 000 kronor (2016 års siffror). Förhoppningsvis frigörs också ett visst kapital i samband med försäljningen.

Vård- och underhållskostnaderna för en kyrka kan antas bli oförändrade oavsett om den byggs om eller inte, medan driftkostnaderna kan förväntas öka något vid en ombyggnad. Att sälja nämnda församlingshem och sockenstuga utan att flytta in dess funktioner i kyrkan kan dock vara fördande för verksamheten. En satsning i form av en ombyggnad av kyrkorummet kan däremot leda till en rad positiva effekter som gagnar församlinglivet. (Se konsekvensutredningar för respektive kyrka.)

I nuläget har endast enklare uppskattningar av kostnaderna för ombyggnaderna i Botilsäter, Bro och Gillberga utförts av kyrkogårds- och fastighetsutskottet.

För att mer exakt kunna specificera vilka ekonomiska effekter respektive åtgärd medför krävs detaljerade ritningar och åtgärdsförslag. Djupare ekonomiska analyser av hur åtgärderna påverkar pastoratets verksamhet kommer också att behöva utföras.

Att utföra ekonomiska kalkyler har dock inte ingått i "kulturvärderingsprojektet".

När det gäller Millesviks kyrka anger lokalresursplanen att den genomsnittliga årskostnaden (drift, vård och underhåll) år 2013 beräknades till 316 000 kronor/år. Om man utgår från denna siffra skulle ett överlämnande till trossamfundet Svenska kyrkan innebära att kostnaderna för pastoratet på 30 år skulle minska med omkring 9,5 miljoner kronor.

Räknar man på samma sätt gällande en avyttring av Huggenäs kapell skulle det innebära en kostnadsminskning för pastoratet med omkring 3,1 miljoner på 30 år.

Att omvandla By kyrka till en neutral begravningslokal och därmed överföra byggnaden till begravningsverksamheten skulle, enligt pastoratets vård- och underhållsplan, innebära att kostnaderna för pastoratet minskar med 5,1 miljoner kronor på 30 år. Likaså försvinner en årlig driftskostnad motsvarande 300 000 kronor.

Maria Eld, Antikvarietjänst presenterar konsekvensutredningar vid möte den 29 november 2017.

Konsekvensutredningarna

BOTILSÄTERS KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att södra korsarmen byggs om för att inrymma församlingshem, pentry, RWC, hiss, lokal för barnverksamhet samt personalutrymmen med kontorsplats (max ca 120 m², delat på två plan). Åtgärden möjliggör försäljning av församlingshemmet, och därmed även en minskning av fastighetsbeståndet. Åtgärden motiveras också av att den är en långsiktig lösning som förväntas bli till nytta för församlinglivet som helhet.

Bakgrund

Södra korsarmen är ett uttryck för en förgången tids kyrkliga verksamhet. En tid då kyrkobesökarna var långt fler än idag. Att de idag är färre beror inte enbart på ett vikande intresse för de verksamheter som bedrivs utan även på att befolkningen i socknen har minskat betydligt. Att bygga in en församlingsdel i södra korsarmen medför en stor påverkan på kyrkorummet, men motiveras av att man skapar en användning för en del av kyrkan som idag är underutnyttjad.

Höjningen av bruksvärdet förväntas bidra till att säkerställa bevarandet på mycket lång sikt. I och med att kyrkobyggnadens användningsområden ökar bidrar det även till att undvika framtida nedläggning av verksamheten i Botilsäter.

Att införliva kontorslokaler i kyrkan bidrar också till att göra kyrkan tillgänglig och möjliggör ett ökat öppethållande, vilket gör att kulturarvet kan komma fler till del.

Tanken är att Botilsäter ska utgöra ett nav på Värmlandsnäs. Förhoppningsvis kan ett vidgat användande av kyrkobyggnaden, där församlingsarbetet synliggörs, göra den till en plats inte bara för gudstjänst utan även för andra typer av samtal och möten.

Förläggandet av barnverksamheten till kyrkan kan också leda till att "trösklar sänks" och att steget in i kyrkan blir enklare. Kyrkan blir kort sagt mer levande och attraktiv med fler aktiviteter för fler åldrar.

Kyrkoherde Lena Skoting om församlingens behov:

Botilsäters kyrka har ett relativt högt bruksvärde. Kyrkorummet är rikt utsmyckat, och har goda förutsättningar för att uppfylla den del av Svenska kyrkans grundläggande uppgift som handlar om undervisning. Det finns mycket att lära om bibelns berättelser bara genom att titta på bilderna i Botilsäters kyrka.

Som rum för gudstjänst är kyrkan för stor vid nästan alla tillfällen under året, med undantag för skolavslutningen och minnesgudstjänsten vid allhelgona. Då utnyttjas bänkarna i den södra korsarmen, men i princip aldrig annars. Den ombyggnad som förslås skulle innebära att gudstjänst-rummet får ungefär den storlek den hade under medeltiden, vilket skulle vara en fördel vid de allra flesta gudstjänster som firas i kyrkan. 2000-talet och medeltiden samverkar väl i detta avseende.

De lokaler för församlingsarbete som skulle tillskapas i den södra korsarmen blir mindre än de nuvarande i församlingshemmet. Detta innebär naturligtvis en begränsning. Dock finns möjligheter att utnyttja andra samlingslokaler i bygden, t ex vid dopkalas och minnesstunder med många deltagare.

Det är spännande att fundera över vad det skulle innebära för församlingens liv med den nya närheten mellan samlingslokal och gudstjänstrum. Barngrupperna kommer att kunna gå in i kyrkan och använda de fantastiska bilderna i pedagogiskt syfte. Syföreningen och andra grupper kan ha sin andakt i kyrkorummet. Kören kan öva både i samlingslokalen och i kyrkan. På sikt kan denna närhet göra gudstjänsten mer attraktiv och tillgänglig för fler. Erfarenheterna från Säfte kyrka och församlingshem (pastoratets enda kyrka som har alla slags lokaler under samma tak) är tydliga. Kyrkan blir mer använd. Det blir mer naturligt för människor att vistas i gudstjänstrummet och delta i gudstjänstfirandet.

Kyrkogårds- och fastighetsutskott om åtgärden:

Att bygga in rum för barnverksamhet, församlingsal, personalutrymme mm i kyrkans södra korsarm uppskattas kosta ca 1200-1700 tkr.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar (Botilsäter, Eskilsäter, Millesvik, Öiserud) 2016: 605

Antal gudstjänster år 2016: 18

Kyrkorummets area: 182 m² (varav kor 43 m²)

Kyrkan saknar wc, vatten och avlopp. Idag finns således inte heller något pentry eller möjlighet till kaffeberedning. Likaså saknas tillgänglighetsanpassad sittplats. Tillgänglighet vid entré och till kor ordnas m.h.a. provisoriska/lösa ramper. Läktarna har endast en trappa/utrymningsväg och har därför stängts av för allmänheten.

Åsikter om åtgärden

På personalträffar och workshop i projektsteg 2, där lokalernas bruksvärde diskuterades, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "Vi vill att folk ska gifta sig i kyrkorna, men för att det ska ske behöver vi mer komfort."
- "Vi behöver vatten och avlopp, pentry och toalett."
- "I Botilsäter borde brudkammare, RWC etc. kunna byggas i korsarmen."
- "Vi vill ta bort bänkar för kyrkkaffe. I Botilsäter serverar vi kaffe i vapolet."

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 10 av de 25 deltagarna positiva till den i Botilsäter föreslagna åtgärden. Nio deltagare ställde sig neutrala. De som var negativa till åtgärden angav orsaker som att "kyrkan är för liten för föreslagen lösning" och att den ligger på berg och därmed inte går att förse med vatten och avlopp. En person angav också att "Botilsäter är ett centrum på Värmlandsnäs" och att det därför är

viktigt att behålla församlingshemmet.

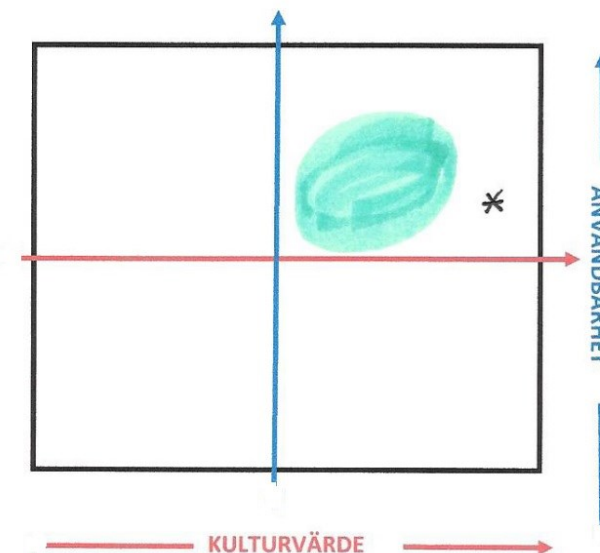
Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstateras att 61% av de svarande tycktes vara bekväma med att anpassa någon eller några kyrkor till nya verksamheter. 51% ansåg att man kan bygga in församlingshem i någon kyrka och sälja intilliggande församlingshem. I båda fallen ställde sig ca 25% neutrala till åtgärden.

Det framfördes också åsikter som "Dela kyrkorummet. Församlingshem och kontor i ena delen, där det går", "Ha mer musik, jazzkvällar, blueskvällar, och singelkvällar med tilltugg" och "Modernisera kyrkorna med ny teknik så att man t.ex. kan ta del av midnattsmässan i Rom via storbild". Några menar också att kyrkorna borde kunna användas som samlingslokal för invånarna i bygden.

I gruppen "barn och unga" ansåg 67% att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Däremot tyckte lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Det bör också påpekas att många, 18-35%, ställde sig neutrala i samtliga frågor. På frågan "Har du förslag på vad någon kyrka skulle kunna användas till?" svarade man bl.a. dagis, samlingsplats för ungdomar, fest, spelrum för LAN mm.

Den föreslagna åtgärden får sägas ligga i linje med allmänhetens önskemål. Den möjliggör ett utvidgat och differentierat bruk av kyrkan, och kan därmed bidra till att fler inkluderas och till ett socialt hållbart samhälle.

BOTILSÄTERS KYRKA:

Sammanställning av det sammantagna kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Skoting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att Botilsäters kyrka har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och ett relativt högt bruksvärde.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

En försäljning av församlingshemmet medför en mycket liten förändring av kyrkomiljön. Byggnaden, som idag även fungerar som församlingsexpedition, var tidigare skola och ligger på behörigt avstånd några hundra meter nordväst om kyrkoanläggningen. Bebyggelsemiljön - kyrkan, gravfältet och de intilliggande gårdarna - som bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv, kommer således inte att påverkas av åtgärden. Inte heller påverkar åtgärden kyrkogården och dess natur- och kulturhistoriska värden.

Området runt Botilsäters kyrka och kyrkogård omfattas av kommunala områdesbestämmelser. Dessa anger att det "kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspillet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning,

utförande, materialval och färgsättning." Detta berör dock inte församlingshemmet som ligger utanför det skyddade området.

Kyrkan

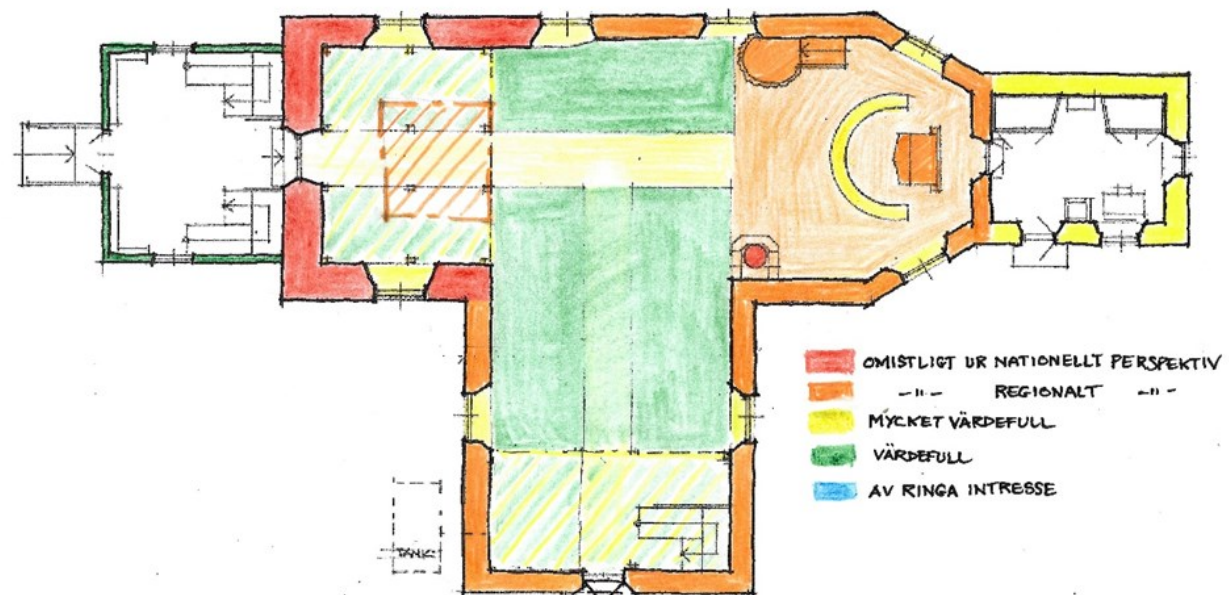
Den föreslagna ombyggnaden av södra korsarmen påverkar endast kyrkan interiört. Vare sig yttertak eller fasad kommer att beröras mer än möjligen marginellt (exempelvis om en tillgänglighetsanpassning blir aktuell vid södra entrén).

De kulturvärden som värderas högst i Botilsäters kyrka är det medeltida murverket, korpartiet med altarpupsats, predikstol och medeltida dopfont, samt takets figurativa måleri. Även orgeln har bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv.

Botilsäter är en av fyra kyrkor i Värmland (Eskilsäter, Millesvik, Gillberga, Botilsäter) som har

kvar delar av sitt medeltida murverk. Detta återfinns i kyrkobyggnadens västra del, och minner om en romansk kyrka med ett smalare, absidförsett kor. Under dagens puts finns rester efter en igensatt sydportal, som troligen krönts av den tympanonsten som nu är deponerad på Statens historiska museum. Bildframställning på denna tyder på att kyrkan byggts under äldre medeltid, troligen 1100-tal. På den norra väggen påträffades också ett litet romanskt rundbågigt fönster, vid renoveringen 1936, och medeltida mynt har vid utgrävning påträffats öster om den äldsta altarplatsen. Detta kan eventuellt tyda på att kyrkan utvidgats till nuvarande storlek redan under medeltiden.

Kyrkan ombyggdes dock under sent 1600-tal eller tidigt 1700-talet, och fick då ett tresidigt avslutat korparti, samt den rymliga södra korsarmen.

Skiss över var de kulturhistoriska värdena är som högst i kyrkorummet. Skrafferingen avser värden på läktarplan.

Kyrkan är murad av natursten och det gäller även det medeltida murverket, som i ett nationellt perspektiv är ett omistligt historiskt dokument. Då den föreslagna åtgärden endast berör den södra korsarmen kommer detta värde inte att påverkas av åtgärden.

Korpartiet med sitt tresidiga avslut håller hög klass. Här finns altarpuppsats och predikstol från 1730-talet, vilka är tillverkade av Isac Schullström. Denne var en av stiftets mest produktiva bildhuggare och hans verk kännetecknas av en överdådig rikedom av skulpturer och dekorativa växtornament. I kortaket finns en skildring av Treenigheten, vilken är utförd av målarmästare H.G. Schüffner 1769. Koret och nämnda artefakter har höga konsthistoriska värden, och har bedömts som omistliga ur ett regionalt perspektiv. I koret finns också en romansk dopfunt i sandsten som troligen är tillverkad i Västergötland under sent 1100-tal. Denna intar en särställning bland stiftets sandstensfuntar då den är den enda som har figurscener. Funten, som bedöms som omistlig ur ett nationellt perspektiv, skänktes till Statens historiska museum 1867 men är deponerad i kyrkan sedan 1935.

Då ombyggnaden endast berör den södra korsarmen kommer inte koret och dess höga upplevelsevärden att påverkas av åtgärden.

1706 och 1717 sattes ett innertak i kyrkan. Innertaket utgörs av ett relativt djupt välvt tunnvalv, med utkragning vid väggarna i öster och i södra korsarmen. Taket, av breda bräder, målades 1769 av målarmästare Hans Georg Schüffner som tillhör den västsvenska måleriskolan. Av de målningar han utförde på Värmlandsnäs är dessa de enda bevarade. Efter en övermålning

med vit färg år 1880 återstår emellertid endast elva rundlar med motiven syndafallet, pingstundret och scener ur Kristi historia, samt en skildring av Treenigheten i koret.

Tre av dessa rundlar finns i södra korsarmens tak. Det är därför viktigt att hänsyn tas till dessa vid en eventuell omgestaltung av kyrkorummet så att inte en del av upplevelsevärde går förlorat.

Dagens orgel är placerad på västra läktaren och har en orgelfasad i senklassicistisk stil. Den niostämmiga orgeln införskaffades år 1921 från firma Loocrantz i Alingsås. Sannolikt är orgeln, tillsammans med orgeln i Böne kyrka i Skara stift (1923), de enda bevarade orörda orglarna av Loocrantz. Orgeln, som har ett högt musikhistoriskt värde, påverkas inte av åtgärden.

De delar i kyrkorummet som direkt påverkas av den föreslagna åtgärden är främst södra korsarmens bänkinredning, kvartersindelningen och gången, samt läktaren med dess barriär och pelare. Åtgärden medför att bänkar tas bort och att pelare och läktarbarriär flyttas fram alternativt tas bort. En åtgärd som knappast kan betecknas som reversibel.

Dagens bänkar härstammar från 1936. Då byggdes bänkarna från 1888 om och försågs med nya gavlar och bänkskärmar (efter ritningar av kungliga byggnadsstyrelsen). Bänkarna är vägganslutna men öppna mot mittgången. De är täckmålade i beige-grå kulörer, och har blå speglar på bänkskärmar och gavlar. Långhuset har ett kvarter på norra sidan och två på södra, vilka åtskiljs av gången mot södra porten. Södra korsarmen har två bänkkvarter. Då bänkarna inte är av hög ålder och av en mycket vanlig typ har dessa endast bedömts som värdefulla

enligt den 5-gradiga skala som använts i kulturvärderingsprojektet. Värde av gången och indelning i bänkkvarter får anses vara något högre långhuset än i södra korsarmen.

Då bänkarna i södra korsarmen mycket sällan nyttjas i gudstjänster och förrättningar har de inget bruksvärde, och då det kulturhistoriska värdet är relativt lågt bör en önskan om bevarande av bänkarna inte stå i vägen för åtgärden.

Koret med altarpuppsats och predikstol av Isac Schullström och målningar i taket av Hans Georg Schüffner. Foto MF sommaren 2016.

Läktare finns i södra korsarmen och i väster (orgelläktaren). Läktarna bärs upp av svagt marmorerade, bruna pelare (12 st under västläktaren och 8 st under södra läktaren). Barriärerna är utförda i enkel klassicism med fyllningar, och är målade i ljus grågrönt, beige och guld. Läktaren i väster omtalas i kyrkoräkenskaperna som "tornläktaren" och lär ha uppförts 1751. 1880 utvidgades den fram till korsarmen. När södra läktaren uppfördes är oklart. Läktarna har bedömts som mycket värdefulla.

För rumsupplevelsen kan det, om man beslutar utföra åtgärden, vara motiverat att flytta fram främre pelarna och läktarbarriären och låta dem ingå i väggen mot församlingsdelen.

Kyrkan har genomgått renoveringar vid flera tillfällen, och de olika tidsskikten är påtagliga. Förutom de stora förändringar som nämnts, samt tillkomsten av predikstol och altarpopsats, utfördes en renovering 1887-88. Ytterligare en interiör renovering genomfördes 1936, efter ett program från 1929 av arkitekt Bror Almquist. Programmet modifierades av byggmästaren, konstnär Oscar Jonsson, och arkitekt Einar Lundberg. Vid renoveringen reparerades golvet, bänkarna byggdes om, och innanfönster anskaffades. Dagens färgsättning tillkom, vilken lär utgå från underliggande kulörer. Efter detta har en interiör renovering utförts på 1970-talet, då fasta inventarier och takmålningar konserverades och innerväggarna vitkalkades.

Kyrkorummet kommer givetvis att påverkas av åtgärden, och det tidsskikt som korsarmen utgör kommer inte att upplevas på samma sätt. Förutsatt att åtgärden utförs på ett genomtänkt sätt kan den dock komma att upplevas som ett smakfullt tillägg som tillför ytterligare en dimension till kyrkorummet.

Södra korsarmen. Foto MF sommaren 2016.

Att tänka på vid projektering

Viktigt att beakta vid denna typ av förändringar är att kyrkorummets huvudsakliga uppgift är att vara ett gudstjänstrum. Den föreslagna åtgärden i Botilsäter innebär att man på ett relativt enkelt sätt kan avskilja församlingsdelen från kyrkorummet, utan att dess tydliga väst-östliga axel går förlorad. Entrén i väster och den ursprungliga processionsvägen fram mot koret kan med andra ord bibehållas intakt. De delar som bär de högsta kulturhistoriska värdena berörs inte heller i någon omfattande grad av förändringen (se ovan).

Viktigt att ha i åtanke är också något som Gunnar Granberg skriver i boken *Stora kyrkor och små församlingar*: "Det sakrala rummet får inte bli nedprioriterat till förmån för det praktisk-funktionella. Om kyrkan blir alltför mångfunktionell eller alltför mycket av vardagsrum kan känslan att uppfatta det som ett rum för bön och andakt gå förlorad." När det gäller införandet av t.ex. flexibla stolsinredningar i församlingssal och rum för barnverksamhet är det därför viktigt att man på förhand beslutar sig för var möblerna hör hemma så att inte gränsen blir flytande och att möblerna så småningom "råkar" hamna i kyrkorummet.

För att inte upplevelsen av kyrkorummet ska förändras är det också viktigt att sträva efter att bevara ljuset och känslan av rymd. Detta kan bli en utmaning när den rymliga södra korsarmen ska byggas in och reduceringen av volym blir påtaglig. Om en tät vägg byggs mellan södra korsarmen och kyrkorummet kommer det direkta ljusinsläppet från söder endast att komma från korfönstret och från det fönster som

finns under och på västläktaren.

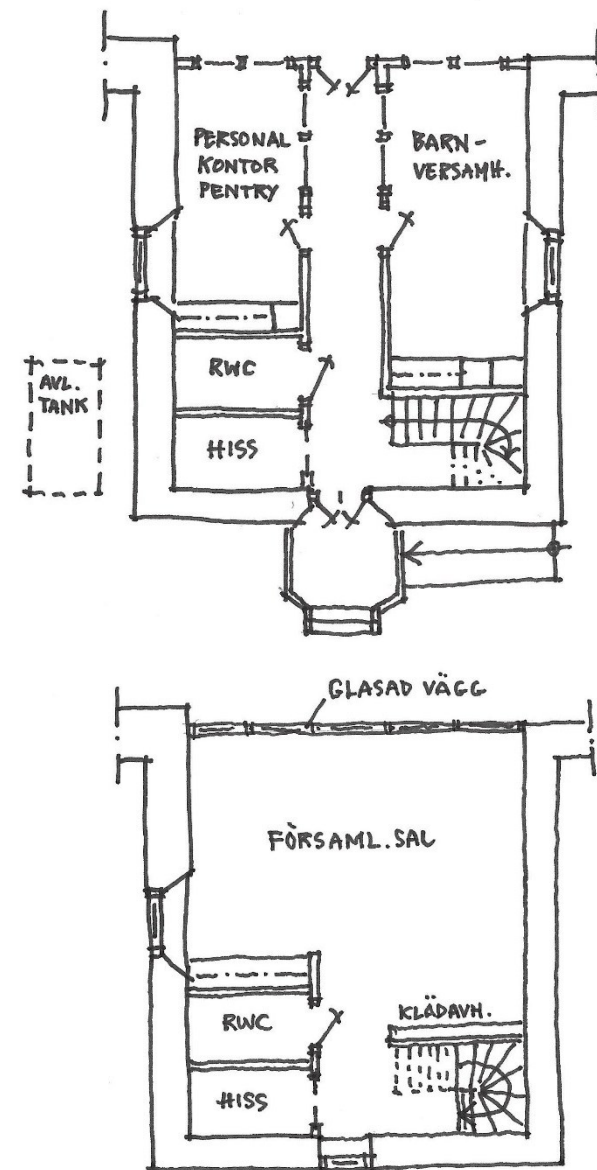
Det bör därför övervägas om väggen på andra planet, mot kyrkorummet, skulle kunna utföras som en smäcker glaskonstruktion. En sådan lösning skulle också innebära att takets målade rundlar även fortsättningsvis blir synliga från kyrkorummet, och att rymden bibehålls i någon mån. Förslagsvis kan församlingssalen förläggas till detta plan. En glasvägg mot kyrkorummet skulle även innebära att man kan följa gudstjänsten/förrättningen från församlingssalen vid de få tillfällen då det lilla kyrkorummet (120 m², varav koret är 43 m²) inte räcker till.

Någon typ av glasöppningar, exempelvis överljus, bör även utföras i bottenplanets väggar.

De rum som är aktuellt att tillskapa i den södra korsarmen är en församlingssal med pentry, ett rum för barnverksamhet, samt ett personalutrymme med pentry och kontorsplats. RWC bör finnas i båda planen, liksom plats för hiss. (Se bifogad idéskiss.)

Det är av största vikt att detaljerade ritningar tas fram av en arkitekt, och att man noggrant undersöker vilka rum som kan tillskapas och vilken kvalitet de kan få. Rummens användbarhet bör sättas i fokus, och ambitionsnivån gällande utformningen bör vara hög. Likaså bör material, inredning och möblemang av god kvalitet väljas. Kyrkorummet bör utgöra utgångspunkt, och intentionen ska vara att skapa en enhetlig helhetsgestaltning.

Utmaningen är att i projekteringskedet planera långsiktigt så att ombyggnaden står sig över tiden och kan klara både att åldras och förändras. En kvalificerad projekteringsinsats är

Enkla idéskisser utförda av Maud Forsberg efter diskussioner i projektgruppen. Församlingssalen placeras på övre planet. Överst visar bottenplan och nedst visas övre planet.

också avgörande för att få grepp om byggnationens förväntade kostnader redan innan byggstart.

Övrigt som bör tas upp i projekteringskedet är möjligheten att tillgänglighetsanpassa kyrkan. Ingången från söder är fullt möjlig att tillgänglighetsanpassa på ett bra sätt, med en fast ramp som detaljutformas utifrån kyrkan och den omgivande miljön.

Att bevara "gången" i form av en korridor i södra korsarmen kan vara angeläget ur utrymnings- och tillgänglighetssynpunkt. Korridoren skulle också erinra om den tidigare gången i södra korsarmen. Det finns också möjlighet att tillskapa en tillgänglighetsanpassad sittplats längst bak i det södra främre bänkkvarteret i långhuset.

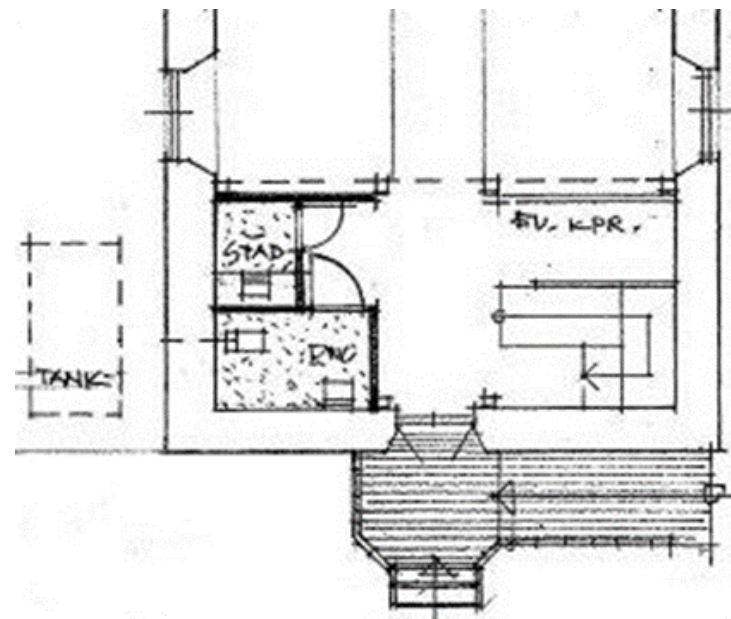
Förövrigt bör de tekniska och funktionsmässiga kraven utredas; hur man löser vatten och avlopp, ventilation, el/belysning, ljudisolering vid fönster mellan de två planen, ljusinsläppet på nedre planet, tillgängligheten till andra planet o.s.v.

Likaså bör alternativ till direktverkande el för uppvärmning utredas. Beträffande utrymningsvägar bör möjligheten att installera en hiss som klarar gällande utrymningskrav undersökas.

Det bör också noteras att grävning för avlopp kommer att kräva medverkan av arkeolog eftersom åtgärden utförs på en medeltida begravningsplats.

Alternativ åtgärd

Redan 1995 togs ritningar fram för en ombyggnad av södra korsarmen. Förslaget innebär att ett RWC och städ installeras, samt att södra entrén tillgänglighetsanpassas. Åtgärden får ses som ett mindre ingrepp och medför således inte samma påverkan på kyrkans kulturhistoriska värde. Denna åtgärd innebär dock att församlingshemmet inte kan säljas. Fastighetsbeståndet minskar därmed inte med åtgärden. Inte heller medför den några positiva effekter i form av ett ökat och differentierat användande av kyrkan, utan får ses som ett enkelt sätt att göra kyrkan tillgänglig.

Alternativ åtgärd, ritning från 1995.

BRO KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att kyrkorummets västra del och nuvarande läktarunderbyggnad byggs om för att inrymma en flexibel verksamhetssal, pentry, brudkammare, RWC, städ/förråd, elcentral samt klädavhängning. Åtgärden möjliggör försäljning av församlingshemmet, och därmed en minskning av fastighetsbeståndet. Förövrigt planeras även en avyttring av den gamla skolan som idag är att betrakta som en överlopsbyggnad.

Bakgrund

Bro kyrka står idag som en påminnelse om en tid då såväl befolkningen som kyrkobesökarna var långt fler än idag. Gudstjänstbesökarna är numera få, och vid olika typer av förrättningar upplevs kyrkan som alltför stor. Att bygga en församlingsdel kyrkorummets i västra del är ett stort ingrepp, som påverkar upplevelsen av rummet. Åtgärden motiveras av att man skapar ett användningsområde för en del av kyrkan som idag är underutnyttjad. Man förminskar med andra ord en överstor kyrka till en volym som är anpassad efter dagens behov. Åtgärden innebär därmed att bruksvärdet höjs. Förslaget motiveras också av att den är en långsiktig lösning som förväntas bli till stor nytta i församlinglivet. Sammantaget bedöms därför åtgärden kunna bidra till att säkerställa bevarandet på lång sikt. I och med att kyrkobyggnadens användningsområden ökar bidrar det till att undvika framtida nedläggning av verksamheten i Bro.

Kyrkoherde Lena Sköting om församlingens behov:

Bro kyrka är den av pastoratets alla kyrkor som syns mest. Den är ett verkligt landmärke i bygden. Som så många andra av "våra" kyrkor är den dock överdimensionerad för den gudstjänstfirande församlingen, åtminstone vid de allra flesta tillfällena under året.

Ur gudstjänstens perspektiv skulle kyrkan vinna på att bli mindre. Det skulle skapa en större närhet mellan präst, andra medverkande och dem som kommer för att delta i gudstjänsten.

Det finns också flera vinster med att bygga in församlingslokaler i kyrkan. Människor kan få ett mer naturligt förhållningssätt till kyrkan om den får ett vidgat användningsområde. Det blir också lättare att knyta ihop gudstjänst och kyrkkaffe så att gudstjänstfirande och samvaro kan berika varandra. På sikt kan denna närhet göra gudstjänsten mer attraktiv och tillgänglig för fler. Erfarenheterna från Säfte kyrka och församlingshem (pastoratets enda kyrka som har dessa lokaler under samma tak) är tydliga. Kyrkan blir mer använd, och det blir mer naturligt för människor att vistas i gudstjänstrummet och delta i gudstjänstfirandet.

De lokaler för församlingsarbete som skulle tillskapas i kyrkan blir betydligt mindre än de i nuvarande församlingshem. Detta innebär naturligtvis en begränsning. Dock finns möjligheter att utnyttja andra samlingslokaler i bygden, t.ex. vid dopkalas och minnesstunder med många deltagare.

I Bro kyrka föreslås inte att personalutrymmen eller kontor byggs in i kyrkan. Tanken är att dessa lokaler kan skapas genom en om- och tillbyggnad av kyrkstallarna, alternativt genom en ombyggnad av bårhuset.

Det är spännande att fundera över vad det skulle innebära för församlingens liv med den nya närheten mellan samlingslokal och gudstjänstrum. Barngrupperna kommer t.ex. att kunna gå in i kyrkan och utnyttja kyrkorummets bilder och symboler i pedagogiskt syfte.

Kyrkogårds- och fastighetsutskottet om åtgärden:

Vid en fortsatt negativ befolknings- och medlemsutveckling i Bro är behovet av samlingslokal med tillhörande barnverksamhetslokal kanske inte lika stort om något år.

Samlingslokal i kyrkan motsvarande församlingshemmet med moderniserad toalett och brudkammare kan kostnadsuppskattas till 800-1 100 tkr, då omfattande elomdragningar måste genomföras.

Driftkostnaderna för kyrkan kommer att öka med åtgärden. Kostnader för investeringen kan avskrivast på 30 år.

Förhoppningen är också att ett vidgat användande av kyrkobyggnaden gör den till en plats inte bara för gudstjänst utan även för andra möten och samtal. Möjligheten att bedriva barnverksamhet, konfirmandundervisning, körövningar och annat i kyrkan kan också leda till att "trösklar sänks" och att steget in i kyrkan blir enklare. Kyrkan blir kort sagt mer levande och attraktiv med fler aktiviteter för fler åldrar.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar 2016: 668

Antal gudstjänster år 2016: 31

Kyrkorummets area: 210 m² (varav kor 76 m²)

Kyrkan saknar RWC och tillgänglighetsanpassad sittplats. I kyrkan finns idag en mycket trång brudkammare, för vilken ett enkelt åtgärdsförslag till uppfräschning har tagits fram men ej utförts. Pentry saknas i kyrkan och då kaffe serveras i kyrkan intas detta i bänkarna. Läktaren har endast en trappa/ utrymningsväg och har därför stängts av för allmänheten.

Åsikter om åtgärden

På personalträffar och workshop i projektsteg 2, där lokalernas bruksvärde diskuterades, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "Bro kyrka har en viktig funktion trots att intresset att delta i gudstjänstlivet är lågt."
- "Bredda verksamheten runt en gudstjänst, passa på att göra något mer samtidigt."
- "Om kyrkan byggdes om kunde mer verksamheter förläggas dit."
- "I Bro kunde bänkar tas bort och ev. även läktaren nyttjas."
- "I Bro kunde man bygga en minikyrka i kyrkan."

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 22 av de 25 deltagarna positiva till den i Bro föreslagna åtgärden. Man menade att det är en "mycket liten gudstjänstfirande församling" och att det är "tekniskt möjligt att bygga in församlingshem utan att fördärva kyrkorummet". De få som ställde sig negativa till förslaget menade att man istället kan använda kyrkan mindre och därmed spara på värmekostnaden. De menade också att församlingshemmet fyller en bra funktion idag.

Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstateras att 61% av de svarande tycktes vara bekväma med att anpassa någon eller några kyrkor till nya verksamheter. 51% ansåg att man kan bygga in församlingshem i någon kyrka och sälja intilliggande församlingshem. I båda fallen ställde sig ca 25% neutrala till åtgärden.

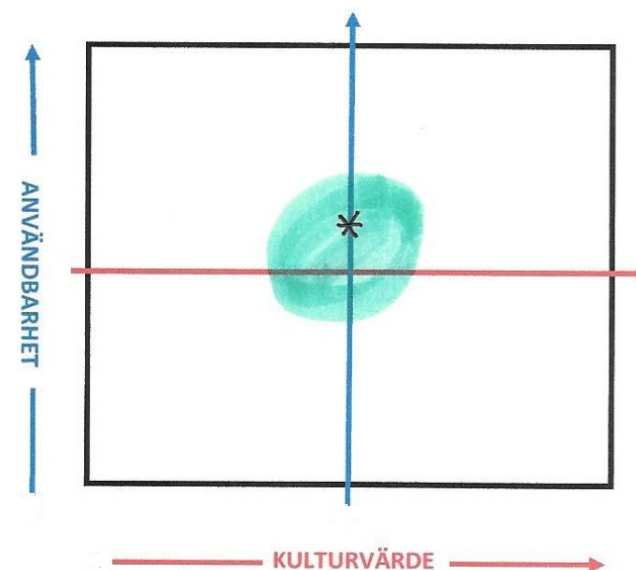
Det framfördes också åsikter som "Dela kyrkorummet. Församlingshem och kontor i ena delen, där det går", "Ha mer musik, jazzkvällar, blueskvällar, och singelkvällar med tilltugg" och "Modernisera kyrkorna med ny teknik så att man t.ex. kan ta del av midnattsmässan i Rom via storbild". Några menar också att kyrkorna borde kunna användas som samlingslokal för invånarna i bygden.

I gruppen "barn och unga" ansåg 67% att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Däremot tyckte lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Det bör också påpekas att många, 18-35%, ställde sig neutrala i samtliga frågor. På frågan "Har du förslag på vad någon

kyrka skulle kunna användas till?" har man bl.a. svarat dagis, samlingsplats för ungdomar, fest, spelrum för LAN mm.

Den föreslagna åtgärden får sägas ligga i linje med en del av allmänhetens önskemål. Den möjliggör ett utvidgat och differentierat bruk av kyrkan, och kan därmed bidra till att fler inkluderas och till ett socialt hållbart samhälle.

BRO KYRKA:

Sammanställning av det sammantagna kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Skoting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att Bro kyrka har ett medelhögt kulturhistoriskt värde och ett relativt högt bruksvärde.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

Bro sockencentrum har fungerat som socknens administrativa centrum i århundraden, och i miljön runt kyrkan finns många välbevarade och ålderdomliga byggnader som speglar gången tids byggnadsskick. Kyrkan ligger också i anslutning till ett höggravfält. I nära anslutning till kyrkan finns också bårhus, ekonomibyggnad (fd kyrkstallar), samt Västbro herrgård. Några hundra meter söder om kyrkan finns församlingshemmet och den gamla skola omgiven av bostäder.

Församlingshemmet var tidigare ett kommunhus som skänktes av kapten H von Axelsson, 1919. Skolan är från 1878 och är idag att betrakta som

en överloppsbyggnad. På dess plats stod tidigare en sockenstuga.

En försäljning av församlingshemmet och skolan kan komma att medföra en viss förändring av bebyggelsemiljön runt kyrkan.

Bebyggelsemiljön har i kulturvärderingsprojektet bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv. Området omfattas också av kommunala områdesbestämmelser som anger att det "kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning och gravhögens konstruktion." Bygglovplikten är utökad för området.

Kyrkan och närområdet är också utpekad i kulturmiljöprogrammet *Ditt Värmland*, vilket inte är ett juridiskt bindande dokument utan ett

kunskapsunderlag inför prövning av PBL (plan- och bygglagen).

Förutsatt att områdesbestämmelserna efterlevs av den nya ägaren bör inte bebyggelsemiljön hotas av en försäljning.

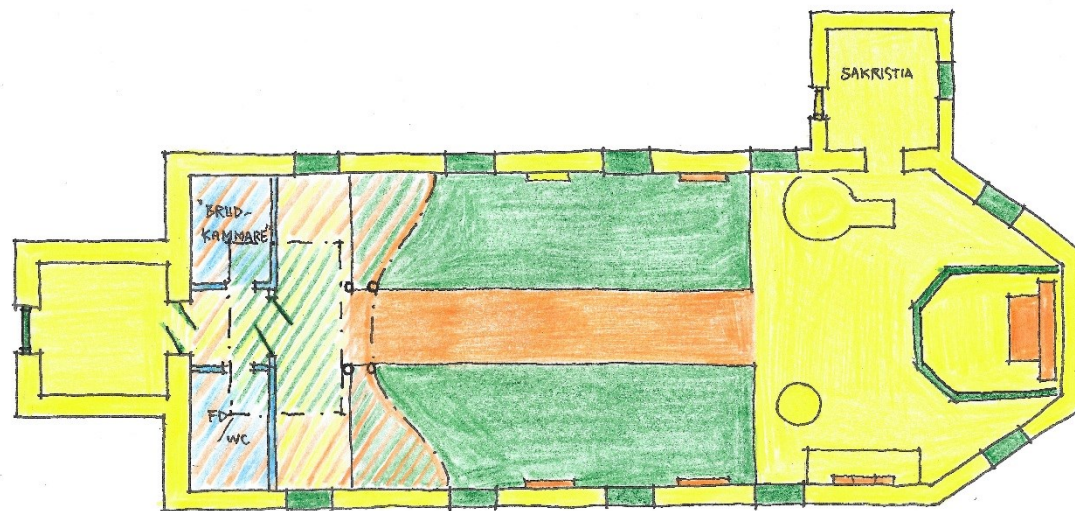
Kyrkan

Bro kyrka har en relativt okänd byggnadshistoria. År 1692 anges i en landshövdingeberättelse att Bro har en "gammal" stenkyrka med torn, och nuvarande kyrka anses eventuellt kunna innehålla medeltida murverk från denna kyrka. Vad som står helt klart är att kyrkan byggdes om under åren 1764-76 under ledning av murarmästare Sven Hertz. Kyrkan förlängdes då 5 m och fick ett nytt tresidigt avslutat kor.

Den planerade ombyggnaden av kyrkan påverkar endast kyrkan interiört. Vare sig yttertak eller fasad kommer att beröras.

Det som i kulturvärderingsprojektet värderas högst i Bro kyrkas interiör är altarpopsatsen, den svängda läktaren, mittgången med sex bildgravstenar infällda i kalkstensgolvet, och de på väggarna placerade begravningsvapnen. Dessa artefakter har bedömts som omistliga ur ett regionalt perspektiv.

Altarpopsatsen skänktes till kyrkan 1680 av Bengt Rosenbielke och hans hustru Christina Hildring. Ramen kompletterades år 1749 av Isac Schullström, som var en av stiftets mest produktiva bildhuggare. Den försågs då med skulpturer och en genombruten akantusbård. Vapensköldarna som sedan 1937 hänger på södra korväggen, hade ursprungligen sin plats på altarpopsatsen och skulle där minna om altartavlans donatorer.

Skiss över var de kulturhistoriska värdena finns i kyrkans interiör. Skrafferingen avser värden på läktarplan.

- OMISTIG UR NATIONELLT PERSPEKTIV
- REGIONALT
- MYCKET VÄRDEFULL
- VÄRDEFULL
- AV RINGA INTRESSE

I övrigt har koret och dess inventarier - predikstol från 1764-76 och dopfunt i sandsten från 1932 - bedömts som mycket värdefulla. Altarringen som insattes 1937 har dock endast bedömts som värdefull.

Då ombyggnaden endast berör den västra delen av kyrkorummet kommer inte koret och dess relativt höga upplevelsevärden att påverkas av åtgärden.

Om västläktaren finns uppgifter om att den flyttades och förminskades något 1777. Läktaren utvidgades därefter 1822 till framom "första" fönstret. Samtidigt gjordes golvet under bänkarna sluttande, så att de bakre bänkarna står på en högre nivå än de främre. Läktaren har en svängd läktarbarriär, som härstammar från 1860-62 då läktaren utvidgades ytterligare. Detta för att bland annat kunna rymma högre ståndspersoner i de främre bänkarna. Utvidgningen syns tydligt i läktargolvet och de främre bänkarna är svängda som barriären. Läktaren bärs upp av marmorade pelare, och barriären har en undre del som pryds av speglar samt en övre del med marmorade balusterdockor. Allt är målat i beige, grå, ockra, umbra och engelskt röda kulörer. Västläktaren kommer ofrånkomligt att påverkas av åtgärden. Åtgärden kräver att en relativ stor del av kyrkorummet tas i anspråk (från vapenhuset fram till strax öster om andra fönstret från väster). Ett tänkbart scenario är att man bygger "ett rum i rummet", med tak i höjd med taket under läktaren, och att läktaren lämnas intakt. Tänkbart är också att läktaren utökas och att läktarbarriären flyttas fram så att rum kan tillskapas under läktaren.

För upplevelsen av kyrkorummet kan detta vara motiverat. Det kan också vara lämpligt att låta väggen mot kyrkorummet följa läktarens "svängning" så att detta stildrag i möjligaste mån bibehålls (se idéskiss).

I kyrkorummets mittgång ligger sedan 1930-talets renovering sex äldre gravhällar som tidigare låg i golvet i vapenhuset. De är så kallade bildgravstenar och har ursprungligen legat över gravarna till Samuel Kempenskiöld (1599-1670), Johan Hage (1688-1740), Anders Lund (1661-), och Jean Nordstedt (1698-1753). En sliten gravhäll kan eventuellt höra till Erik Georg Hård af Segerstad (1693-1731), och en utan inskription kan möjligen höra till fortifikationsingenjören Pehr Lindeström (1632-1691).

Den föreslagna åtgärden skulle innebära att de bakre gravhällarna hamnar i församlingsdelen. Det är därför av största vikt att stor hänsyn tas till dessa. Trots att de idag ligger under mittgångsmattan bidrar de till kyrkans upplevelsevärde.

I kyrkorummet finns flera begravningsvapen som, liksom gravhällarna, vittnar om att Bro varit en rik bygd med många storgårdar. Begravningsvapnen medfördes i begravningsprocessioner över adliga eller bemärkta personer och hängdes därefter upp på kyrkans väggar. I Bro finns huvudbaneren över Pehr Lindeström samt över ryttmästaren Anders Svenske (död 1671). Pehr Lindeström är mest känd för boken *Resa till nya Sverige* som skildrar hans besök i den svenska kolonin Nya Sverige, på Nordamerikas östkust, 1653 – 56.

Här finns även huvudbaner över Erik Hård af Segerstad och Olof Wallencrona (död 1748). Förutsatt att inte större del av kyrkorummet än som angetts ovan tas i anspråk, så påverkas inte begravningsvapnen och deras nuvarande placering av åtgärden. Inte heller påverkas den kalvariegrupp, med skulpturer från altarpopsatsen, som finns uppsatta mitt på norra väggen.

De delar som påverkas mest av åtgärden är som nämnts västläktaren och mittgången, men också bänkinredningen berörs i hög grad. Åtgärden medför att ett stort antal bänkar tas bort och att pelare och läktarbarriär flyttas fram alternativt hamnar i bakgrunden. Åtgärden är så omfattande att den knappast kan betecknas som reversibel.

Kyrkorummet från läktaren. Foto MF sommaren 2016.

Nuvarande bänkar härstammar från 1937 då de öppna bänkarna från 1895 byggdes om och ryggarna kläddes med masonit. Bänkarna är delade i två kvarter och ansluter mot ytterväggarna. Gavlarna är målade i brunt med marmorerade fält. I övrigt är bänkarna grå. Sedan tidigare har bänkar tagits bort längst bak i kyrkan, dels i samband med läktarunderbyggnaden 1975-76, dels i samband med inrättande av klädavhängning mm 2008. Då bänkarna inte är av hög ålder och av en mycket vanlig typ har dessa endast bedömts som värdefulla enligt den 5-gradiga skala som använts i kulturvärderingsprojektet. Då Bro kyrka har en "mycket liten gudstjänstfirande församling" finns inte behov av alla bänkar, och då det kulturhistoriska värdet är relativt lågt bör en önskan om ett bevarande av bänkar inte stå i vägen för åtgärden.

Även golven påverkas av åtgärden. Idag finns ett lackat trägolv i koret och bänkkvarteren. Trägolven härstammar till största delen från 1955 och består av 1½" spontad furu. I bänkkvarteren är golvet något förhöjt. I mittgången och vapenhuset finns ett kalkstensgolv från 1937. Under golven kan tänkas finnas rester av ett äldre täljstensgolv från 1749 och ett tegelgolv från 1815. Mittgången har som nämnts, p.g.a gravhällarna, ett högt kulturhistoriskt värde, medan trägolven endast kan betraktas som värdefulla.

Kyrkorummet har en väl sammanhållen färgsättning som gör att kyrkorummet känns enhetligt. Detta trots att den fasta inredningen härstammar från 1600-, 1700- och 1800-talet, och trots att kyrkan genomgått flera renoveringar.

Den renoverades troligen invändigt under 1700-talets senare hälft, i samband med om- och tillbyggnaden. År 1895 fick kyrkan nya öppna bänkar och inventarierna målades vita. År 1937 genomgick kyrkan en restaurering under ledning av arkitekt Bror Almquist, med syfte att återställa interiören i ett mer ursprungligt skick. Bänkarna byggdes då om, och nytt golv lades i kvarteren. Koret fick en ny bruten altarring, och färgerna på altartavla och predikstol återställdes. Senast renoveringen utfördes 1975-76, enligt åtgärdsförslag av arkitekt Lars-Erik Havstad.

Då tillkom läktarunderbyggnaden, och samtidigt förstorades koret. Nya svängdörrar mellan vapenhus och kyrkorum sattes in, och kyrkorummet ommålades i en ljusare färgsättning.

De olika tidsskikten bör inte påverkas i någon högre utsträckning av åtgärden. Förutsatt att åtgärden utförs på ett genomtänkt sätt kan den i framtiden komma att upplevas som ett smakfullt tidsskikt som tillför ytterligare en dimension till kyrkorummet.

Kyrkorummet från koret. Foto MF sommaren 2016.

Att tänka på vid projektering

Viktigt att beakta vid denna typ av förändringar är att kyrkorummets huvudsakliga uppgift är att vara ett gudstjänstrum. Den tänkta åtgärden innebär att man avskiljer kyrkorummets västra del som en församlingsdel. För att kyrkorummets tydliga väst-östliga axel inte ska gå förlorad är det viktigt att man planerar ytorna så att den ursprungliga processionsvägen från entrén i väster fram mot koret kan bibehållas intakt. Detta är inte minst viktigt med tanke på gravhällarna i mittgången. De marmorerade pelarna bör i möjligaste mån bibehållas, alternativt flyttas fram om läktaren utvidgas.

Viktigt att ha i åtanke är också något som Gunnar Granberg skriver i boken *Stora kyrkor och små församlingar*: "Det sakrala rummet får inte bli nedprioriterat till förmån för det praktisk-funktionella. Om kyrkan blir alltför mångfunktionell eller alltför mycket av vardagsrum kan känslan att uppfatta det som ett rum för bön och andakt gå förlorad." När det gäller införandet av t.ex. flexibla stolsinredningar i exempelvis församlingssalen är det därför viktigt att man på förhand beslutar sig för var möblerna hör hemma så att inte gränsen blir flytande och att möblerna så småningom "råkar" hamna i kyrkorummet.

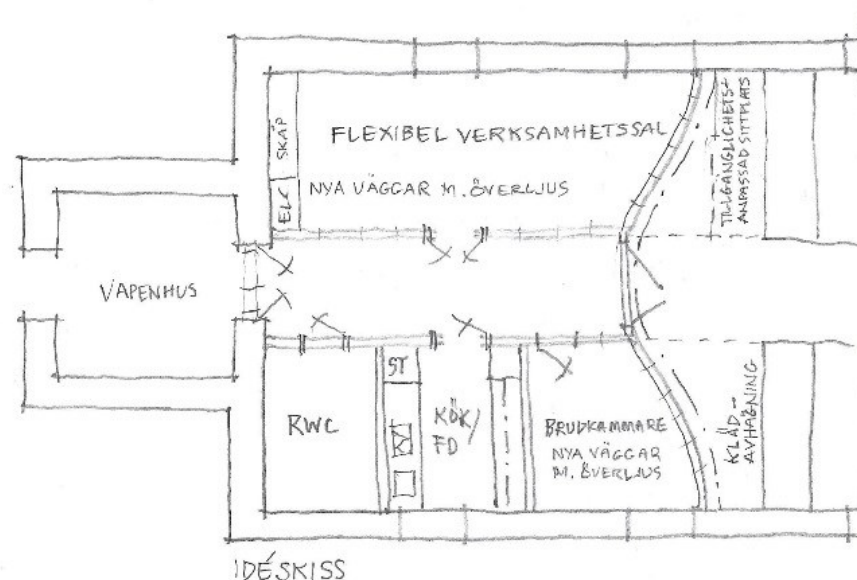
För att inte upplevelsen av kyrkorummet ska förändras är det också viktigt att sträva efter att bevara ljuset och känslan av rymd. Innertaket består idag av ett trätunnvalv målat i en ljus grå kulör, med en kraftig profilerad taklist med marmorering och tandsnittfris. Då åtgärden, oavsett om läktarbarriären flyttas fram eller om man bygger "ett rum i rummet", inte innebär

någon inskränkning av takytan bör känslan av rymd kunna bibehållas. Ljusflödet bör särskilt beaktas i projekteringen. Åtgärden kommer att medföra en viss begränsning av dagsljusinsläppet i kyrkorummet. Detta bör till viss del vara möjligt att kompensera genom att de nya väggarna förses med någon typ av glasöppningar mellan kyrkorum och församlingsdel.

Beroende på hur församlingsdelen gestaltas kan ingrepp bli nödvändiga i trägolven, främst i samband med eventuella installationer. Det kan också bli aktuellt med en sänkning av golven för att undvika snubbelrisk. Hänsyn bör då tas till eventuella underliggande golv som kan vara intressanta ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

De rum som är aktuella att tillskapa är en flexibel verksamhetssal, pentry, brudkammare, RWC, städ/förråd, elcentral samt klädavhängning.

Att förändra kyrkorummets funktion och karaktär, på ett så genomgripande sätt som föreslagna åtgärder, innebär är en grannliga uppgift. Detaljerade ritningar bör därför utföras av arkitekt, där man undersöker vilka rum som är rimligt att bygga in och vilken kvalitet de kan få. Rummens användbarhet bör sättas i fokus, och ambitionsnivån gällande utformningen bör vara hög. Likaså bör material, inredning och möblemang av god kvalitet väljas. Kyrkorummet bör utgöra utgångspunkt, och intentionen ska vara att skapa en enhetlig helhetsgestaltning.

Enkel idéskiss utförd av Maud Forsberg efter diskussioner i projektgruppen. Skissen åskådliggör hur en församlingsdel skulle kunna utformas om läktaren utökades och läktarbarriären flyttades. MF hösten 2017.

Utmaningen är att i projekteringsskedet planera långsiktigt så att ombyggnaden står sig över tiden och kan klara både att åldras och förändras. En kvalificerad projekteringsinsats är också avgörande för att få grepp om byggnationens förväntade kostnader redan innan byggstart.

Övrigt som bör tas upp i projekteringsskedet är möjligheten att skapa en tillgänglighetsanpassad sittplats i kyrkan. Det bör även diskuteras, i det fall läktaren byggs ut, vad man kan använda denna till. Förslagsvis kan textilförvaringen flyttas från sakristian till läktaren. Sakristian skulle därmed kunna användas som samtalsrum.

De tekniska och funktionsmässiga kraven måste utredas; hur man löser vatten, avlopp, ventilation, el/belysning i församlingsdelen, och ljud- och värmeisolering vid fönster vars nedre del hamnar inom församlingsdelen mm. Likaså bör alternativ till direktverkande el för uppvärmning utredas.

Alternativ åtgärd

En alternativ lösning kan vara att avyttra församlingshemmet och den gamla skolan, och därefter hyra lokaler i Värmlandsbro. Denna lösning innebär att endast den sedan tidigare planerade renoveringen av brudkammaren utförs, vilket inte medför någon påverkan på kyrkans kulturhistoriska värde. Däremot kommer de positiva effekterna av ett ökat och differentierat användande att utebli vid en sådan alternativ lösning.

© Gunnar Bäckström

Kyrkomiljön med den gamla skolan och församlingshemmet som enligt förslaget kommer att avyttras. Foto GB 2016.

BY KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att By kyrka omvandlas till en neutral begravningslokal utan fasta religiösa inslag. Begravningsverksamheten övertar därmed kyrkan, och kommunens behov av en neutral ceremonilokal tillgodoses.

Bakgrund

Säffle pastorat är huvudman för begravningsverksamheten inom Säffle kommun.

Begravningsverksamheten finansieras av begravningsavgiften som betalas av alla som är folkbokförda i Sverige och som har en kommunal beskattningsbar förvärvsinkomst.

Enligt begravningslagen är det huvudmannens skyldighet att anordna och hålla allmänna begravningsplatser för dem som är folkbokförda inom huvudmannens förvaltningsområde. Detta gäller alla, oberoende av trosuppfattning.

Huvudmannen ska också, enligt begravningslagen 9 kap 6§, utan kostnad för dödsboet kunna tillhandahålla en lokal för begravningsceremoni utan religiösa symboler. Eftersom begravningsverksamheten är skyldig att behandla alla lika ska ceremonilokalen också vara likvärdig den som erbjuds Svenska kyrkans medlemmar.

I Svenska kyrkans arbetsgivarorganisations handledning BEDA kan man läsa följande om neutrala lokaler för begravningsverksamhet:

Om möjligt bör de befintliga begravningskapellen kunna användas ... då huvudmännen annars måste bygga eller hyra särskild »neutral lokal för begravningsceremoni«. Avgörande i sammanhanget är om det finns religiösa

symboler i lokalen. Av förarbetena till begravningslagen framgår dock att även lokal med religiösa symboler som är mindre synliga ska kunna accepteras. Samrådet med begravningsombudet blir därför avgörande. Möjligheterna att temporärt dölja religiösa symboler bör prövas.

Det finns inget närmare sagt om lokalens storlek eller vad som i övrigt ska finnas i den. I samband med utarbetande av taxorna för begravningsclearing konstaterades att väldigt många lokaler av denna typ rymde 50–70 personer.

Det betyder dock inte att huvudmannen kan frita sig från ansvar om begravnings-sällskapet är större och inte rymmer i befintliga lokalen.

By kyrka anses lämplig att göra om till en neutral begravningslokal, då den redan idag har förhållandevis få kristna symboler. Kyrkan används dessutom mestadels för begravingar eftersom gudstjänsterna oftast hålls i Säffle kyrka. Åtgärden skulle innebära att begravningsverksamheten kan erbjuda alla en värdig lokal som också inrymmer större begravnings-sällskap.

Säffle pastorats begravningsombud har också ställt sig positiv till föreslagen åtgärd.

Kyrkoherde Lena Skoting om församlingens behov:

By kyrka används i Säffle församlingens gudstjänstliv vid kyrkoårets stora högtider. Huvudgudstjänsterna firas i By kyrka på första söndagen i advent, julkonserter/musikgudstjänster den tredje söndagen i advent, julotta, nyårskonsert, skärtorsdag, långfredag, påskdag, Kristi Himmelsfärds dag och alla helgons dag. Sedan tillkommer ett antal helgmålsböner och musikgudstjänster/konserter.

By kyrka används för ett stort antal begravningsgudstjänster och en hel del dop. Brudpar som vill gifta sig i Säffle församling gör detta företrädesvis i By kyrka.

Att omvandla By kyrka till en neutral begravningslokal skulle innebära drastiska förändringar i förutsättningarna för gudstjänstlivet i Säffle församling. Vid de största kyrkliga högtiderna jul och påsk skulle det innebära en stor förändring av församlingens traditioner. Detta är förmodligen möjligt – men är det bra?

Frågan har ställts om det skulle vara möjligt att föra över By kyrka till begravningsverksamheten och samtidigt behålla den som invigt kyrkorum? Får en invigd kyrka användas till begravningsceremonier inom andra religioner eller av borgerlig karaktär? Svaret på dessa frågor är nej. Det framgår av kyrkoordningens 41 kap, 1–3§ att en kyrka inte får användas för något ändamål som "kränker kyrkorummets helgd".

Kyrkogårds- och fastighetsutskottet om åtgärden:

Man bör som alternativ fundera på om begravningsverksamheten i framtiden ska hyra lokaler av huvudmannen (Svenska kyrkan) och hur det kan ske.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar (Säffle-By) 2016: 6917

Antal gudstjänster år 2016: 18

Antal begravningar: 65

Kyrkorummets area: 360 m² (varav kor 100 m²)

Kyrkan har en tillgänglighetsanpassad sidoentré. Rampen är dock utförd i gallerduk och är inte helt ändamålsenlig. Den ger också intryck av att vara en tillfällig lösning. Ritningar till en permanent ramp i sten togs därför fram 2015. Kyrkorummet saknar tillgänglighetsanpassad sittplats. Koret är inte heller tillgänglighetsanpassat, men tillgängliggörs tillfälligt m.h.a. en lös ramp.

Kyrkan har RWC, pentry och brudkammare. Läktaren kan användas av besökare, tack vare att två utrymningsvägar finns.

Åsikter om åtgärden

På personalträffar och workshop i projektsteg 2, där lokalernas bruksvärde diskuterades, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "I By är det enklare att ha begravning än i Säffle eftersom bårhuset ligger där."
- "By är pastoratets mest använda förrättningskyrka!"
- "Knusesunds nedläggning har gjort att fler dop nu sker i Säffle där församlingsutrymmena finns. Vi påverkas av yttre faktorer."
- "Turistbyrå säger att broschyrerna om By tar slut först. By har öppet p.g.a. att personal jobbar där, men är ej vägkyrka."

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 20 av de 25 deltagarna positiva till den i By föreslagna åtgärden. Sex av

dem som ställde sig positiva till åtgärden hade dock vissa reservationer mot ett avkristnande. Av de som ställde sig negativa till åtgärden lämnade en person motiveringen; "Erbjud kapellet till de som har annan religion och ta bort de kristna symbolerna där. Låt altare och altartavla mm vara kvar i kyrkan. Låt den vara en förrättningskyrka men med de kristna symbolerna kvar." Tre personer skrev; "Begravningskapellet kan användas som neutral begravningslokal. By mycket lämplig som konsertkyrka. Folk vill komma till en äldre kyrka." Ytterligare en person menade att kyrkan kan användas enbart som förrättningskyrka.

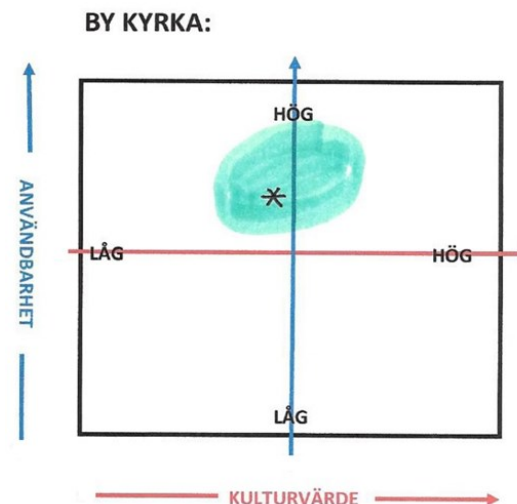
Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstateras att innevanarna i Säffle kommun tillmäter kyrkobyggnaderna stor betydelse som landmärken och som symbol för bygden. Likaså inser man deras värde som kulturmiljöer. 61% av de svarande tycktes vara bekväma med att anpassa någon eller några kyrkor till nya verksamheter. Likaså ansåg relativt många att man kan ta en kyrka ur bruk bara den får stå kvar.

70% menar att det skulle ha betydelse för dem om kyrkan i hemorten skulle tas ur bruk. 55% anser också att det är värre att stänga kyrkan än andra byggnader, men ungefär lika många menar att kyrkan kan användas till något annat bara den får stå kvar. Drygt hälften av de svarande skulle inte ha några problem med att vända sig till en annan kyrka än hembygdens för gudstjänst, dop, konfirmation, vigsel och begravning. Endast ett fåtal anger att de skulle sluta fira gudstjänst eller gå ur Svenska kyrkan

om hembygdens kyrka tas ur bruk. Här är dock andelen som valt att inte svara eller som förhåller sig neutrala förhållandevis hög. Detta beror troligen på att många av de svarande inte är medlemmar i Svenska kyrkan.

I gruppen "barn och unga" anser, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Mindre än hälften, 41%, tycker att det är en bra idé att stänga en kyrka, och bara underhålla den så att den står kvar. Det bör också påpekas att många, 18-35%, har ställt sig neutrala i samtliga frågor.

Sammantaget får man tolka det som att allmänheten och gruppen barn och unga skulle tycka att åtgärden är acceptabel, även om frågan inte är direkt ställd.

Sammanställning av det sammantagna kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Skotting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att By kyrka har ett kulturhistoriskt värde som ligger strax under medelvärdet men ett relativt högt bruksvärde.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

Området runt kyrkan och begravningsplatsen skyddas av kommunala områdesbestämmelser som anger att det kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Bygglovplikten är utökad för området.

Området är också utpekad i kulturmiljöprogrammet *Ditt Värmland*, vilket inte är ett juridiskt bindande dokument utan ett kunskapsunderlag inför prövning av PBL (plan- och bygglagen).

Den enda påverkan som den föreslagna åtgärden ger på miljön är att tornets krönande kors kommer att tas ned. Kopparkorset sattes upp 1967, men tycks vara en kopia av det tidigare korset. Kyrkan kan inte sägas utgöra ett landmärke, men har landskapsetestetiska värden. En nedtagning av korset kan göra att kyrktornet upplevs som stympat, men i övrigt innebär inte åtgärden någon påverkan på landskapsbilden.

Kyrkan

Förutsatt att gällande lagstiftning efterlevs även efter åtgärden, samt att fast inredning som predikstol och altarpuppssats fortsatt kan ha sin plats i kyrkan, bör åtgärden inte utgöra något större hot för kyrkans materiella kulturhistoriska värde. Frågan är dock vad som kan anses vara acceptabelt i en neutral begravningslokal. Kristna symboler finns bl.a. på den fasta inredningen -altarpuppssats och predikstol, samt på de bemålade fönstren. Kan de med annan trosuppfattning acceptera att föremål som dessa

får vara kvar lokalen om de täcks över? Eller kan föremålen i sig anses bära ett så stort symbolvärde att de måste flyttas från lokalen. Frågorna har inte varit möjliga att utreda inom ramen för projektet utan kvarstår för vidare utredning.

Nedan följer en uppräknig av föremål som berörs av åtgärden, och ett förslag till hantering av respektive föremål.

Altare och altarpuppssats

Dagens altartavla med motivet Jesu bergspredikan är en triptyk målad av Gunnar Torhamn. Den härstammar från renoveringen 1932-33 då den skänktes till kyrkan. Triptyken kan stängas och kan därmed möjligen vara kvar i rummet. Detta förutsatt att altarpuppssatsen i sig inte upplevs ha ett alltför stort symbolvärde.

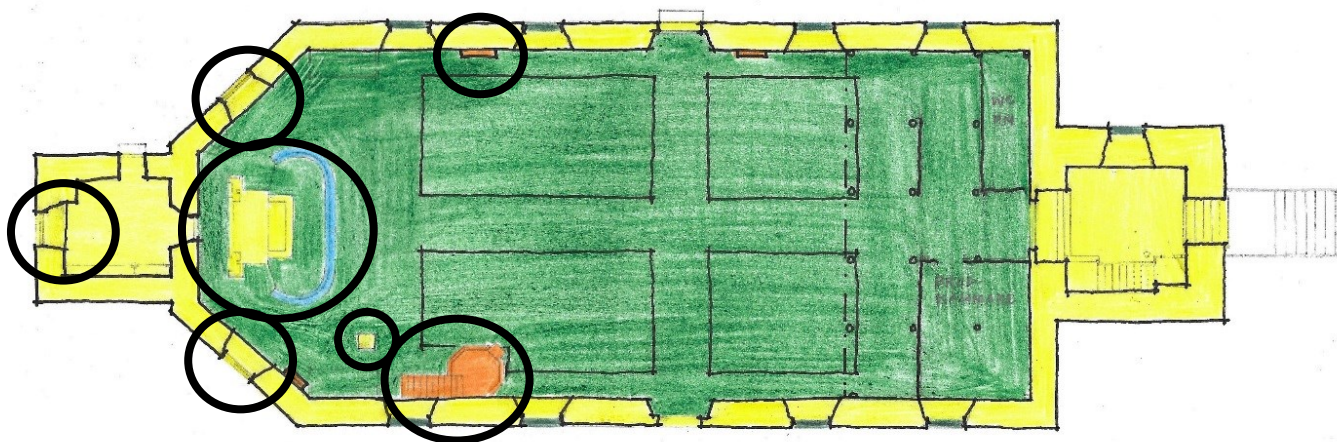
Altarring

Dagens släta enkla altarring är från renoveringen 1932-33.

Denna har i kulturvärderingsprojektet bedömts vara av ringa intresse och bör kunna tas bort.

Predikstol

Den sexkantiga predikstolen från 1630 - 40-talet pryds av plattskärningsornamentik och målningar med de fyra evangelisterna. Målningarna är utförda efter träsnitt i Gustav Vasas bibel från 1541. Predikstolen är en av stiftets äldsta och målningarna är ovanliga. Den har därför bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv. Att flytta predikstolen påverkar i hög grad det kulturhistoriska värdet. Möjligheten att täcka för predikstolen, alternativt dess målningar, bör därför undersökas, samt huruvida detta skulle vara en acceptabel lösning för dem som har annan trosuppfattning. Det kan tänkas att predikstolen i sig upplevs som ett uttryck för den kristna tron, och därmed anses ha ett alltför högt symbolvärde för att kunna accepteras i rummet.

Skiss som visar var de kulturhistoriska värdena är som högst i kyrkorummet. Artefakter med kristna symboler har ringats in.

- OMISTIG UR NATIONELLT PERSPEKTIV
- REGIONALT
- MYCKET VÄRDEFULL
- VÄRDEFULL
- AV RINGA INTRESSE

Dopfunten

Dopfunten är från 1933 och tillverkad i kalksten. Dess silverskål är tillverkad av silversmeden baron Erik Fleming, Stockholm. Dopfunten kan eventuellt flyttas till "Lilla kapellet" i Säfte kyrka. Om det inte finns behov för den där bör den kunna magasineras i By.

Korfönster

Korfönstrens glasmålningar återger bibliska motiv. De formgavs av konstnären Gunnar Torhamn i samband med renoveringen 1932-33. Även fönstret i sakristian har glasmålningar av samme konstnär. Motivet där återger Ansgar, Olaus Petri, Heliga Birgitta m.fl.

Fönstren har ett konstnärligt värde och har i kulturvärderingsprojektet bedömts som mycket värdefulla. Att ta bort dem skulle innebära ett relativt stort ingrepp och ha stor inverkan på det kulturhistoriska värdet. En lösning där fönstren täcks för bör därför undersökas. Det kan också vara möjligt att förse fönstren med ett aktivt glas som aktiveras med växelström. När strömmen är avslagen fungerar glaset som ett avskärmande glas med begränsat ljusgenomsläpp. Då strömmen slås på ändrar glaset omedelbart karaktär och blir helt genomskinligt.

Medeltida inventarier

Det medeltida triumfkrucifixet är från slutet av 1200-talet eller 1300-talets början, och har sannolikt norskt ursprung. Själva korset är från 1645 då krucifixet renoverades. Triumfkrucifixet har ett högt kulturhistoriskt värde och har bedömts som omistligt ur ett regionalt perspektiv. Krucifixet kan eventuellt flyttas till Säfte kyrka, alternativt till någon av de kyrkor som har medeltida ursprung.

Övriga inventarier och textilier

I kyrkan finns ett antal inventarier som bedömts som mycket värdefulla. Här finns bl.a. en kalk i silver från 1700-talet, ljusstakar i tenn från 1632, och ljusstakar i mässing från 1600-talet m.m. Till kyrkan hör också en äldre mässhake av turkisk brokad på röd botten, från slutet av 1500-talet – början av 1600-talet. (1945 utställd på Statens historiska museum vid en utställning om orientalisk textilkonst.) Mässhaken har bedömts som omistlig ur ett nationellt perspektiv. Textilierna kan eventuellt flyttas till Säfte kyrka.

Immateriella kulturvärden

Man bör också ställa sig frågan vad åtgärden innebär för de immateriella kulturvärdena. Vad går förlorat när en kyrka inte längre används för det som den är avsedd för? Vad kommer att hända med kyrkans betydelse som lokal identitetsskapare, och med dess betydelse för individen?

I diskussioner med informanter och i workshop 1 efterfrågades särskilt information gällande de berättelser, sägner, sedvänjor, traditioner och minnen som är förknippade med kyrkan. Nedanstående exempel utgör en sammanfattning av dessa:

- Varje morgon ringer man i Bys kyrkklockor, utan att någon egentligen vet varför. En anledning kan vara att det inte fanns någon vällingklocka på prästgården och att detta var ett sätt att kalla arbetarna till frukost. Sedvänjan är ett viktigt "riktmärke" för bygden.
- Julkonserter, och andra musikarrangemang.
- Helgmålsböner sommartid.

- Många traditioner vid "allhelgona".
- Karaktäristiskt är att By kyrka idag ofta nyttjas som begravningskyrka, bröllopskyrka och för konserter av olika slag.

Eftersom ringningen inte har en religiös innebörd bör man kunna fortsätta med denna tradition även om kyrkan avsakraliseras. Efter åtgärden kommer begravningsverksamheten också att ha möjlighet att hyra ut lokalen till självkostnadspris. Det kommer således att vara möjligt att använda lokalen för kyrkliga handlingar, konserter, dop och bröllop mm. Något som kan vara av stor betydelse för individen, och för att dess betydelse för den lokala identiteten ska upprätthållas.

Emellertid kommer inga söndagsgudstjänster att hållas i lokalen. Byggnaden bör heller inte längre kallas kyrka. Om målet att skapa en neutral begravningslokal ska uppnås bör den omnämnas exempelvis som "By ceremonilokal".

Altartriptyken och de målade korfönstren. Foto MF sommaren 2017.

Predikstolen med målningar av evangelisterna. Foto MF sommaren 2017.

By kyrka utan kors. Fotomontage Leo Forsberg 2017.

Att tänka på inför åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att kyrkan tas ur bruk. Hur detta går till anges i Kyrkoordningens 40 kap. Man kan i 7 § läsa att:

"En församling får besluta att en kyrkobyggnad inom församlingen ska tas ur bruk. Om församlingen ingår i ett pastorat, ska beslutet dock fattas av pastoratet. Om församlingen inte godkänner att kyrkobyggnaden tas ur bruk, får pastoratet besluta detta endast om det finns särskilda skäl."

Vidare anges i 8 § att:

"Församlingens eller pastoratets beslut om att en kyrkobyggnad ska tas ur bruk ska prövas av stiftsstyrelsen. Före beslut i stiftsstyrelsen ska domkapitlet och länsstyrelsen ges tillfälle att yttra sig. Stiftsstyrelsen ska fastställa ett beslut att ta en kyrkobyggnad ur bruk, om det inte finns synnerliga skäl mot detta."

I kapitlet "Påverkan på det kulturhistoriska värdet" har ett antal förslag till ny placering av föremål angetts. Om åtgärden blir aktuell att genomföra bör det dock utredas noggrant var föremålens lämpligast placeras. Detta bör ske i samråd med Länsstyrelsen, vars tillstånd krävs för att avföra föremål från inventarieförteckningen. Likaså krävs tillstånd för att flytta dem från den plats där de sen gammalt hör hemma. Länsstyrelsen får också besluta om att ett föremål ska tas upp i inventarieförteckningen, vilket kan bli fallet om ett föremål flyttas till en annan kyrka.

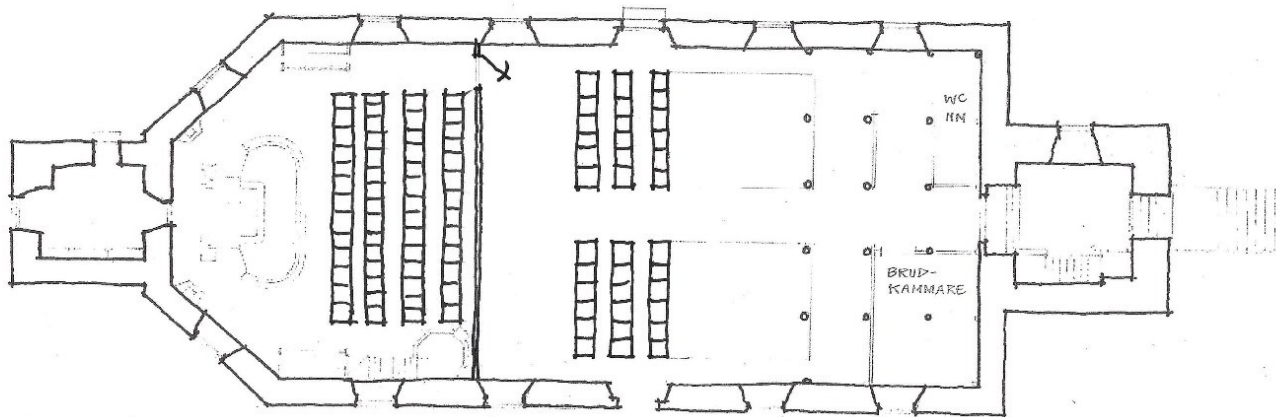
Det bör också ytterligare klargöras vad som kan betraktas som religiösa symboler.

Alternativ åtgärd

En alternativ åtgärd kan vara att avskärma koret med en vägg. På så sätt är det möjligt att bruka koret med de kristna symbolerna, för den som så önskar.

I den neutrala begravningslokalen tas de främre bänkkvarteren bort, alternativt samtliga bänkar, så att det skapas utrymme för kista. En flexibel stolsinredning kan placeras framför de bakre bänkkvarteren.

Väggen mot kyrkorummet kan försees med konstnärlig utsmyckning, alternativt utgöra en projiceringsyta för valfria motiv.

Enkel idéskiss till alternativ åtgärd, utförd av Maud Forsberg november 2017.

GILLBERGA KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att kyrkorummets västra del byggs om för att inrymma församlingssal, samt pentry/kök. Samtidigt tas kyrkans alla bänkar bort så att ett flexibelt kyrkorum skapas.

Åtgärden möjliggör försäljning alternativt rivning av sockenstugan, och därmed en minskning av fastighetsbeståndet. Pastoratet planerar även att sälja kyrkvaktarbostaden.

Bakgrund

Gillberga kyrka står idag som en påminnelse om en tid då kyrkobesökarna var långt fler än idag. Befolkningen har minskat och gudstjänstbesökarna är numera relativt få. Även vid förrättningar är kyrkan alltför stor. Att bygga en församlingsdel i västra delen av kyrkorummet är ett stort ingrepp, som påverkar upplevelsen av rummet. Åtgärden motiveras dock av att man skapar ett användningsområde för en del av kyrkan som idag är underutnyttjad. Man förminskar med andra ord en överstor kyrka till en volym som är anpassad efter dagens behov. Åtgärden innebär att bruksvärdet höjs, och den motiveras också av att den är en långsiktig lösning som förväntas bli till stor nytta i församlingens liv. Sammantaget bedöms därför åtgärden kunna bidra till att säkerställa bevarandet på lång sikt.

Förhoppningen är att ombyggnaden ska leda till något nytt, och att ett vidgat användande av kyrkobyggnaden ska göra den till en plats inte bara för gudstjänst utan även för andra möten och samtal. Möjligheten att bedriva

barnverksamhet, konfirmandundervisning, körövningar och annat i kyrkan kan också leda till att "trösklar sänks" och att steget in i kyrkan blir enklare. Kyrkan blir kort sagt mer levande och attraktiv med fler aktiviteter för fler åldrar.

I och med att kyrkobyggnadens användningsområden ökar bidrar det till att undvika framtida nedläggning av verksamheten i Gillberga.

År 2014 utfördes en läktarunderbyggnad inrymmande brudkammare, RWC, städ/förråd, samt klädavhängning. Vid en vidare utbyggnad bedöms dessa utrymmen kunna ingå utan större ingrepp.

Kyrkoherde Lena Skoting om församlingens behov:

I gudstjänstlivet blir Gillberga kyrkas påfallande långsmala karaktär tydlig. Detta är ett naturligt resultat av att medeltidskyrkan förlängdes mot väster på 1700-talet. Detta vid en tid då invånarantalet i bygden var mångdubbelt större än idag. Då behövdes fler platser för gudstjänstdeltagare. Nu behövs det färre.

Det långsmala kyrkorummet skapar, både bildligt och bokstavligt, ett långt avstånd mellan präst, andra medverkande i gudstjänsten, och den gudstjänstfirande församlingen. Ett kortare kyrkorum med flexibel möblering, skulle bidra till att skapa den närhet som eftersträvas i vår tids gudstjänstfirande. I denna mening samverkar 2000-talet och medeltiden väl.

Det finns också flera vinster med att bygga in församlingslokaler i kyrkan. Människor kan få ett mer naturligt förhållningssätt till kyrkan om den får ett vidgat användningsområde. Det blir också lättare att knyta ihop gudstjänst och kyrkkaffe så att gudstjänstfirande och samvaro kan berika varandra. På sikt kan denna närhet göra gudstjänsten mer attraktiv och tillgänglig för fler. Erfarenheterna från Säfte kyrka och församlingshem (pastoratets enda kyrka som har dessa lokaler under samma tak) är tydliga. Kyrkan blir mer använd, och det blir mer naturligt för människor att vistas i gudstjänsttrummet och delta i gudstjänstfirandet.

De lokaler för församlingsarbete som skulle tillskapas i kyrkan blir betydligt mindre än de i sockenstugan. Detta innebär naturligtvis en begränsning. Dock finns möjligheter att utnyttja andra samlingslokaler i bygden, t.ex. vid dopkalas och minnesstunder med många deltagare.

I Gillberga kyrka behöver det inte skapas personautrymmen eller kontor, då dessa lokaler är belägna i de gamla kyrkstallarna. Dessa lokaler är funktionella och lagom stora för detta ändamål.

Kyrkogårds- och fastighetsutskottet om åtgärden:

Ombyggnad av kyrkorummet kan bedömas till 1200-1500 tkr. De tillskapade utrymmena motsvarar då sockenstugans funktion, dock utan barnverksamhetslokaler. Vid eventuellt behov av lokaler för barnverksamhet kan dessa hyras i närområdet av andra organisationer.

Driftskostnader för kyrkan kommer att öka med åtgärden. Kostnader för investering kan avskrivas på 30 år.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar 2016: 646

Antal gudstjänster år 2016: 28

Kyrkorummets area: 182 m² (varav kor 85 m²)

År 2014 försågs kyrkan med en läktarunderbyggnad innehållande RWC, förråd, klädavhängning, samt en brudkammare som även kan användas vid enklare kyrkkaffe. Pentry saknas dock i kyrkan.

Upp till läktaren finns två trappor/utrymningsvägar och läktaren är därmed godkänd för användning.

Åsikter om åtgärden

I sammanställningen från personalträffar och workshop, i projektsteg 2, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "Gillberga har mötesrum, funkar för diakoni".
- "Gillberga funkar bra nu när användbara lokaler tillförts kyrkan".
- "Byggnaden talar för de som bor i bygden. Ger historiska spår".
- "I Gillberga kan man vara flexibel och sitta vid det lilla altaret. Finns 5 altare i Gillberga!"
- "Blev väldigt bra med ombyggnaden i Gillberga. Blev ombonat och användbart."
- "Ombyggnaden förtar inte rummets helighet. Brudkammaren kan användas till bönrum, samtal/diakoni och enklare kyrkkaffe. Barn kan vara där."

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 24 av de 25 deltagarna positiva till den i Gillberga föreslagna åtgärden. Man menade att det är ett "bra förslag som

troligtvis blir omtyckt av församlingsborna" och att det möjliggör ny framtida barnverksamhet i kyrkan. Den som ställde sig negativ till förslaget menade att församlingshemmet kunde säljas till en förening som skulle kunna hyra ut till pastoratet när lokalen behövs. På så sätt kunde man undvika en kostsam ombyggnad av kyrkan.

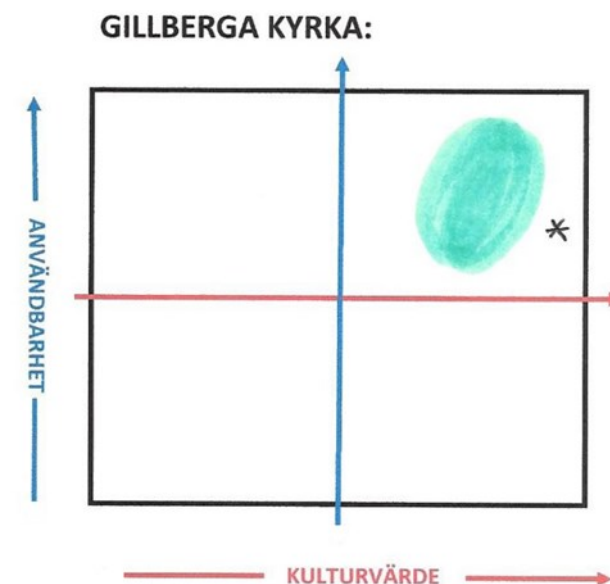
Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstateras att 61% av de svarande tycktes vara bekväma med att anpassa någon eller några kyrkor till nya verksamheter. 51% ansåg att man kan bygga in församlingshem i någon kyrka och sälja intilliggande församlingshem. I båda fallen ställde sig ca 25% neutrala till åtgärden.

Det framfördes också åsikter som "Dela kyrkorummet. Församlingshem och kontor i ena delen, där det går", "Ha mer musik, jazzkvällar, blueskvällar, och singelkvällar med tilltugg" och "Modernisera kyrkorna med ny teknik så att man t.ex. kan ta del av midnattsmässan i Rom via storbild". Några menar också att kyrkorna borde kunna användas som samlingslokal för invånarna i bygden.

I gruppen "barn och unga" anser 67% att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Däremot tycker lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Det bör också påpekas att många, 18-35%, har ställt sig neutrala i samtliga frågor. På frågan "Har du förslag på vad någon kyrka skulle kunna användas till?" har man bl.a. svarat dagis, samlingsplats för ungdomar, fest, spelrum för LAN mm.

Den föreslagna åtgärden får sägas ligga i linje med en del av allmänhetens önskemål.

Den möjliggör ett utvidgat och differentierat bruk av kyrkan, och kan därmed bidra till att fler inkluderas och till ett socialt hållbart samhälle.

Sammanställning av det sammanlagda kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Sköting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att Bro kyrka har ett högt kulturhistoriskt värde och ett relativt högt bruksvärde.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

Miljön kring Gillberga kyrka med bebyggelse och fornlämningar illustrerar hur många medeltida kyrkor medvetet lokalisades till förhistoriska centralpunkter. Omedelbart intill kyrkan finns ett välbevarat och tidstypiskt järnåldersgravfält som visar på en kontinuitet mellan förhistorisk tid och medeltid - mellan fornnordisk religion och kristendom.

I kyrkoanläggningen ingår förutom kyrkan även ett bårhus (1880-1920) och de f.d. kyrkstallarna (1900-1930). I bebyggelsemiljön väster om kyrkan ingår en sockenstuga, en före detta prästgård, och en arrendatorbostad. Ytterligare västerut finns flera ekonomibyggnader som tillhört arrendegården, bland annat en stor ladugård, magasin mm. I samlingen av profana byggnader finns också en vaktmästarbostad från 1960-talet

Sockenstugan, som byggdes om på 1960-talet, uppfördes troligen någon gång mellan 1880-1910, och består av en timrad byggnad i 1 ½ plan, klädd med faluröd locklistpanel och med ett skifferklätt sadeltak.

Miljön runt Gillberga kyrka har i kulturvärderingsprojektet bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv. Området omfattas också av kommunala områdesbestämmelser som anger följande: "Det kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspelet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval

och färgsättning." Bygglovplikten är utökad för området.

Kyrkan och närområdet är också utpekad i kulturmiljöprogrammet *Ditt Värmland*, vilket inte är ett juridiskt bindande dokument utan ett kunskapsunderlag inför prövning av PBL (plan- och bygglagen).

Förutsatt att områdesbestämmelserna efterlevs av sockenstugans nya ägare bör inte bebyggelsemiljön hotas av en försäljning. Detsamma gäller försäljningen av kyrkvaktarbostaden. Om en rivning av sockenstugan blir aktuell, och rivningstillstånd ges av kommunen, kommer en betydande del av bebyggelsemiljön att gå förlorat. Det är i så fall viktigt att grundligt dokumentera byggnaden.

Kyrkan

Den föreslagna ombyggnaden av kyrkorummet påverkar endast kyrkan interiört. Vare sig yttertak eller fasad kommer att beröras.

De kulturvärden som värderas högst i Gillberga kyrka är det medeltida murverket, samt korpartiet med altarpopsats och predikstol.

Kyrkan är en av fyra kyrkor i Värmland (Eskilsäter, Gillberga, Millesvik, Botilsäter) som har kvar stora delar av sitt medeltida murverk. Medeltidskyrkan bestod av ett rektangulärt långhus med ett smalare kor avslutat av en rundad absid. Merparten av detta murverk ingår i den nuvarande kyrkan (se rödmarkering på planskiss). Kyrkan tros vara anlagd i slutet av 1100-talet, och härrör sålunda från en romansk s.k. absidkyrka. Absiden, vars murar är kapade på höjden, är sedan 1735 avskild med en plankvägg och fungerar sedan dess som sakristia.

Byggnadsmaterialet, i form av kvaderhuggen kalksten, har troligen hämtats från Kinnekulle. Detta visar på goda förbindelser med Västergötland och på att Värmland redan på 1000-talet ingick i Skara stift. Det kan också konstateras att kyrkan i Gillberga avviker från övriga medeltidskyrkor i Värmland genom sina större mått.

Kyrkorummet från läktaren. Foto MF sommaren 2016.

1731-34 utfördes en om- och tillbyggnad under ledning av domkyrkobyggmästare Christian Haller. Långhuset förlängdes då med 13 meter i väster. Därefter tillkom västtornet 1837-40. Senare tillkomna delar har byggts av gråsten.

Det medeltida murverket är i ett nationellt perspektiv ett omistligt historiskt dokument. Förslagsvis bör därför församlingsdelen avskiljas från kyrkorummet där det medeltida murverket börjar så att det "nya" kyrkorummet överensstämmer med det medeltida. På så sätt betonas kyrkans ursprungliga form, vilket kan tillföra ytterligare ett upplevelsevärde till kyrkan och göra de medeltida delarna mer läsbara.

Kyrkorummet har idag ett förhöjt, smalare och rakt avslutat korparti.

På norra respektive södra sidan finns kyrkvärdsbänkar och på södra sidan en dopplats, över vilken en senmedeltida ljuskrona hänger.

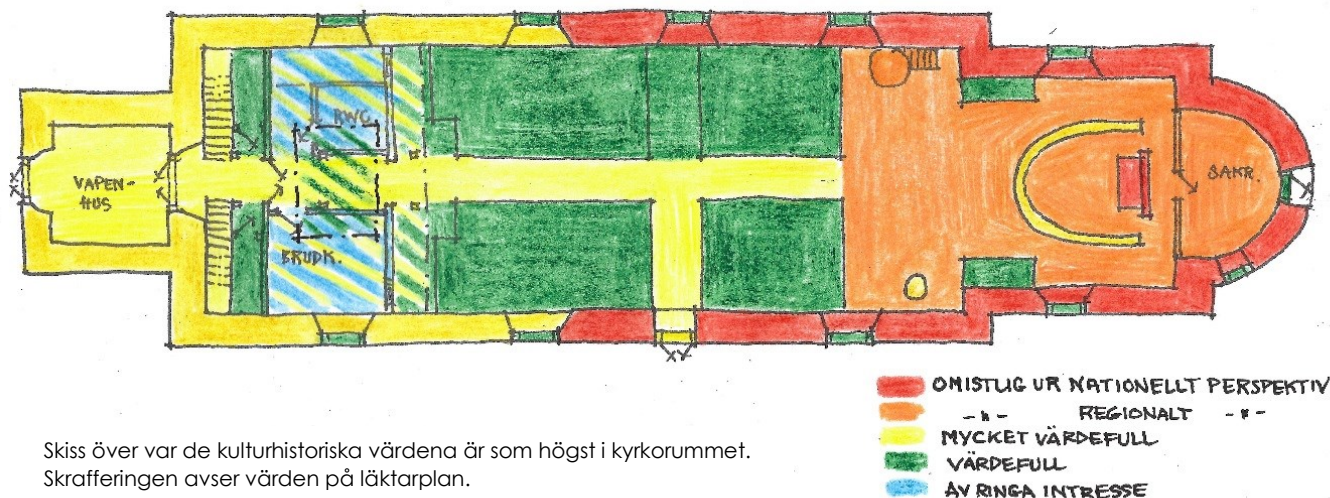
Den ovanliga altaruppsatsen i två våningar skänktes till kyrkan år 1665 av majoren Sven Persson Hildring och hans hustru Margareta Roos af Hjälmsäter på Odenstad. Centralmotivet är en målning av korsfästelsen utförd efter förlaga av Rubens. Denna flankeras av målningar av evangelisterna utförda efter träsnitt av Hans Sebald Beham. Över centralmotivet finns en målning av gravläggningen utförd efter förlaga av Crispian de Passe d.ä. Altartavlan kompletterades 1804 av bildhuggaren Erik Grund, Karlstad. Då tillkom den krönande ängeln och den ornamentik som omger den ursprungliga uppsatsen. Altaruppsatsen håller hög konstnärlig kvalitet och har i kulturvärderingsprojektet bedömts som omistlig ur ett nationellt perspektiv.

Predikstolen tillverkades 1736 av bildhuggaren Nils Falk och målades 1744 av målarmästare Hans Georg Schüffner. Korgen pryds av skulpturer föreställande Kristus och evangelisterna, och baldakinen kröns av änglar med pinoredskap. Predikstolen har ett konst- och lokalhistoriskt värde och har, liksom koret som helhet, bedömts vara omistlig ur ett regionalt perspektiv.

Då ombyggnaden endast berör den västra delen av kyrkorummet kommer inte koret och dess mycket höga upplevelsevärden att påverkas av åtgärden.

En första västläktare lär ha byggts i kyrkan redan 1680, men dagens läktare härstammar troligen från 1700-talets om- och tillbyggnad. Läktarbarriären har en relativt ovanlig utformning med

balusterdockor. Den tillkom 1887, och är målad i gröna och bruna kulörer. Balusterdockorna kom vid 1940-41-års renovering att döljas under skivor, med togs åter fram 1975. Läktaren bärs upp av sex pelare som är strålaserade i grönt. Fyra av dem finns nu i den läktarunderbyggnad som utfördes 2014. Orgeln har en nyklassicistisk fasad från 1892, som troligen är utförd efter ritning av arkitekt H T Holmgren. Fasadens avslutas upptill av ett rundat överstycke med pipor satta i strålformation. Orgeln byggdes av E.A. Setterquist 1890, men ombyggdes 1947 av Hammarberg. Vid om- och tillbyggnaden 1947 återanvändes hela det gamla pipverket samt fasad och bälg. Orgeln som instrument har värderats som värdefull medan läktaren i övrigt värderats som mycket värdefull.

Skiss över var de kulturhistoriska värdena är som högst i kyrkorummet. Skrafferingen avser värden på läktarplan.

Åtgärden innebär att orgeln hamnar i församlingsdelen. Ljudbilden måste därför lösas tekniskt. Läktaren och orgeln lämnas dock orörda och väl synliga från kyrkorummet.

Nuvarande bänkar härstammar från 1940-41 då de öppna 1800-talsbänkarna byggdes om och försågs med nya gavlar. Bänkarna är av en vanlig typ, och är vägganslutna samt öppna mot mittgången. Färgsättningen går i strålaserat rostbrunt, beige, grått och brunt. Södra bänkkvarteret delas av en gång mot södra porten, och på norra sidan har ett par bänkar tagits bort mitt för södra porten. En bänk har där vänts så att en mindre plats bildats där ljusbäraren och ett litet "altare" placerats. Några bänkar längst ner i varje kvarter har avlägsnats under senare tid för att ge utrymme för läktarunderbyggnaden.

Det medeltida kyrkorummet hade inga bänkar. Bänkinredningar introducerades först på 1500-talet, och när Gillberga kyrka fick sina första bänkar är oklart. Åtgärden innebär att samtliga bänkar tas bort och ersätts med lösa stolar så att kyrkorummet blir flexibelt. På så sätt betonas också det medeltida rummet ytterligare. Då bänkarnas kulturhistoriska värde är relativt lågt bör åtgärden vara möjlig. Åtgärden är också möjlig utan att göra ingrepp golvet. Både golven i bänkkvarteren och i koret har samma träbeläggning som övriga golv. Samtliga golv ligger också på samma nivå.

Kyrkorummets olika tidsskikt är påtagliga, men kyrkorummet präglas främst av den renovering som gjordes på 1940-talet, och som visar på den tidens bevarandeideologi gällande äldre kyrkorum.

Kyrkan genomgick också en omfattande renovering på 1680-talet, då kyrkan bl.a. fick nya fönster. Därefter utfördes den nämnda utvidgningen av kyrkan 1731-33. Kyrkan renoverades sedan grundligt mellan åren 1802-04. Fönstren reparerades, altartavlan kompletterades, och gångarna i kyrkan belades med skifferhällar. Innertaket förändrades något och yttertaket fick ny resning och täcktes med skiffer.

Nästa genomgripande renovering utfördes 1887, vilken resulterade i att kyrkan förlorade mycket av sin ursprungliga karaktär. De slutna bänkkvarteren ersattes av öppna bänkar, läktarbarriär och altarring byttes, innertaket kläddes med pärlspont och all fast inredning nymålades. Den renovering som utfördes 1940-41 under ledning av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm, syftade till att återställa kyrkorummet till det utseende det hade innan 1880-års arbeten. Interiören nymålades då för att efterlikna interiören från 1730-talet.

1975 genomgick kyrkan en inre renovering efter förslag av arkitekt Werner Gjerming. Ett nytt trägolv lades in, och en läktarunderbyggnad med bland annat en toalett installerades. Samtidigt togs balusterdockorna i altarringen och läktarbarriär åter fram. 1991-93 restaurerades kyrkan under ledning av konservator Henrik Ullenius

Om kyrkorummets alla bänkar tas bort kommer spåren från 1940-talets renovering att minska. Däremot kommer de medeltida delarna att betonas genom att den nya väggen placeras på platsen för den medeltida västväggen, samt genom att rummet inte längre kommer att ha

en fast bänkinredning.

Förutsatt att åtgärden utförs på ett genomtänkt sätt kan den bli ett intressant tillägg som tillför ytterligare en dimension till kyrkorummet. Det är också fullt möjligt att återställa kyrkorummet till nuvarande utformning genom att ta bort glasväggen. Dock kan inte borttagandet av samtliga bänkar ses som en reversibel åtgärd.

Kyrkorummet från koret. Foto MF sommaren 2016.

Att tänka på vid projektering

Viktigt att beakta vid denna typ av förändringar är att kyrkorummets huvudsakliga uppgift är att vara ett gudstjänstrum. Den tänkta åtgärden innebär att man avskiljer kyrkorummets västra del som en församlingsdel. För att kyrkorummets tydliga väst-östliga axel inte ska gå förlorad är det viktigt att man planerar ytorna så att den ursprungliga processionsvägen från entrén i väster fram mot koret kan bibehållas intakt. De marmorerade pelarna bör i möjligaste mån bibehållas, och ny pentryinredning och möblering planeras så att symmetrin bibehålls.

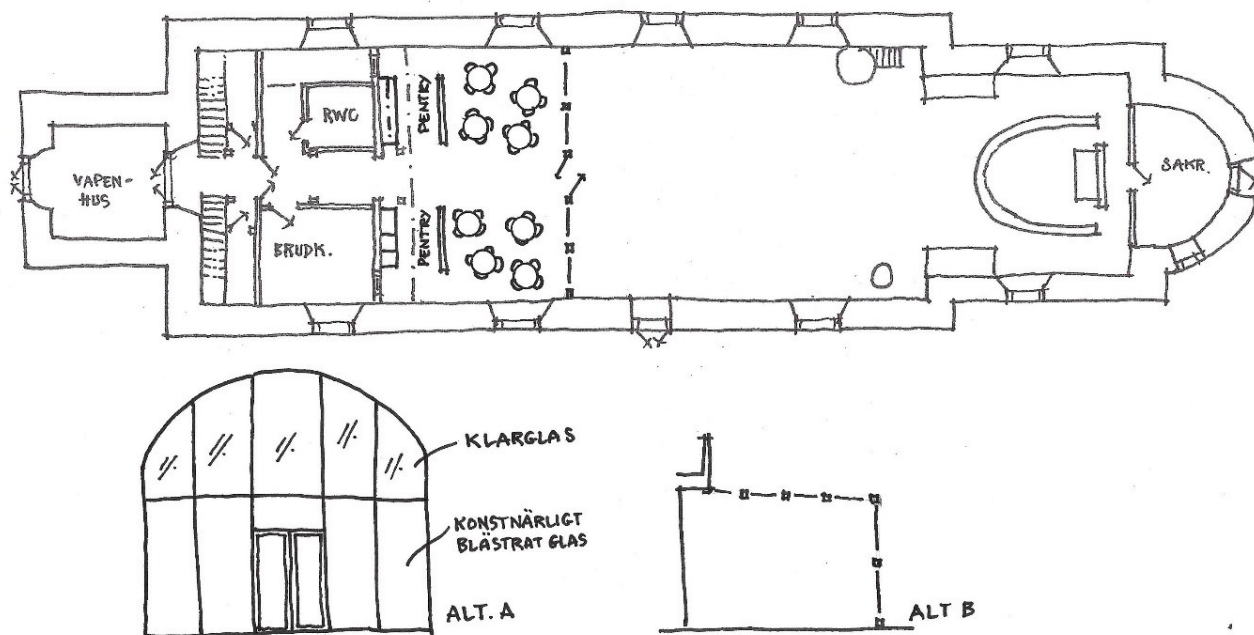
Viktigt att ha i åtanke är också något som Gunnar Granberg skriver i boken *Stora kyrkor och små församlingar*: "Det sakrala rummet får inte bli nedprioriterat till förmån för det praktisk-funktionella. Om kyrkan blir alltför mångfunktionell eller alltför mycket av vardagsrum kan känslan att uppfatta det som ett rum för bön och andakt gå förlorad."

När det gäller införandet av flexibla stolsinredningar i församlingssalen och kyrkorummet är det därför viktigt att man på förhand beslutar sig för var möblerna hör hemma så att inte gränserna blir flytande. Flexibla inredningar medför höga krav på god ordning. Allt måste ställas tillbaka på rätt plats efter varje användningstillfälle.

Möblemang och inredning med hög kvalitet måste väljas, och kulörvalet bör utgå från kyrkorummets färgsättning. Både de valda möblerna och inredningen ska väljas med intentionen att skapa en enhetlig helhetsgestaltning.

För att inte upplevelsen av kyrkorummet ska förändras är det också viktigt att sträva efter att bevara ljuset och känslan av rymd. Kyrkorummet täcks idag av ett trätunnvalv försett med profilerad taklist (troligen tillkom tunnvalvet 1731-33, men förändrades något 1802-04). Taket är sedan 1975 målat i gråbeige och taklisten i blå och gröna kulörer. Då åtgärden inte innebär någon inskränkning av takytan bör känslan av rymd kunna bibehållas, oavsett vilket alternativ som väljs.

Ljusflödet bör särskilt beaktas i projekteringen. Förutsatt att väggen mellan kyrkorum och församlingsdel görs glasad bör inte ljusflödet påverkas i någon större utsträckning. Nedre delen bör dock försees med ett blästrat glas, eventuellt konstnärligt gestaltat. Detta för att separera verksamheten i församlingsdelen från kyrkorummet.

Enkla idéskisser utförda av Maud Forsberg efter diskussioner i projektgruppen. Alternativ A visar hur en hel glasad vägg skulle kunna te sig mot kyrkorummet. Alternativ B/Alternativ åtgärd visas som ett snitt gjort i kyrkans längdriktning.

Beroende på hur församlingsdelen gestaltas kan ingrepp bli nödvändiga i trägolven, främst i samband med eventuella installationer. Hänsyn bör då tas till det underliggande skiffergolvet som är intressant ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Att förändra kyrkorummets funktion och karaktär på ett så genomgripande sätt som föreslagen åtgärd innebär är en grannliga uppgift. Detaljerade ritningar bör därför utföras av arkitekt. Man bör noggrant undersöka vilka rum som kan tillskapas och vilken kvalitet de kan få. Rummens användbarhet bör sättas i fokus, och ambitionsnivån gällande utformningen bör vara hög.

Utmaningen är att i projekteringsskedet planera långsiktigt så att ombyggnaden står sig över tiden och kan klara både att åldras och förändras. En kvalificerad projekteringsinsats är också avgörande för att få grepp om byggnationens förväntade kostnader redan innan byggstart.

För övrigt bör de tekniska och funktionsmässiga kraven utredas; hur man löser ventilation och belysning i församlingsdelen, ljudisolering, ljudbild o.s.v.

Vid en eventuell rivning av sockenstugan är det viktigt att den dokumenteras noggrant.

Alternativ åtgärd

En alternativ åtgärd kan vara att bygga en församlingsdel i kyrkorummet, som förses med ett tak i höjd med läktarbarriärens underkant, se idéskiss alternativ B. Nackdelen är att läktaren och orgeln då hamnar i "bakkant" av församlingsdelen, men fördelen är att orgeln kan användas som tidigare och troligen med bibehållen ljudbild.

Alternativet innebär att de bänkar som inte påverkas av ombyggnaden bibehålls. Det tids-spår som bänkarna utgör kommer således fortsatt att vara tydligt. Däremot innebär åtgärden ingen betoning av kyrkans medeltida delar.

En tillgänglighetsanpassad sittplats bör i detta alternativ tillskapas i kyrkorummet.

HUGGENÄS KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att Huggenäs kyrka avyttras, vilket bidrar till en minskning av fastighetsbeståndet.

Bakgrund

Huggenäs socken har medeltida ursprung, och den gamla kyrkan kan tänkas ha varit från 1300-talet och av samma typ och storlek som den nedbrunna timmerkyrkan i Södra Råda, liksom dess systerkyrka på Hammarö. På 1700-talet bestod Huggenäs församling av endast 12 hemman med svårighet att underhålla kyrka och kyrkogård. 1842 sammanlades därför verksamheten med Södra Ny, och den medeltida träkyrkan fick från och med 1846 en ny funktion som skolorhus. År 1865-66 genomgick också byggnaden en omfattande ombyggnad och fungerade sedan som skola fram till 1966. Därefter återinvigdes byggnaden som kyrka 1972, efter att ha renoverats.

Huggenäs kyrka är lågt nyttjad. Ingen barn-, ungdoms- eller körverksamhet bedrivs, och det finns heller ingen personal stationerad i Huggenäs.

Kyrkogården sträcker sig i vinklad form söder och öster om kyrkan. I samband med att kyrkan byggdes om till skola togs alla gravvårdar bort. Samtidigt som kyrkan återinvigdes 1972 togs dock kyrkogården åter i anspråk för urn-begravningar.

Då kyrkan inte har ett lika starkt lagskydd som pastoratets övriga kyrkobyggnader, samt ett förhållandevis mycket lågt kulturvärde, har

avyttring sedan en tid setts som en möjlighet inom pastoratet.

Eftersom Huggenäs också ingår i Ny-Huggenäs församling, och en tradition av samverkan mellan socknarna är etablerad, bör Södra Ny kyrka vara tillräcklig för den församlingsverksamhet som bedrivs.

Kyrkoherde Lena Skoting om församlingens behov:

Ny-Huggenäs är en intressant församling. Den har haft nuvarande omfattning sedan 1842 men består i folkmedvetandet fortfarande tydligt av två socknar; Södra Ny och Huggenäs. Det finns t.ex. också två bygdegårdar, en i varje socken. Detta trots att församlingsborna är så få.

Den tydliga sockenkänslan är säkert en del av bakgrunden till det engagemang som ledde till att byggnaden i Huggenäs återinvigdes som kyrka, mer än 100 år efter att den tagits ur bruk och byggts om till skola.

Åsikterna om Huggenäs kyrka som gudstjänstrum är vitt skilda. Många älskar den lilla kyrkan för närheten och enkelheten. Andra tycker att den ger intryck av bastu, med sin typiska furuinredning från 1970-talet.

De lokaler för församlingsverksamhet som finns i anslutning till kyrkorummet är slitna och brister i ändamålsenlighet. Det finns inte heller någon egentlig sakristia.

Om man bara ser till antalet församlingsbor och behovet av kyrkorum är det otvetydigt så att Södra Ny kyrka räcker mer än väl. Samtidigt finns det uppenbart värden i Huggenäs kyrka som inte går att mäta varken med statistik eller kulturvärderingsprojekt.

Kyrkogårds- och fastighetsutskottet om åtgärden:

Värdering av byggnaden är framtagen för en försäljning.

Om avyttring ska ske måste beslut tas om detta på kyrkofullmäktige.

Rivning av klockstapeln, som ligger på kyrkogårdstomten, planeras att genomföras i samband med att kapellet/kyrkobyggnaden avyttras.

Planering av parkering för begravningsplatsens besökare, samt utredning om fortsatt nyttjande av begravningsplatsen behöver utföras inför beslut.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar (Ny-Huggenäs) 2016: 321

Antal gudstjänster år 2016: 19

Kyrkorummets area: 110 m² (varav kor ca 10 m²)

Kyrkan har WC, pentry och plats för kaffeservering. Kyrkan saknar dock RWC och tillgänglighetsanpassad sittplats i kyrkorummet. Koret är inte tillgänglighetsanpassat och tillgänglighet vid entré ordnas m.h.a. provisoriska/lösa ramper. Kyrkan saknar brudkammare och sakristia.

Åsikter om åtgärden

På personalträffar och workshop i projektsteg 2, där lokalernas bruksvärde diskuterades, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "Huggenäs har en bra hörbarhet, storlek och stämning. Gemytlig träkyrka även för folk utanför församlingen".
- "I Huggenäs kan bänkar omdisponeras."
- "En härlig kyrka då den ger intimitet."
- "Passar bra för konserter. Om det inte ska vara kyrka borde det ske musikarrangemang där."
- "Huggenäs har fler besökare på gudstjänst än Södra Ny."
- "I förhållande till våra övriga kyrkor är den minst värdefull."

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 18 av de 25 deltagarna positiva till den i Huggenäs föreslagna åtgärden. Tre av dem som ställde sig negativa till åtgärden angav dock att: "Kyrkan är lagom för dagens behov av gudstjänstliv. Kyrkans nuvarande utformning är gjord av ideella krafter helt och hållet. Endast gåvomedel. Ej lämpligt med försäljning."

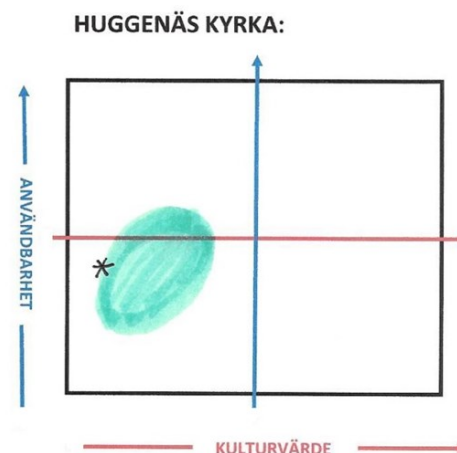
Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstaterats att innevanarna i Säfte kommun tillmäter kyrkobyggnaderna stor betydelse som landmärken och som symbol för bygden. Likaså inser man deras värde som kulturmiljöer.

Relativt många tyckte att man kan ta en kyrka ur bruk bara den får stå kvar. Att en kyrka kan upplåtas till ett annat kristet samfund tycks vara svårare att förlika sig med. Endast 25% har ställt sig positiva till detta. Den tydligaste markering gäller dock påståendet "Riv någon/några kyrkor om ingen har användning för dem". Här har hela 67% ställt sig mycket negativa till förslaget, och ytterligare 9% har markerat den näst högsta graden av negativitet.

70% menar att det skulle ha betydelse för dem om kyrkan i hemorten skulle tas ur bruk. 55% anser också att det är värre att stänga kyrkan än andra byggnader, men ungefär lika många menar att kyrkan kan användas till något annat bara den får stå kvar. Drygt hälften av de svarande skulle inte ha några problem med att vända sig till en annan kyrka än hembygdens för gudstjänst, dop, konfirmation, vigsel och begravning. Endast ett fåtal anger att de skulle sluta fira gudstjänst eller gå ur Svenska kyrkan om hembygdens kyrka tas ur bruk. Här är dock andelen som valt att inte svara eller som förhåller sig neutrala förhållandevis hög. Detta beror troligen på att många av de svarande inte är med i Svenska kyrkan. 11% anger med tydlighet att de kan tänka sig att engagera sig ideellt för att kyrkan ska vara kvar.

Det kan dock konstateras att det ideella arbete som utförs inom pastoratet idag främst är kopplat till verksamheten. Det finns ingen tradition av att arbeta praktiskt med att underhålla kyrkobyggnader eller t.ex. att arbeta för att skaffa sponsorer.

I gruppen "barn och unga" anser 67% att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Detta gäller även gymnasieeleverna där hela 65% svarat nej på frågan "Tycker du att det är okej att riva en kyrka?" Däremot tycker lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Mindre än hälften, 41%, tycker att det är en bra idé att stänga en kyrka, och bara underhålla den så att den står kvar. Det bör också påpekas att många, 18-35%, har ställt sig neutrala i samtliga frågor.

Sammanställning av det sammantagna kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Sköting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att Huggenäs kyrka har ett mycket lågt kulturhistoriskt värde och ett bruksvärde som ligger under medelvärdet.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

Kyrkan har, som framgår av den schematiska sammanställningen på föregående sida, ett lågt kulturhistoriskt värde. Det största värdet ligger i att socknen och kyrkplatsen har medeltida anor. Detta bedöms i kulturvärderingsprojektet som omistligt ur ett regionalt perspektiv. I närområdet finns också ett flertal fornlämningar som vittnar om att Huggenäsbygden varit ianspråktagen sedan mycket lång tid. Sydväst om kyrkan ligger exempelvis tre gravhögar från brons-/järnålder. Kyrkans läge nära gravhögarna visar på en kontinuitet mellan förhistorisk tid och medeltid.

Kyrkogårdens äldsta del är sannolikt medeltida, och kyrkogården har därmed värderats som mycket värdefull. På kyrkogårdens nordöstra del finns idag tre kalkstenshällar som torde härröra från 1600- eller 1700-talet. Den ena är en bildgravhäll som bär inskriptionen "Här under hvilas sig Roose Familien af Hjelmsäter, Rosenborg och Stömmö". Den andra är en porträttgravsten som troligen varit lagd över graven till kyrkoherden Jesperus Thorstani Ek. Den tredje stenen kan tänkas vara lagd över Skragge-familiens grav. Kalkstenshällarna har bedömts som omistliga i ett regionalt perspektiv.

Kyrkan ligger vid Kyrketorp, på ett höjdparti med utsikt över det flacka odlingslandskapet och gården Bredene. Även om dess roll som sockenkyrka är liten ligger kyrkan och framförallt klockstapeln väl synliga på en höjd i odlingslandskapet. Bebyggelsen runt kyrkan består av

boningshus från slutet av 1800-talet och tillhörande ekonomibyggnader, vilka alla ligger i direkt anslutning, väster och norr om kyrkobyggnaden. Kyrkans läge i landskapet har bedömts som värdefullt, medan närliggande bebyggelse är av ringa intresse.

Kyrkan

Den medeltida träkyrkan och dess inventarier såldes på auktion 1842. Fyra år senare fick kyrkan en ny användning som skola. Åren 1865-66 genomgick byggnaden en omfattande renovering. Den togs då ned till grunden och ombyggdes enligt ritning. Bl.a. byggdes en lärarbostad i vinkel med skollokalen. Då det gamla timret återanvändes har kyrkans stomme bedömts som mycket värdefull. Den har ett dokumentvärde som eventuellt kan berätta om medeltida hantverk och timringsteknik. En muntlig tradition gör också gällande att man vid ombyggnaden på 1840-talet hittat en stock med runinskrift, vilket om det stämmer kan var mycket intressant.

Efter att skolverksamheten upphörde år 1966, och efter ett omfattande renoveringsarbete återinvigdes kyrkan 1972. Byggnaden är uppförd i 1 ½ plan, och det rektangulära kyrkorummet är sammanbyggt med en församlingsdel som ligger i vinkel mot norr. Sedan invigningen har kyrkorummet förändrats marginellt och idag uppvisar interiören en enhetlig helhetsgestaltning hållen i en för 1970-talet tidstypisk stil med trärena väggar, golv och inventarier. Här finns endast ett fåtal mycket värdefulla inventarier, varav en 1700-talsängel från den gamla kyrkan och ett solur i sandsten från 1692 kan nämnas. I övrigt har kyrkans olika

delar, både exteriört och interiört, bedömts som av ringa intresse alternativt värdefulla. Detta gäller även dess fasta inredning.

Vid diskussioner i workshop 1, gällande immateriella kulturvärden, betonades att den nuvarande kyrkan minner om den tidigare medeltida kyrkan som hade sin givna plats i landskapet. Kyrkan fungerar med andra ord som historisk symbol och tidsdokument i socknen. Man menade också att kyrkan symboliserar det ideella engagemanget hos människorna i bygden. Den uppfördes av frivilliga krafter, och arbetet startades av en syförening som 1937 blev en kapellstiftelse med målet att få en egen gudstjänstlokal. Viktiga högtider och traditioner anges vara tack-sägelsedagen i oktober, samt midnattsmässan på jul.

Kyrkogårdens bevarade kalkstenshällar.
Foto MF sommaren 2016.

Kyrkan skyddas generellt av kulturmiljölagens 4 kapitel. Lagen säger att byggnaden ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas. Begravningsplatsen skyddas av kulturmiljölagens 4 kapitlet 11-15§.

Den medeltida kyrkplatsen omfattas av 2 kapitlet i samma lag.

Området omfattas av kommunala områdesbestämmelser som anger följande: "Det kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspelet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning." Bygglovpunkten är utökad för området.

Området är också utpekad i kulturmiljöprogrammet *Ditt Värmland*, vilket inte är ett juridiskt bindande dokument utan ett kunskapsunderlag inför prövning av PBL (plan- och bygglagen).

Förutsatt att gällande lagstiftning efterlevs av en ny ägare till Huggenäs kyrka bör de viktigaste kulturhistoriska värdena inte påverkas i någon högre grad av en försäljning.

Kyrkan från söder. Lägg märke till den avgränsande kättingen mellan stenspollare, mot kyrkogården. Foto MF sommaren 2016.

Att tänka på vid en försäljning

Kyrkogården ligger intill kyrkan, men omger den inte utan sträcker sig i vinklad form söder och öster om kyrkan. Sedan 1916 är den inhägnad med stenstolpar och kätting så att den på så sätt avskiljs ytterligare från kyrkan. Begravningsplatsen och kyrkan är också uppdelade i två registerfastigheter, vilket underlättar vid en eventuell försäljning av byggnaden.

Inga nya gravrätter bör efter åtgärden upplåtas på kyrkogården.

En klockstapel finns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Klockstapeln uppfördes 1956 efter ritningar upprättade av kyrkoarkitekt Martin Westerberg. Den står på åtta benpar och har en panelinklädd trähuv med skiffertak. De två klockorna är även de från 1950-talet.

Klockstapeln har bedömts som värdefull, men är idag rötskadad, och skiffertaket är trasigt. En ansökan bör därför kunna lämnas in till Länsstyrelsen om att få ta bort den. Något som även det skulle bidra till att minska antalet byggnader att underhålla.

Värdefulla inventarier bör i första hand överföras till Södra Ny kyrka som tillhör samma församling.

Ortsbefolkningen visar ett förhållandevis stort engagemang för sin kyrka, vilket till stor del beror på att man själv, eller nära anförvanter, varit med och kämpat för att få skolan återinvigd som kyrka. Detta gör en försäljning svårare. Möjligheten att sälja till en av ortsbefolkningen bildad förening eller kapellstiftelse bör därför undersökas.

Alternativ åtgärd

Socknen och kyrkplatsen har medeltida anor. Detta bedöms i kulturvärderingsprojektet som omistligt ur ett regionalt perspektiv. Kyrkans kulturhistoriska värde är däremot relativt lågt. En alternativ åtgärd skulle därför kunna vara att riva kyrkan och istället använda platsen för friluftsgudstjänster. Detta skulle innebära att den medeltida kyrkplatsen bevaras och fortsatt kan brukas. Platsen skulle i så fall exempelvis kunna förses med fasta bänkar och en enkel klockställning med tak.

Inför en eventuell rivning måste dock timmerstommen undersökas och dokumenteras av en timmerman med kunskap om medeltida hantverkstekniker.

Kyrkorummet. Foto MF sommaren 2016.

MILLESVIKS KYRKA

Åtgärden

Den föreslagna åtgärden innebär att Millesviks kyrka överläts till trossamfundet Svenska kyrkan, för att därmed minska fastighetsbeståndet.

Bakgrund

Säffle är ett landsbygdspastorat med många kyrkor att ta hand om. På Värmlandsnäs, där antalet kyrkor speglar den medeltida befolkningsstrukturen, är det tätt mellan kyrkorna och ur ett ekonomiskt perspektiv upplevs situationen som ohållbar. Samtidigt finns inom pastoratet en medvetenhet om att kyrkorna på "näset" utgör huvuddelen av värmländsk medeltid, och att de därmed har höga kulturhistoriska värden.

Millesviks kyrka är övertalig, och behövs med andra ord inte i verksamheten. Den är också svår att hitta en annan användning för och sambruk är inget reellt alternativ. För det krävs en efterfrågan på lokaler, vilket det inte gör i Millesvik.

I de diskussioner som fördes med kommunen i projektsteg 3 framkom att man kan se möjligheter till utvidgad/annan användning för kyrkorna, men att en knäckfråga är vad man kan räkna med att få göra med dem. Ska man få näringsidkare intresserade är det viktigt att våga "tänka utanför boxen". Millesviks kyrka har ett förhållandevis mycket högt kulturvärde och ligger långt ute på Värmlandsnäs, inom ett riksintresse för kulturmiljövården. Den är också placerad mitt på kyrkogården. Sammantaget gör detta att Millesviks kyrka inte är ett realistiskt

alternativ till sambruk eller för annan användning. Skulle man mot förmodan hitta en intressent med intresse för en kyrka med medeltida rötter, som dessutom är placerad i ett riksintresseområde, skapar de kulturhistoriska värdena troligen svårigheter snarare än möjligheter.

Gunnar Granberg skriver i boken *Stora kyrkor och små församlingar* att huvudproblemet kanske inte att vi har för många kyrkor, "utan snarare att vi har för få idéer om hur de kan användas".

Frågan är dock om det verkligen är några idéer att vänta i närtid när det gäller en kyrka som den i Millesvik. Det talas ofta om vilket resurs kyrkobyggnaderna är, och om att deras kulturhistoriska värden är en tillgång. Men inte ens i öppna diskussioner med Säffle kommun framkommer några förslag om hur dessa tillgångar ska kunna tas tillvara på ett sådant sätt att de genererar något annat än möjligen ett antal turist- eller skolbesök.

Kyrkoherde Lena Skoting om församlingslivets behov:

Södra Värmlandsnäs församling består av fyra medeltida socknar, var och en med sin kyrka, Botilsäter, Eskilsäter, Ölserud och Millesvik. Satt i relation till folkmängden har församlingen fler kyrkor än vad som behövs för att kunna upprätthålla ett gott gudstjänstliv. Samtidigt finns sockenkänslan bevarad i bygden och ett antal personer vill ha möjlighet att hålla förrättningar i "sin" och släktens kyrka. Det finns också några specifika traditioner med särskilda gudstjänster och konserter i Millesviks kyrka.

Som rum för gudstjänst är Millesviks kyrka lagom stor och har den närhet i rummet som eftersträvas idag. Samtidigt präglas kyrkan av eftersatt och svårhanterligt underhåll. Orgeln är bristfällig, färgen flagnar och det finns sprickor i väggarna mm. Det ger en sliten känsla. Få gudstjänstdeltagare som samlas i ett nergånget kyrkorum uppmuntrar knappast till livsglädje och framtidsstro.

Om ett överlämnade till nationell nivå skulle möjliggöra att kyrkan ändå (i mer eller mindre befintligt skick) kan användas för förrättningar och vid några tillfällen per år för gudstjänster och kulturarrangemang, skulle det vara gott nog. På så sätt skulle man möta sockenbornas behov och önskemål, samtidigt som det regelbundna gudstjänstlivet koncentreras till de övriga kyrkorna i församlingen.

Kyrkogårds- och fastighetsutskottet om åtgärden:

Församlingen har idag i Millesviks församlingskyrkas fastighetsfond 2.055 tkr att använda för kyrkans behov. Dessa medel kan eventuellt användas till in- och utvändig renovering, och på så sätt bidra till att väggar, tak och fönster är renoverade inför en överlämning till nationell nivå. Församlingen avser även använda nämnda fondmedel till drift under 2018.

Bruksvärdesfakta med relevans för åtgärden

(Se vidare bilaga 2.)

Antal medlemmar (Botilsäter- Eskilsäter-Millesvik-Ölserud) 2016: 605

(Vid sammanslagningen 2010 fanns 98 medlemmar i Millesvik.)

Antal gudstjänster år 2016: 15

Antal användningstillfällen år 2017: 5 (efter kyrkofullmäktiges beslut om att kyrkan inte ska användas).

Kyrkorummets area: 136 m² (varav kor 35 m²)

Kyrkan saknar wc, vatten och avlopp. Idag finns således inte heller något pentry eller möjlighet till kaffeberedning. Vid enstaka tillfällen serveras kaffe i bänkarna.

Tillgänglighetsanpassad sittplats saknas.

Läktaren har endast en trappa/utrymningsväg och har därför av säkerhetsskäl stängts av för allmänheten.

Kyrkan saknar brudkammare.

Åsikter om åtgärden

På personalträffar och workshop i projektsteg 2, där lokalernas bruksvärde diskuterades, framkom bl.a. följande synpunkter:

- "Millesvik är underbar för jul/musikverksamhet men obekvämt att sitta i."
- "Millesvik är fin som konsertkyrka, en fin intimitet skapas där."
- "Vi behöver vatten och avlopp, pentry och toaletter i samtliga kyrkor på södra Värmlands-näs."

Generellt sett har få synpunkter lämnats när det gäller just Millesviks kyrka. Detta kan bero på att frågan om en överlämning till nationell nivå har diskuterats ett tag. Eftersom så få kyrkotillhöriga

finns i Millesvik (innan sammanslagningen med Botilsäter, Ölserud och Eskilsäter fanns 98 kyrkotillhöriga i socknen) är det också få som representerat Millesvik vid de olika workshops som arrangerats.

På mötet i projektsteg 5, där förslagen till åtgärder diskuterades, var 15 av de 25 deltagarna positiva till den i Millesvik föreslagna åtgärden. Tre deltagare ställde sig neutrala.

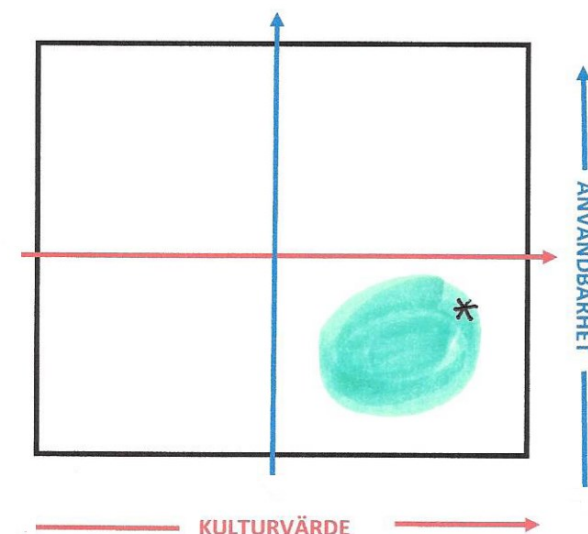
Några av dem som var positiva angav att man tyckte att pastoratet kan ha kvar kyrkan så länge den "har egna medel". Likaså ställde sig några av dem som var negativa till åtgärden frågan "Varför stänga när det finns pengar till driften?"

Allmänhetens åsikter i frågan grundas på de mer generellt ställda frågorna i enkätundersökningen i projektsteg 3. Det kan konstateras att innevanarna i Säffle kommun tillmäter kyrkobyggnaderna stor betydelse som landmärken och som symbol för bygden. Likaså finns förståelse för deras värde som kulturmiljöer. Kommentarer som "Kyrkobyggnaderna är viktiga kulturminnen, starkt förknippade med vår historia. Om Svenska kyrkan inte har medel att förvalta dessa borde de läggas i statlig regi" angavs. Relativt många, 45%, ansåg att man kan ta en kyrka ur bruk bara den får stå kvar. 26% ställde sig neutrala i frågan.

70% menar att det skulle ha betydelse för dem om kyrkan i hemorten skulle tas ur bruk. 55% anser också att det är värre att stänga kyrkan än andra byggnader, men ungefär lika många menar att kyrkan kan användas till något annat bara den får stå kvar. Drygt hälften av de svarande skulle inte ha några problem med att

vända sig till en annan kyrka än hembygdens för gudstjänst, dop, konfirmation, vigsel och begravning. Endast ett fåtal anger att de skulle sluta fira gudstjänst eller gå ur Svenska kyrkan om hembygdens kyrka tas ur bruk. Här är dock andelen som valt att inte svara eller som förhåller sig neutrala förhållandevis hög. Detta beror troligen på att många av de svarande inte är medlemmar i Svenska kyrkan. 11% anger med tydlighet att de kan tänka sig att engagera sig ideellt för att kyrkan ska vara kvar. Det kan dock konstateras att det ideella arbete som utförs inom pastoratet idag främst är kopplat till verksamheten.

MILLESVIKS KYRKA:

Sammanställning av det sammantagna kulturhistoriska värdet och bruksvärdet. Asterisken markerar den professionella bedömning som utförts av kyrkoherde Lena Skoting och antikvarierna Maria Eld och Maud Forsberg. Det gröna fältet anger personalens och de förtroendevaldas bedömning. Framställningen visar att Millesviks kyrka har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, men ett bruksvärde som ligger under medelvärdet.

Det finns ingen tradition av att arbeta praktiskt med att reparera kyrkobyggnader, och kvalitetskraven när det gäller renoveringar är höga både från pastorat och Länsstyrelsen. Det finns heller inte någon tradition att t.ex. arbeta för att skaffa sponsorer.

I gruppen "barn och unga" anser 67% att det inte är lämpligt att riva kyrkor. Detta gäller även gymnasieeleverna där hela 65 % svarat nej på frågan "Tycker du att det är okej att riva en kyrka?" Däremot tycker lika många, 67%, att man kan ha andra verksamheter i kyrkan. Mindre än hälften, 41%, tycker att det är en bra idé att stänga en kyrka, och bara underhålla den så att den får stå kvar. Det bör också påpekas att många, 18-35%, har ställt sig neutrala i samtliga frågor.

Åtgärden har under längre tid diskuterats inom pastoratet, och sammantaget får man tolka det som att åtgärden kan vara acceptabel för både församlingsbor och allmänhet.

Påverkan på det kulturhistoriska värdet

(Se vidare bilaga 1.)

Miljön

Millesviks kyrka ligger i odlingslandskapet på Värmlandsnäs och nås via en avfartsväg från landsvägen mellan Säffle och Ekenäs. Kyrkoanläggningen är synlig från landsvägen och kan tillskrivas landskapestetiska värden.

Socknen har medeltida ursprung, och området kring Millesviks kyrka hör till ett av de mest illustrativa, med fornlämningar, byggnader, ortnamn och odlingslandskap som berättar om en värmländsk agrarhistoria med kontinuitet sedan stenålder.

Kyrkogården har endast utvidgats en gång. Detta skedde 1957 och samtidigt renoverades den äldre kyrkogården. Landsantikvarien och Riksantikvarieämbetet tillät då inte flyttning av gravvårdar eftersom man menade att "karaktären av gammal lantlig kyrkogård, är ovanligt välbevarad i Millesvik". Idag finns här ett tjugotal mycket värdefulla gravvårdar, bl.a. ett stenkors från 1600-talet och gravvården över Nils Månsson som avled 1749. Dessa finns båda avbildade i boken *Gravkonst*, vilken gavs ut 1929. Norr om kyrkan finns också tre bildgravhällar.

Kyrkogården omgärdas av en kallmurad låg stöd- och stenmur från 1800-talets början, och

här finns också en vitmålad klockstapel av öppen klockbocktyp från 1811. Klockstapeln är en av nio äldre klockstaplar i Värmland, varav endast denna och den i Botilsäter är av klockbocktyp. I klockstapeln hänger en senmedeltida storklocka med en latinsk inskription som i översättning lyder "Sankt Lars, hell Maria, Bengt Karlsson kyrkoherde, 1500".

I kyrkoanläggningen ingår förutom kyrka och klockstapel även en likbod (1880-1920) samt en enklare ekonomibyggnad (1950-70) strax utanför kyrkogårdsmuren.

Millesviks kyrka från sydväst. Foto MF 2011

Miljön runt Millesviks kyrka har generellt värderats som omistlig ur ett regionalt perspektiv.

Kyrka och begravningsplats skyddas av kulturmiljölagens 4 kapitel. Millesvik är också klassat som riksintresse för kulturmiljövården. Detta p.g.a. områdets koncentrat av fornlämningar och dess bebyggelsehistoriska kontinuitet med den medeltida kyrkan, pilgrimsled och medeltida gårdslägen, samt herresätet Hjällskates byggnader från första hälften av 1800-talet. Området skyddas således även av miljöbalken, medan kommunala områdesbestämmelser saknas.

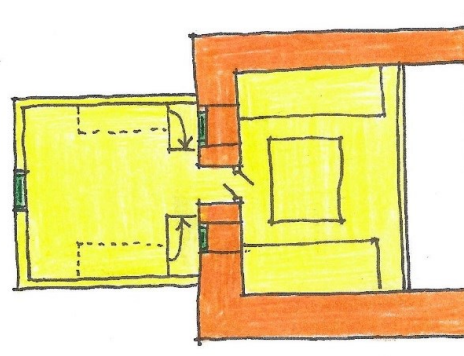
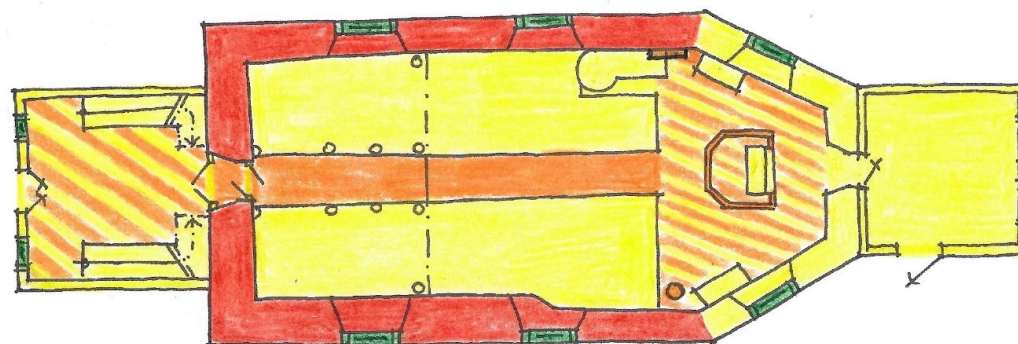
Kyrkan

Millesvik anses vara en av fyra stenkyrkor i Värmland (Eskilsäter, Millesvik, Gillberga, Botilsäter) som har kvar stora delar av sitt medeltida murverk. Det äldsta murverket har tidigare ansetts finnas i det sydvästra hörnet och härröra från 1100-talet. Dendrokronologiska undersökningar har dock fastställt att träet i rustbädden under kyrkans nordvästra del avverkats mellan 1384-1554, medan träet i rustbädden under kyrkans sydvästra del har avverkats 1557-58. Dagens kyrka har således sitt ursprung i senmedeltiden, men troligen har en kyrka funnits på platsen sedan tidig medeltid. Därom vittnar bland annat dopfunten i täljsten från 1200-talet.

Kyrkan har från början sannolikt haft ett smalare rakt avslutat kor, och två murade valv av okänd ålder revs på 1700-talet. Den medeltida kyrkans muröppningar är markerade i nuvarande fasadputs. Det kan också nämnas att man vid en fasadrenovering 1967 fann en äldre kalkmålning, i form av en helfigur, under kalkfärgen på

långhusets södra vägg (ungefär där dopfunten har sin plats). På södra väggens utsida påträffades 1935, under det västra fönstret, en kvadrat under putsen. Kvadraten (ca 2x2 dm) är inristad i en gråsten och har en inskriven kantställd kvadrat, samt varandra i mitten korsande diagonala, horisontella och vertikala linjer. En liknande kvadrat finns i Endre kyrka på Gotland, dock utan den inskrivna kantställda kvadraten. Murverket av gråsten är ett historiskt dokument som vittnar om den tidens byggnadsteknik, och har bedömts som omistligt ur ett nationellt perspektiv.

Långhusets vitkalkade väggar har en timrad förhöjning, klädd med liggande vitmålade bräder. Det valmade sadeltaket är belagt med rektangulärt glavaskiffer, likaså sadeltaken på vapenhus och sakristia. Skiffern lades 1815, och ersatte då ett spåntak. På taket finns en vindflöjel ifrån 1752 i form av en tupp. Det stora antalet bevarade skiffertak på kyrkorna i stiftet, varav många av hög ålder, bildar ett regionalt betydelsefullt kulturarv och speglar den geografiska närheten till skifferbrotten i Glava, Dalsland och Grythyttan. Taket har därför bedömts som omistligt ur ett regionalt perspektiv.

- OMISTLAGT UR NATIONELLT PERSPEKTIV
- - " - REGIONALT - " -
- MYCKET VÄRDEFULL
- VÄRDEFULL
- AV RINGA INTRESSE

Skiss som visar var de kulturhistoriska värdena är som högst i kyrkan. Skrafferingen i orange markerar kalkstensgolvet. Överst kyrkorummet, nederst läktarplanet.

Kyrkan fick troligen sitt tresidigt avslutade korparti runt år 1700. Höjningen av långhusets murar med ett par stockvarv utfördes troligen 1772-73 i samband med de arbeten som då utfördes under ledning av murarmästare Sven Hertz. Den timrade och panelklädda sakristian i öster byggdes 1854, och i väster finns ett timrat vapenhus från 1794, vars fasader är klädda med locklistpanel.

Korpartiet är i samma nivå som kyrkorummet. Golvet är som mittgången och vapenhuset belagt med kalkstenshällar, vilka lades 1853-54. Bänkkvarten har sedan 1923 förhöjda golv av olackade smala brädor. Kalkstensgolven bidrar starkt till kyrkans upplevelsevärde.

I koret finns en altartavla med motivet "Kristus välsignar barnen", målad 1854-55 av konstnären Gustaf Brusewitz. Den täta altarringen är fyrkantig med avfasade hörn mot kyrkorummet. I arkivmaterialet om Millesvik finns noteringar om att altarringen kan ha ett ursprung i 1600-talet. Den skulle i så fall vara en av stiftets äldsta och därmed mycket intressant.

Predikstolen tillkom cirka 1700 men fick sin färgsättning i vitt och guld vid mitten av 1800-talet. Troligen härstammar även baldakinen från mitten av 1800-talet.

Den medeltida dopfunten av täljsten tillhör stilmässigt Dalslandsgruppen och den norska Østfold-Markernaskolan. Cuppan är smyckad med spetsflik-, flätbands- och repstavsornamentik. Funten står på en dopfuntsfot av sandsten. Detta fragment visar på de medeltida kontakterna med Västergötland, där stiftets samtliga sandstensfuntar torde ha tillverkats

i anslutning till sandstensbrotten på Kinnekulle. Dopfunten dateras till mitten av 1200-talet, och har bedömts som omistlig ur ett regionalt perspektiv.

Invid predikstolen hänger ett huvudbanér över överste Simon Gustaf von Kohten (1662-1736) på Kårud, vars bildgravsten ligger i golvet vid södra långväggen. Huvudbanéret har ett rikt akantushjälmtäcke i prechttraditionen, och har bedömts som omistligt ur ett regionalt perspektiv.

De två bänkkvarteren är vägganslutna och bänkarna sluter också an mot västväggen, vilket numera är ovanligt i de värmländska kyrkorna. Bänkarna kan härstamma från 1700-talet men byggdes om 1923. Dörrarna behölls dock oförminskade men anpassades i bredare mellanstycken. Bänkarna är målade i en blågrön kulör, men med dörrspeglar som är marmorerade i grått på vitt. Bemålningen lär bygga på en äldre färgsättning.

I väster finns en rak läktare som bärs upp av 12 stycken gråmarmorerade pelare, och har en gråmålad läktarbarriär försedd med speglar omgivna av listverk i vitt och guld. Läktarbarriären lär en gång ha haft målningar med Kristus och de tolv apostlarna, utförda av målarmästare Hans Georg Schüffner. Det bör också nämnas att det i läktargolvet finns fragment av det tidigare bemålade innertaket. Taket målades 1763 av Schüffner, men målningarna togs bort vid 1800-talets mitt då kyrkorummets platta innertak ersattes av ett trätunnvalv. Bemålade bräder har också återfunnits som underlag till skiffertaket på sakristian.

Läktarens bänkinredning är från 1853, då läktaren byggdes om, höjdes och försågs med nya pelare. Golvet under bänkarna sluttar, så att de bakre bänkarna står på en högre nivå än de främre.

Orgeln är från 1903 och utförd av orgelbyggare J Magnusson. Fasaden har en klassicistisk prägel, och är målad i blågrönt. Under läkaren på norra väggen finns släkten Ugglas vapen samt en bemålad kopia.

Läktaren med bänkar och orgel har i alla delar bedömts vara mycket värdefull.

Kyrkan har ett antal mycket intressanta inventarier som exempelvis en äldre altarpupsats som till stora delar är bevarad. Denna tillverkades av en "Bengt bildhuggare" i Lidköping 1691, och håller en hög konstnärlig kvalitet. Här finns också en kalk med patén i silver från 1688 med släkten Ugglas vapen, en solvisare i täljsten från 1600-talet, och en altarsten från 1700-talet.

I kyrkan finns också några mycket värdefulla textilier. Bland annat en kalkduk från ca 1800 som är broderad med silke och hår, en svart mässhake från 1817 och en klädsel till altarstenen.

Att tänka på inför ett överlämnande till trossamfundet Svenska kyrkan

Föreslagen åtgärd kan bli möjlig först på sikt. I nuläget är det mycket oklart vad som kommer att krävas för att överlåta en kyrkobyggnad till "nationell nivå".

I utredningen "Gemensamt ansvar" föreslås att en församling eller pastorat (om församlingen ingår i ett sådant) efter godkännande av stiftsstyrelsen ska kunna överlåta en kyrkobyggnad till trossamfundet Svenska kyrkan. Förutsättningar för ett överlåtelsebeslut sägs i utredningen vara att:

- kyrkobyggnaden inte används för gudstjänster i församlingen (är lokalt övertalig)
- det har prövats om det finns en alternativ användning för kyrkobyggnaden
- kyrkostyrelsen är beredd att ta emot kyrkobyggnaden.

När en kyrkobyggnad lämnas till trossamfundet ska det inte utgå någon ekonomisk ersättning. För att finansiera förvaltningen av de kyrkor som ägs gemensamt genom trossamfundet ska församlingar och pastorat betala en kyrkounderhållsavgift på högst två och ett halvt öre per etthundra kronor av församlingens eller pastoratets avgiftsunderlag. Den kyrkotomt som omsluter kyrkobyggnaderna ska ingå i överlåtelsen och en klockstapel betraktas i förekommande fall som en del av kyrkobyggnaden.

När en kyrkobyggnad har överlåts till trossamfundet Svenska kyrkan ska stiftet, enligt förslaget, förvalta kyrkobyggnaden. Domkapitlet ska besluta om en eventuell upplåtelse av kyrkorummet, och ett sådant beslut ska inte kunna överklagas.

I det fall en kyrkobyggnad har överlåts till trossamfundet Svenska kyrkan får kyrkostyrelsen besluta att ta ett kyrkorum ur bruk. Före ett sådant beslut ska yttrande inhämtas från domkapitlet i det stift där kyrkan är belägen och från den länsstyrelse som har tillsynsansvar enligt kulturmiljölagen. Utredningen föreslår slutligen att kyrkostyrelsen i överläggningar med statliga organ ska skapa förbättrade förutsättningar för att trossamfundet Svenska kyrkan ska kunna överta vissa kyrkor.

Läktarorgeln och bänkvarteren i Millesviks kyrka. Foto MF sommaren 2017.

Koret och bänkarna i Millesviks kyrka. Foto MF sommaren 2017.

För närvarande saknas dock ett tydligare regelverk, besked om hur en ansökan ska gå till, samt besked om hur en överlåtelse ska gå till i praktiken. Det är också oklart hur organisationen, resurserna och finansieringen för åtagandet ska se ut på kyrkokansliet och stiftskanslierna.

Vad som dock kan anses som troligt är att det i första hand är kyrkor med högt kulturhistoriskt värde och lågt bruksvärde som kan komma ifråga.

Förutsatt att gällande lagstiftning fortsatt efterlevs, och kyrkan vårdas och underhålls, bör kyrkomiljön, kyrkan och dess fasta inredning i sig inte påverkas av ett överlämnande till trosamfundet Svenska kyrkan. Frågetecknen är dock alltför många för att man ska kunna sja om vad åtgärden kommer att medföra.

Då det signalerats att ett överlämnande innebär en permanent stängning av kyrkan väcks också frågan om hur Svenska kyrkan ska uppfylla sin del i det avtal som slöts då Svenska kyrkan skiljdes från staten år 2000. Svenska kyrkan fick då kyrkobyggnaderna och ansvarar därmed för vården och underhållet. Det fastslogs dock att det kyrkliga kulturarvet tillhör hela svenska folket, och inte bara dem som är medlemmar. De merkostnader som vården och underhållet av det kyrkliga kulturarvet medför är därför tänkt att täckas av staten i form av den kyrkoantikvariska ersättningen. Villkoret är dock att kyrkorna ska var öppna och tillgängliga för alla. En stängning innebär, oavsett om den görs av pastoratet eller trossamfundet Svenska kyrkan, att kulturvärdena i kyrkans interiör inte längre är tillgängliga för allmänheten.

Enligt de kulturpolitiska målen från 2009 ska kulturpolitiken främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas. Detta bör också beaktas. För hur ska man kunna hävda att det kulturarv som Millesviks kyrka utgör ska bevaras om det inte brukas och utvecklas?

Frågan om vad åtgärden kommer att innebära för de immateriella kulturvärdena bör också diskuteras mer ingående. Vad går förlorat när en kyrka inte längre används för det som den är avsedd för? Vad kommer att hända med kyrkans betydelse som lokal identitetsskapare, och med dess betydelse för individen?

I diskussioner med informanter och i workshop 1 efterfrågades särskilt information gällande de berättelser, sägner, sedvänjor, traditioner och minnen som är förknippade med kyrkan. Det angavs då bland annat att kyrkan är helgad åt Sankt Lars, och att en pilgrimsled enligt traditionen gick genom Millesvik där det också fanns en helig källa uppkallad efter Sankt Lars. Man berättade också att det finns en sägen som säger att kyrkan ska sjunka genom marken på en julotta så att hela församlingen följer med. En annan sägen gör gällande att kyrkan lämnades åt sitt öde i samband med digerdöden. Ca 200 år senare upptäcktes den igenväxta kyrkan när en jägare sköt en pil och därmed fann kyrkan.

Det får ses som troligt att berättelser, sägner och traditioner av denna typ riskerar att gå förlorade om kyrkan inte används, och kyrkan på sikt förlorar sin betydelse för bygden.

Att inte bruka en kyrka är ett stort hot mot det kyrkliga kulturarvet, och förhoppningsvis kommer detta att beaktas i regelverket kring överlåtelseprocessen så att ett visst användande tillåts fortsättningsvis. Betydelsen som lokal identitetsskapare, liksom betydelsen för den enskilda individen som har egna minnen från kyrkan, ska inte underskattas.

Alternativ åtgärd – kallställning eller malpåse

När en kyrka är övertalig är ofta första steget att man minskar eller differentierar bruket. Man kan hålla kyrkan stängd periodvis, eller låta gudstjänsten alternera mellan församlingens kyrkor. Detta har redan gjorts i Millesvik.

Att helt kallställa kyrkan kan leda till fysiska risker för både byggnad, inredning och inventarier. Kallställning innebär därför att det uppstår nya behov av tillsyn för att inte byggnaden ska ta skada, exempelvis måste regelbundna fukt-mätningar utföras. Något som dock görs redan idag.

Man kan också tänka sig att kyrkan läggs i malpåse i väntan på "bättre tider". Det vill säga att all verksamhet flyttas från kyrkan och den stängs för besökare, samt bara ges ett minimalt underhåll. Detta skulle innebära att drift- och underhållskostnaderna minskar. Omställningen kostar emellertid också pengar och tillsyn krävs som i fallet med kallställning. Man bör också ställa sig frågan om det är rimligt att kyrkan inom överskådlig tid kommer att tas i bruk igen.

Delmoment B – Presentation av konsekvensutredningar i Säfte kyrkas församlingshem den 29 november 2017

Ledamöter i församlingsråd, ledamöter i kyrkoråd, arbetsutskott, kyrkogårds- och fastighetsutskott, kyrkofullmäktige (nya och gamla medlemmar), personal samt projektets referensgrupp inbjöds till presentation av konsekvensutredningarna den 29 november 2017 i församlingshemmet i Säfte. Ett 50-tal personer närvarade vid träffen som inleddes av kyrkoherde Lena Skoting.

Maud Forsberg gav därefter en kort sammanfattning av projektet och processarbetet, innan projektgruppen presenterade de olika konsekvensutredningarna. Åhörarna uppmanades att skriva ner eventuella frågor för att dessa skulle kunna besvaras vid gruppdiskussionerna efter föredraget. Mötesdeltagarna delade då in sig i grupper utifrån de konsekvensutredningar/objekt man var mest intresserade av att diskutera och projektgruppens medlemmar gick runt och besvarade uppkomna frågor. Efter gruppdiskussionerna gjordes en gemensam summering där följande kommentarer och frågeställningar lyftes fram gällande de olika objekten.

Botilsätters kyrka

- Kommer kyrkorummet att räcka till storleksmässigt efter ombyggnaden?
- Kommer de tillskapade utrymmena att räcka för barnverksamheten?
- Är det bra att barnen leker på kyrkogården? Kan man skapa en lekplats?
- Går det att anlägga en avloppsanläggning när kyrkan ligger på berg? Till vilken kostnad?

Lena Skoting besvarade frågorna och menade att kyrkorummet kommer att räcka, samt att barnverksamheten även kan utnyttja församlingssalen på andra våningen. En lekplats kan enligt henne anläggas vid den byggnad som idag bl.a. innehåller ett avtråde, eller på annan lämplig plats utanför kyrkogården. Katarina Bjerker besvarade frågan om avloppet genom att hänvisa till en tidigare utredning, vilken visade att detta var fullt möjligt. Det kan också tilläggas att nuvarande församlingshem har ett avloppssystem som måste byggas om av miljöskäl.

Bro kyrka

- Ekonomiska kalkyler måste tas fram.
- Hur blir akustiken vid musikgudstjänster?
- Bör man ha olika temperaturzoner i kyrkan?
- Vilka krav/villkor kan ställas när en byggnad säljs?
- Bårhuset används inte. Kan det bli personallokal?

Projektgruppen svarade att det finns en medvetenhet om att detaljerade kalkyler och projekteringsunderlag måste tas fram som ger svar på ovannämnda frågeställningar. De byggnader som planeras säljas omfattas av kommunala områdesbestämmelser som även kommer att gälla vid en försäljning. Att använda bårhuset som personallokal är en god tanke som ska tas med i den fortsatta planeringen.

By kyrka

- Det är svårt att göra en traditionell kyrka neutral. Gruppens deltagare tror att det går, men vad säger "de andra"? Det är lättare att avkristna en kyrka som exempelvis Nygårdskyrkan i

Åmål (aktuellt fall). Den är från 1980-talet och ser inte ut som en traditionell kyrka. Om det trots allt visar sig möjligt ställer sig gruppens deltagare positiva till åtgärden.

Projektgruppen hade här svårt att ge ett konkret svar eftersom långt fler utredningar kommer att krävas innan man kan avgöra om By kyrka skulle fungera som neutral begravningslokal för dem med annan trosuppfattning. Man kan än så länge bara resonera kring vilket symbolvärde kyrkobyggnaden har och om det är så stort att det inte räcker att avlägsna kristna symboler.

Gillberga kyrka

- Deltagarna i den grupp som diskuterade Gillberga var mycket positiva till den där föreslagna åtgärden, och tror att den kan bli bra både för kyrkan och verksamheten.

Huggenäs kyrka

- En ideell förening är eventuellt på väg att bildas i syfte att ta över kyrkan.
- Eftersom kyrkan har tillkommit genom ideella krafter är det mycket känslor inblandade i processen.

Det konstaterades att pastoratet ser positivt på att en ideell förening tar över kyrkan.

Millesviks kyrka

- Eftersom det är så oklart när ett överlämnande kan ske (troligen först 2024) och hur det ska gå till ansåg deltagarna i mötet att det inte finns så mycket att säga än.

Lena Skoting påpekade att det alltid är bättre att vara med i processen än att sitta och vänta. Genom att Millesviks lyfts i detta projekt borde kyrkan finnas med i diskussionerna på nationell nivå.

Målet att överlämna kyrkan till trossamfundet Svenska kyrkan kan också sätta nivån på hur kyrkan ska nyttjas och underhållas fram till ett eventuellt överlämnande.

Övriga frågeställningar som togs upp

- Hur blir förtroendet för kyrkan när så mycket förändras?
- Är kallställning av kyrkor ett alternativ.

Projektgruppen tryckte på att det kan bli aktuellt med åtgärder, utöver de som utretts inom ramen för kulturvärderingsprojektet. Kallställning kan då bli aktuellt för någon kyrka. På förstnämnda fråga gavs inget direkt svar men det kan konstaterats att kulturvärderingsprojektet medfört att informationen om orsaken till de nödvändiga åtgärderna har spridits. Förtroendet borde därför inte minska på samma sätt som det skulle ha gjorts om förslagen genomförts utan föregående diskussioner.

Kommentar delmoment B

Upplevelsen av mötet var generellt sett mycket positivt. Mötesdeltagarna diskuterade öppet och livligt.

Projektgruppen upplevde också att projektets syfte, att genom workshops och möten göra församlingsmedlemmarna väl införstådda med eventuella förändringar och varför de behöver ske, har uppfyllts. Många av dem som från början var tveksamma till förändringsarbetet tycktes nu på ett annat sätt bekväma med de förslagna åtgärderna.

Konsekvensutredningarna presenterades den 29 november 2017 i församlingshemmet i Säffle.

Delmoment C - Rapport

Den föreliggande rapporten har sammanställts av Maud Forsberg, dels under arbetets gång dels under december 2017.

Projektgruppens mål har varit att följa den projektbeskrivning som togs fram våren 2016, daterad 2016-06-01. Under vägen har vissa mindre modifieringar gjorts av arbetsmodellen. Främst gäller det projektsteg 3 och 4, där planerade workshopar ersattes med enkätundersökningar. I övrigt får den framtagna arbetsmetoden sägas ha fungerat väl.

De syften som anges i projektbeskrivningen kan också sägas ha uppnåtts.

Allt arbete har skett i dialog med pastoratets församlingar, genom workshopar och/eller möten. Församlingsbornas kunskaper om kyrkan som värdebärare har därmed tagits till vara och församlingsmedlemmarna har också blivit väl införstådda med vilka förändringar som kan komma att bli aktuella och varför.

Genom det transparenta processarbetet har ett underlag tagits fram som bör göra det lättare för förtroendevalda att fatta beslut om hur det kyrkliga kulturarvet i Säfte pastorat ska förvaltas och brukas. De kyrkliga kulturvärdena har tydliggjorts och ställts i förhållande till pastoratets syn på verksamhetsutvecklingen och de olika lokalernas bruksvärde.

Även allmänheten kan genom enkätundersökningen och pressinformationen med åtföljande artiklar anses ha medvetandegjorts om situationen inom Säfte pastorat.

En dialog med Säfte kommun har också inletts. Förhoppningsvis kan detta bidra till att kyrkomiljöerna får en större roll i den kommunala planeringen, och att kommunen ser det kyrkliga kulturarvet som en resurs.

I enlighet med kyrkoordningens krav om barnkonsekvensanalys har även barn och unga fått komma till tals. Genom enkätundersökningen och #kulturvärderingsprojektet har de förhoppningsvis blivit införstådda i de olika kyrkomiljöernas värden och eventuella förestående förändringar.

Arbetet har också resulterat i ett antal förslag till hur kyrkomiljöerna ska kunna utvecklas och förändras, varav sex förslag genomgått konsekvensutredning.

Observera att konsekvensutredningarna har utförts på ett sådant sätt att de ska kunna brytas ur rapporten och läsas för sig. Därav återkommer vissa textavsnitt som vid läsning av hela rapporten kan uppfattas som upprepningar.

Det som saknats i projektet är möjligheten att göra detaljerade kostnadskalkyler. Inför arbete med liknande projekt bör det därför övervägas om en mer djuplodande ekonomisk analys bör utföras av varje förslag redan i detta skede.

Avslutningsvis vill projektgruppen tacka alla som på ett eller annat sätt deltagit i projektet. Ingen nämnd - ingen glömd!

Litteratur

Begravningsplatser i Värmlands län. D. 1, Säffle - Grums - Kil - Forshaga - Karlstad - Hammarö - Kristinehamns kommuner, Länsstyr. i Värmlands län, Karlstad, 1988

Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat, Säffle, 2012

Boström, Hans-Olof, *Helgade rum: kyrkor i Karlstads stift*, Värmlands museum, Karlstad, 2009

Broberg, Richard (red.), *Jordebok för Värmland 1540: med inledning och kommentar*, Uppsala, 1952

Carlsson, Sten L., *Sveriges kyrkorglar*, Håkan Ohlsson, Lund, 1973

Corswant-Naumburg, Inga von, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*, Ödin, Diss. Stockholm : Univ., Visby, 1999

Ernvik, Arvid, *Värmländsk medeltid: bidrag till landskapets äldre historia*, Press, Karlstad, 1983

Ekström, Nelly, *Liten församling, många kyrkor*, masteruppsats, Stockholms universitet 2012, duplic.

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014

Fernow, Erik, *Erik Fernows Beskrivning över Värmland. 2 delar*. Ny utg., NWT, Karlstad, 1977

Giertz, Martin, *Svenska prästgårdar: kulturarv, trädgårdar, byggnadsvård*, Carlsson, Stockholm, 2009

Granberg, Gunnar (red.), *Stora kyrkor och små församlingar: nytänkande med idéer om framtiden*, Votum, Karlstad, 2011

Hallbäck, Sven Axel, *Medeltida dopfuntar i Värmland*, Karlstad, 1965

Harrison, Dick, *Sveriges historia. 600-1350 : [båtgravar och hallar, runor, Birka och Uppåkra, härjare, köpmän och varingar, kristnandet, från bygdehövdingar till kungar, Birger jarl och riksformationen, landskapslagar, Stockholm, riddare]*, Norstedt, Stockholm, 2009

Hillgren, Anders (red.), *Ditt Värmland: kulturmiljöprogram för Värmland och värm-länningar. [D. 2], Värmländska kulturmiljöer*, Kulturmiljöenheten, Länsstyr. i Värmlands län, Karlstad, 1989

Hultkrantz, Tom & Olausson, Peter (red.), *I enens rike: en sockenbok om Gillberga i västra Värmland*, Gillberga hembygdsfören. i samarbete med Enebyförl., Värmlands Nysäter, 1993

Högmer, Carl-Axel, *Svanskog. 2*, C. Zakariasson, Ed, 1982

Hössjer Sundman, Boel (red.), *Levande arv: teologisk eftertanke och praktiska råd vid förändring och bevarande av kyrkobyggnader*, Svenska kyrkan, Uppsala, 2007

Kyrkvägar till historien (Samtliga kyrkor), 2007 - 2010.

Ivarsson, Carl-Johan, *Kyrkan vid Harefjorden: Kila kyrka 1654-2004*, Kila församling i samarbete med Kila hembygdsförening, Säffle, 2004

Lignell, Anders, *Kilaboken: en krönika om Kila, Tveta och Svanskogs socknar från forntid till 1860*, Kila hembygdsfören., Säffle, 1992

Lindahl, Göran & Dahlberg, Markus (red.), *Värmland - landskapets kyrkor*, 1. [uppl.], Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm, 2006

Lindskog, Birger (red.), *Långserud: en sockenmonografi*, A. Svanqvist & son, Årjäng, 1992

Nilsson, Halvar, *De värmländska medeltidsbrev: register med kommentarer*, [2., omarb. uppl.], Gustav Adolfs akad., Uppsala, 1997

Nisbeth, Åke, *Gillberga kyrka: vägledning*, [Ny uppl.], Värmlands mus., Karlstad, 1982

Nisbeth, Åke, *Långseruds kyrka: vägledning*, [Värmlands museum], Karlstad, 1972

Nisbeth, Åke, *Svanskogs kyrka: vägledning*, Värmlands mus., Karlstad, 1975

Olausson, Peter (red.), *Boken om Långserud*, Fören., V. Nysäter, 1986-

Olausson, Peter, *Vägar till värmländsk historia: en arkivguide. 1*, Värmlandsarkiv, Karlstad, 1999

Olsson, Bertil, *Värmländska porträtt- och bildgravstenar: främst 1600-tal*, Edsvalla, 2009

Persson, Ingvar, *Säffle kyrka: 1882 - 1965 - 2005 : kort historik om Säffle kyrkas tillkomst och dess första 40 år*, Säffle församling, Säffle, 2005

Prästgårdar i Sverige: inventeringar 1973-1986, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989

Rosén, Sander, *Hjälpreda vid kulturhistorisk byggnadsinventering*, [Ny uppl.], Nordiska mus., Stockholm, 1979

Schyman, Iwan, *Värmlandsnäs från forntid till nutid. 1, Södra delen : omfattande Millesvik, Eskilsäter, Ölserud och Botilsäter*, [Säffle bokh. (distr.)], [Säffle], 1982

Schyman, Iwan, *Värmlandsnäs från forntid till nutid. 2, Norra delen : omfattande By, Säffle, Bro, Södra Ny, Huggenäs, Kila och Tveta*, Säffle, 1982

Sigurdson, Margareta, *Prästgårdar i Värmland och Dalsland*, 1975, duplic.

Sternudd, Catharina, *Vad ska hända med Åtvids stora kyrka? Rapport från en enkätundersökning 2010* [Elektronisk resurs], Lunds universitet, Lund, 2016

Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. [uppl.], Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2002

Wadsjö, Harald (red.), *Gravkonst*, Samfundet för hembygdsvård, Gleerup (distr.), Lund, 1930

Övriga källor

Bredin, Inge, och Engel, Tomas, *Förstudie inom ramen för Karlstads stifts prioriteringsprojekt*, Karlstad stift 2013.

Nordanstig, Gunnar, *Prioriteringar av kyrkorna i Linköpings stift*, Pro memoria till stiftsstyrelsen 2009-04-14 (rev. 2010-08-03)

Gemensamt ansvar: en utredning om fastigheter, kyrkor och utjämnningssystem, Svenska kyrkans utredningar 2015:1

Arkiv

Lantmäteriet, Historiska kartor

Länsstyrelsen i Värmland, webkarttjänst

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöbild

Riksantikvarieämbetet, FMIS Fornsök

SVAR, Brandförsäkringshandlingar

Värmlandsarkiv, Kyrkoarkiv

Värmlands Museum, Helge Kjellins arkiv

Muntliga källor

Anja Edekrans, Länsstyrelsen (skyddsvärda träd)

Annika Sahlén, Säffle kommun (områdesbestämmelser)

Carl-Johan Bergsten (orglar)

Lena Thor, Värmlands Museum (bårhus)

Informanter

Botilsäter: Ulla Setterlind m.fl.

Bro: Kenneth Larsson

By: Annica Jansson

Eskilsäter: Lars Erik Johannesson

Huggenäs: Henrik Rogne m.fl.

Gillberga: Peter Olausson

Kila: Carl-Johan Ivarsson

Långserud: Bengt Sandström

Millesvik: Lars Andersson

Svanskog: Carlo Nielsen

Säffle: Annica Jansson

Södra Ny: Ingrid Andersson Löfgren

Tveta: Britt-Marie Gustafsson

Ölserud: Jerome Davidsson m.fl.

Bilagor

1. Projektbeskrivning, daterad 2016-06-01.

2 a-e. Kulturvärdesbedömningar, steg 1.

3. Sammanställning kulturvärdering workshop, steg 1.

4. Bruksvärdesfakta, steg 2.

5. Sammanställning kultur- och bruksvärdesbedömning, steg 2.

6. Sammanställning bruksvärde från personalträffar och workshop steg 2.

7. Total sammanställning enkätsvar, steg 3.

8. Sammanställning enkätsvar inlämnade på pastorsexpeditionen, steg 3.

9. Sammanställning enkätsvar barn och unga, steg 4.

10. Sammanställning enkät "Förslag till åtgärder", steg 5.

11. Sammanställning av framtidsgruppens diskussioner.

12. Slutsatser och förslag, utdrag ur lokalutredning för Säffle pastorat, daterad 2014-09-29.

